

Міністерство освіти і науки України
**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**
Навчально-науковий інститут
публічного управління

Кафедра міжнародної економіки

Гайдуцький А.П.
Комар Н.В.

★ ★ ★
★ ★ ★ ★ ★
**ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ
ТА МІЖНАРОДНЕ
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ**
★ ★ ★

Навчально-методичний комплекс з дисципліни
«Євроінтеграція та міжнародне публічне управління»
(навчально-методичний посібник)

Тернопіль | THEU | 2020

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Навчально-науковий інститут публічного управління

**Кафедра міжнародної
економіки**

**Гайдуцький А. П.,
Комар Н. В.**

**ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ
ТА МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ**

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС З ДИСЦИПЛІНИ
«ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ТА МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ
УПРАВЛІННЯ»
(НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК)**

Тернопіль
TNEU
2020

Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Євроінтеграція та міжнародне публічне управління» (навчально-методичний посібник) / укл. Гайдуцький А. П., Комар Н. В.

Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Євроінтеграція та міжнародне публічне управління» (навчально-методичний посібник), підготовлений на основі робочої програми з дисципліни «Євроінтеграція та міжнародне публічне управління» для слухачів магістратури державної служби за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування».

Укладачі:

Гайдуцький Андрій Павлович, д.е.н., доцент., доцент кафедри міжнародної економіки і маркетингу Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Комар Наталія Володимирівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки Тернопільського національного економічного університету.

Рецензенти:

Гуткевич Світлана Олександрівна, д.е.н., професор, завідувач кафедри міжнародної економіки Національного університету харчових технологій, м. Київ.

Шарий В'ячеслав Іванович, д.н.держ.упр., професор, завідувач кафедри державної служби, публічного адміністрування та політології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси.

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри міжнародної економіки ТНЕУ, протокол №12 від 22 квітня 2020 року.

Схвалено групою забезпечення спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» ТНЕУ, протокол № 8 від 18 травня 2020 року.

Перелік умовних позначень

ЄС	Європейський Союз
ЕКОВАС	Економічне співтовариство країн Західної Африки
СНД	Співдружність незалежних держав
СОВС	Європейське об'єднання вугілля і сталі
ЛАІ	Латиноамериканська асоціація інтеграції
ЦАЗР	Центральноамериканський загальний ринок
АТЕС	Організація Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва
НАФТА	Північноамериканська зона вільної торгівлі
США	Сполучені Штати Америки
ЗВТ	Зона вільної торгівлі
СРСР	Союз радянських соціалістичних республік
ЄАВТ	Європейська асоціація вільної торгівлі
АСЕАН	Асоціація держав Південно-Східної Азії
МЕРКОСУР	Загальний ринок Південного конуса
ЄЕС	Європейське економічне співтовариство
Євроатом	Європейське співтовариство з атомної енергії
СОТ	Світова організація торгівлі
ДЄС	Договір про Європейський Союз
ФРН	Федеративна республіка Німеччина
ЄСА	Єдиний європейський акт
ЄПС	Європейська політична співпраця
ЦСЄ	Центральна та Східна Європа
ТНК	Транснаціональна корпорація
АЕС	Адміністрація Економічного Співробітництва
ОЕСС	Організація Європейського Економічного Співробітництва
ОЕСР	Організація Економічного Співробітництва та Розвитку
ТД	Технічна допомога
НАТО	Організація Північноатлантичного договору (так званий Північноатлантичний альянс)

ГАТТ	Генеральна Угода про Тарифи і Торгівлю
ЄВС	Європейський валютний союз
ЄЕВС	Європейський економічний та валютний союз
ПКС	Паритет купівельної спроможності
NUTS	Номенклатура територіальних одиниць для статистики
НДДКР	Науково-дослідна та дослідно-конструкторська робота
ВВП	Валовий внутрішній продукт
РФ	Російська Федерація
ЄК	Європейська Комісія
AER	Асамблея європейських регіонів
CLRAE	Конгрес Регіональних та Місцевих органів влади Європи
AEBR	Асоціація європейських прикордонних регіонів
ЄС SURE	Програми ЄС про підтримку розвитку приватного сектору та відновлення економіки
GSP	Генералізована система преференцій ЄС
ПДЛВР	План дій щодо лібералізації безвізового режиму для короткострокових поїздок українських громадян до держав Євросоюзу

Зміст

Вступ	7
Робоча програма	9
Навчально-методичне забезпечення викладання тем дисципліни	
Змістовий модуль 1	
Теоретичні основи міжнародної економічної інтеграції та еволюції створення Європейського Союзу	
Тема 1. Міжнародна економічна інтеграція	23
1.1. Сутність та значення міжнародної економічної інтеграції.	23
1.2. Фактори розвитку міжнародної економічної інтеграції.	28
1.3. Форми регіональної економічної інтеграції та їх особливості.	32
1.4. Наслідки міжнародної економічної інтеграції для економік країн-членів інтеграційних об'єднань.	37
Тема 2. Особливості формування зони вільної торгівлі (ЗВТ)	41
2.1. Передумови створення ЗВТ.	41
2.2. Моделі ЗВТ.	44
2.3. Ефекти для країн-учасниць від створення ЗВТ.	47
Тема 3. Дослідження історичного процесу євроінтеграції та її вплив на дезінтеграцію	48
3.1. Євроінтеграція: етапізація створення ЄС та очікування громадян внаслідок його розширення.	49
3.2. Особливості та форми виникнення дезінтеграційних процесів.	56
3.3. Причини, наслідки, вплив дезінтеграційних процесів на економіку країн.	63
Тема 4. Міжнародна фінансова та технічна допомога в рамках Плану Маршалла на відновлення країн Західної Європи в післявоєнний період часу	69
4.1. Друга світова війна: наслідки для країн Західної Європи.	69
4.2. Передумови виникнення Плану Маршалла.	72
4.3. Поетапність реалізації надання міжнародної допомоги в рамках Плану Маршалла для відновлення країн Західної Європи.	75
4.4. Форми та обсяги надання міжнародної допомоги в рамках	77

Плану Маршалла в розрізі країн Західної Європи.	
4.5. План Маршалла: успіхи його реалізації та передумова створення міжнародних організацій.	80
Змістовий модуль 2. Виклики європейської інтеграції.	
Тема 5. Аналіз впливу розширення ЄС на добробут європейців.	85
5.1. Дослідження економічної політики ЄС щодо її країн-членів та стосовно третіх країн.	85
5.2. Оцінка поглиблення євроінтеграційних процесів та їх наслідків для країн-членів ЄС.	92
5.3. Кризові явища та конфлікт інтересів в процесі функціонування ЄС.	101
Тема 6. Аналіз процесу виходу Великої Британії з ЄС	112
6.1. Оцінка причин виникнення Brexit.	112
6.2. Дослідження виходу Великої Британії з ЄС: ризики та ланцюгова реакція країн-членів на дезінтеграційні процеси.	118
6.3. «М'який» та «жорсткий» Brexit – ефекти для країн Європейського Союзу та Сполученого Королівства.	122
6.4. Нові підходи співпраці країн Східного Партнерства з країнами ЄС в євроінтеграційних намірах.	128
Тема 7. Україна в процесах європейської економічної інтеграції.	139
7.1. Особливості підписання Україною Угоди про асоціацію з країнами ЄС.	139
7.2. Торговельна політика України в контексті європейської інтеграції.	145
7.3. Процес лібералізації візового режиму між Україною та країнами ЄС.	150
Перелік питань для підсумкового контролю	158
Глосарій	161
Література	167

Вступ

Глибокі перетворення в усіх сферах суспільного життя в Україні викликані утвердженням європейського вектора розвитку, подальша демократизація суспільства, національне відродження країни зумовили необхідність докорінного перегляду підходів до публічного управління.

В період криз Україна ще гостріше відчула потребу в модернізаційному, інвестиційному та інноваційному розвитку економіки. В якості глобального фактора вирішення цих проблем усе активніше обговорюється і розглядається науковцями й практиками євроінтеграція. Саме тому важливо оцінити шанси України на успіх в євроспільноті. Корисним тут є досвід європейських країн і у першу чергу країн ЦСЄ.

Навчально-методичний комплекс «Євроінтеграція та міжнародне публічне управління» спрямований на: засвоєння теоретичних системних знань про історичні аспекти європейської інтеграції, політику євроінтеграції в епоху глобалізації, інституційні реформи як складові євроінтеграційних процесів; розвиток сучасних способів мислення щодо системного засвоєння знань з питань політики європейської інтеграції з метою формування у державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування компетентностей адекватно й реально оцінювати проблеми та можливості державної політики у цій сфері; набуття навичок щодо вироблення ефективних форм, способів та методів реалізації євроінтеграційного потенціалу країни і формування у фахівців навиків вирішувати належним чином проблеми щодо забезпечення розвитку України шляхом використання кращих світових стандартів публічного управління.

Метою навчально-методичного комплексу є вивчення дисципліни «Євроінтеграція та міжнародне публічне управління» та оволодіння теоретичними знаннями з євроінтеграції, міжнародного публічного управління; набуття практичних вмінь і навичок щодо застосування законів, принципів, методів, технологій та процедур в управлінні суб'єктами публічної сфери; формування здатності аналізувати

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
 УНІВЕРСИТЕТ
 НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ**

ЗАТВЕРДЖУЮ
 В. о. директора Навчально-наукового інституту публічного управління
 Іващук О.Т.
 «18» Вересня 2019 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Перший проректор
 Шинкарик М.І.
 «20» Вересня 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА
з дисципліни
“Євроінтеграція та міжнародне публічне управління”

Ступінь вищої освіти – магістр

Галузь знань **28 «Публічне управління та адміністрування»**
Спеціальність **281 «Публічне управління та адміністрування»**
Освітня програма «Державна служба»

Кафедра міжнародної економіки

Форма Навчання	Курс	Семестр	Лекції, год.	Практичні заняття, год.	ІРС, год.	Тренінг, год.	СРС, год.	Всього год.	Залік сем.	Екзамен, семестр
Заочна	1	2	12	8	-	-	130	150	-	3

ТЕРНОПІЛЬ – ТНЕУ, 2019

Робоча програма складена на основі освітньо-професійної програм підготовки магістрів галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування», затвердженої Вченою радою ТНЕУ, протокол № 10 від 26.06.2019 року.

Робочу програму склала доцент кафедри міжнародної економіки, к.е.н., доцент Комар Н.В.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри міжнародної економіки протокол №1 від 28.08.2019 р.

Завідувач кафедри д.е.н., професор Куриляк В.С.

Розглянуто та схвалено групою забезпечення спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», протокол № 1 від 30.08 2019 р.

Керівник групи забезпечення спеціальності Толуб'як В. С.

1. Структура робочої програми навчальної дисципліни «Євроінтеграція та міжнародне публічне управління»

Дисципліна – «Євроінтеграція та міжнародне публічне управління»	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS – 5	Галузь знань 28 «Публічне управління та адміністрування»	Вибіркова дисципліна професійної підготовки
Кількість залікових модулів – 4	Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»	Рік підготовки: Заочна – 1 Семестр: Заочна – 2, 3
Кількість змістових модулів – 2	Ступінь вищої освіти – магістр	Лекції: Заочна – 12 год. Практичні заняття : Заочна – 8 год.
Загальна кількість годин – 150		Самостійна робота: Заочна – 130 год.
		Вид підсумкового контролю – екзамен

2. Мета і завдання вивчення дисципліни «Євроінтеграція та міжнародне публічне управління»

2.1. Мета вивчення дисципліни

В умовах посилення інтеграційних процесів у світі вивчення дисципліни «Євроінтеграція та міжнародне публічне управління» є особливо актуальним. Основною метою цієї дисципліни є формування у студентів знань у сфері європейської інтеграції та міжнародного публічного управління, включаючи проблеми та перспективи функціонування ЄС в умовах дезінтеграційних викликів та новий формат співробітництва між країнами-членами ЄС та країнами Східного партнерства й Великою Британією в контексті дезінтеграційних процесів на європейському континенті.

2.2. Завдання дисципліни:

- дослідити теоретичні засади передумов розвитку та функціонування інтеграційних союзів;
- оцінити ефекти, які виникають при утворенні різних форм інтеграційних об'єднань;
- розглянути еволюцію процесів європейської інтеграції та її вплив на дезінтеграцію;
- вивчити історичні етапи формування Європейського Союзу та ролі Плану Маршалла на відновлення країн Західної Європи в післявоєнний період часу;
- оцінити вплив процесів європейської інтеграції на соціально-економічний розвиток країн-членів;
- проаналізувати причини та наслідки виходу Великої Британії на подальше функціонування ЄС;
- дослідити особливості підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та її вплив на торгівельні зносини між партнерами.

2.3. Найменування та опис компетентностей, формування яких забезпечує вивчення дисципліни:

- здатність виявляти особливості різних рівнів міжнародної економічної інтеграції та аналізувати їх економічні ефекти;
- здатність аналізувати тенденції розвитку інтеграційних процесів у Європі та її вплив на економіку країн-членів;
- здатність оцінювати економічну політику ЄС та її вплив як на країн-членів, так і на країн, які є за межами даного інтеграційного об'єднання;
- здатність визначати ключові проблеми та подальші перспективні напрями функціонування ЄС в умовах дезінтеграційних викликів.

2.4. Передумови для вивчення дисципліни: Дисципліна «Євроінтеграція та міжнародне публічне управління» має структурно логічний зв'язок із такими дисциплінами як: «Асоціативні форми вільної торгівлі в Україні», «Регіональна політика ЄС», «Публічне адміністрування в сфері зовнішніх відносин», «Управління міжнародними проектами».

2.5. Програмні результати навчання:

- вміти визначати цілі, завдання, пріоритети та виклики країни в контексті європейських інтеграційних процесів;
- здатність формувати внутрішню та зовнішню політики країни з урахуванням європейських цінностей та національних інтересів.

3. Зміст дисципліни «Євроінтеграція та міжнародне публічне управління»

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи міжнародної економічної інтеграції та еволюції створення Європейського Союзу.

Тема 1. Міжнародна економічна інтеграція.

Суть та значення міжнародної економічної інтеграції. Фактори розвитку міжнародної економічної інтеграції. Форми регіональної економічної інтеграції та їх особливості. Наслідки інтеграційних процесів на економіку країн-членів.

Тема 2. Особливості формування зони вільної торгівлі (ЗВТ).

Передумови створення ЗВТ. Моделі ЗВТ. Ефекти для країн-учасниць від створення ЗВТ.

Тема 3. Дослідження історичного процесу євроінтеграції та її впливу на дезінтеграцію.

Євроінтеграція: етапізація створення ЄС та очікування громадян внаслідок його розширення. Особливості та форми виникнення дезінтеграційних процесів. Причини, наслідки, вплив дезінтеграційних процесів на економіку країн.

Тема 4. Міжнародна фінансова та технічна допомога в рамках Плану Маршалла на відновлення країн Західної Європи в післявоєнний період часу.

Друга світова війна: наслідки для країн Західної Європи. Передумови виникнення Плану Маршалла. Поетапність реалізації надання міжнародної допомоги в рамках Плану Маршалла для відновлення країн Західної Європи. Форми та обсяги надання міжнародної допомоги в рамках Плану Маршалла в розрізі країн Західної Європи. План Маршалла: успіхи його реалізації та передумова створення міжнародних організацій.

Змістовий модуль 2. Виклики європейської інтеграції.

Тема 5. Аналіз впливу розширення ЄС на добробут європейців.

Дослідження економічної політики ЄС щодо її країн-членів та стосовно третіх країн. Оцінка поглиблення євроінтеграційних процесів та їх наслідків для країн-членів ЄС. Кризові явища та конфлікт інтересів в процесі функціонування ЄС.

Тема 6. Аналіз процесу виходу Великої Британії з ЄС.

Оцінка причин виникнення Brexit. Дослідження виходу Великої Британії з ЄС: ризики та ланцюгова реакція країн-членів на дезінтеграційні процеси. «М'який» та «жорсткий» Brexit – ефекти для країн Європейського Союзу та Сполученого Королівства. Нові підходи співпраці країн Східного Партнерства з країнами ЄС в євроінтеграційних намірах.

Тема 7. Україна в процесах європейської економічної інтеграції.

Особливості підписання Україною Угоди про асоціацію з країнами ЄС. Торговельна політика України в контексті європейської інтеграції. Процес лібералізації візового режиму між Україною та країнами ЄС.

4. Структура залікового кредиту з дисципліни «Євроінтеграція та міжнародне публічне управління»

	Кількість годин			
	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	КПЗ
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи міжнародної економічної інтеграції та еволюції створення Європейського Союзу.				
Тема 1. Міжнародна економічна інтеграція.	2	2	18	-
Тема 2. Особливості формування зони вільної торгівлі (ЗВТ).			18	
Тема 3. Дослідження історичного процесу євроінтеграції та її впливу на дезінтеграцію.			18	
Тема 4. Міжнародна фінансова та технічна допомога в рамках Плану Маршалла на відновлення країн Західної Європи в післявоєнний період часу.	2	2	18	
Змістовий модуль 2. Виклики європейської інтеграції.				
Тема 5. Аналіз впливу розширення ЄС на добробут європейців.	2	2	18	
Тема 6. Аналіз процесу виходу Великої Британії та його виклики на функціонування ЄС.	2		20	
Тема 7. Україна в процесах європейської економічної інтеграції.	2	2	20	
Всього	12	8	130	-

5. Тематика практичних завдань

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи міжнародної економічної інтеграції та еволюції створення Європейського Союзу.

Тема 1. Міжнародна економічна інтеграція.

1. Суть та значення міжнародної економічної інтеграції.
2. Фактори розвитку міжнародної економічної інтеграції.
3. Форми регіональної економічної інтеграції та їх особливості.
4. Наслідки міжнародної економічної інтеграції для економік країн-членів об'єднань.

Тема 2. Особливості формування зони вільної торгівлі (ЗВТ).

1. Передумови створення ЗВТ.
2. Моделі ЗВТ.
3. Ефекти для країн-учасниць від створення ЗВТ.

Тема 3. Дослідження історичного процесу євроінтеграції та її впливу на дезінтеграцію.

1. Євроінтеграція: етапізація створення ЄС та очікування громадян внаслідок його розширення.
2. Особливості та форми виникнення дезінтеграційних процесів.
3. Причини, наслідки, вплив дезінтеграційних процесів на економіку країн.

Тема 4. Міжнародна фінансова та технічна допомога в рамках Плану Маршалла на відновлення країн Західної Європи в післявоєнний період.

1. Друга світова війна: наслідки для країн Західної Європи.
2. Передумови виникнення Плану Маршалла.
3. Поетапність реалізації надання міжнародної допомоги в рамках Плану Маршалла для відновлення країн Західної Європи.
4. Форми та обсяги надання міжнародної допомоги в рамках Плану Маршалла в розрізі країн Західної Європи.
5. План Маршалла: успіхи його реалізації та передумова створення міжнародних організацій.

Змістовий модуль 2. Виклики європейської інтеграції.

Тема 5. Аналіз впливу розширення ЄС на добробут європейців.

1. Дослідження економічної політики ЄС щодо її країн-членів та стосовно третіх країн.
2. Оцінка поглиблення євроінтеграційних процесів та їх наслідків для країн-членів ЄС.
3. Кризові явища та конфлікт інтересів в процесі функціонування ЄС.

Тема 6. Аналіз процесу виходу Великої Британії з ЄС.

1. Оцінка причин виникнення Brexit.
2. Дослідження виходу Великої Британії з ЄС: ризики та ланцюгова реакція країн-членів на дезінтеграційні процеси.
3. «М'який» та «жорсткий» Brexit – ефекти для країн Європейського Союзу та Сполученого Королівства.
4. Нові підходи співпраці країн Східного Партнерства з країнами ЄС в євроінтеграційних намірах.

Тема 7. Україна в процесах європейської економічної інтеграції.

1. Особливості підписання Україною Угоди про асоціацію з країнами ЄС.
2. Торговельна політика України в контексті європейської інтеграції.
3. Процес лібералізації візового режиму між Україною та країнами ЄС.

6. Самостійна робота

Організація самостійної роботи студентів вимагає особливої уваги, тому, що частина питань, кожної теми виноситься на самостійне вивчення студентами. Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених кафедрою для вивчення навчальної дисципліни. Методичні матеріали передбачають можливість проведення самоконтролю (питання, тестування) з боку студента. Викладачі кафедри здійснюють також поточний і підсумковий контроль та аналізують результати самостійної роботи студента.

Навчальний матеріал, передбачений для засвоєння під час самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд з навчальними матеріалом, який опрацьовується на навчальних заняттях.

Тема лекцій	Перелік питань	Год.
1	2	3
Тема 1. Міжнародна економічна інтеграція.	Суть та значення міжнародної економічної інтеграції. Фактори розвитку міжнародної економічної інтеграції. Форми регіональної економічної інтеграції та їх особливості. Наслідки інтеграційних процесів на економіку країн-членів.	18
Тема 2. Особливості формування зони вільної торгівлі (ЗВТ).	Передумови створення ЗВТ. Моделі ЗВТ. Ефекти для країн-учасниць від створення ЗВТ.	18
Тема 3. Дослідження історичного процесу євроінтеграції та її впливу на дезінтеграцію.	Євроінтеграція: етапізація створення ЄС та очікування громадян внаслідок його розширення. Особливості та форми виникнення дезінтеграційних процесів. Причини, наслідки, вплив дезінтеграційних процесів на економіку країн.	18
Тема 4. Міжнародна фінансова та технічна допомога в рамках Плану Маршалла на відновлення країн Західної Європи в післявоєнний період часу.	Друга світова війна: наслідки для країн Західної Європи. Передумови виникнення Плану Маршалла. Поетапність реалізації надання міжнародної допомоги в рамках Плану Маршалла для відновлення країн Західної Європи. Форми та обсяги надання міжнародної допомоги в рамках Плану Маршалла в розрізі країн Західної Європи. План Маршалла: успіхи його реалізації та передумова створення міжнародних організацій.	18

1	2	3
Тема 5. Аналіз впливу розширення ЄС на добробут європейців.	Дослідження економічної політики ЄС щодо її країн-членів та стосовно третіх країн. Оцінка поглиблення євроінтеграційних процесів та їх наслідків для країн-членів ЄС. Кризові явища та конфлікт інтересів в процесі функціонування ЄС.	18
Тема 6. Аналіз процесу виходу Великої Британії та його виклики на функціонування ЄС.	Оцінка причин виникнення Brexit. Дослідження виходу Великої Британії з ЄС: ризики та ланцюгова реакція країн-членів на дезінтеграційні процеси. «М'який» та «жорсткий» Brexit – ефекти для країн Європейського Союзу та Сполученого Королівства. Нові підходи співпраці країн Східного Партнерства з країнами ЄС в євроінтеграційних намірах.	20
Тема 7. Україна в процесах європейської економічної інтеграції.	Особливості підписання Україною Угоди про асоціацію з країнами ЄС. Торговельна політика України в контексті європейської інтеграції. Процес лібералізації візового режиму між Україною та країнами ЄС.	20
Всього		130

7. Методи навчання

У навчальному процесі використовуються: лекції, практичні та індивідуальні завдання, групова робота, комунікативні техніки, реферування, а також опитування, тестування.

8. Методи оцінювання

В процесі вивчення дисципліни «Євроінтеграція та міжнародне публічне управління» використовуються наступні методи оцінювання навчальної роботи студента за 100-бальною шкалою:

- поточне тестування та опитування;
- підсумкове тестування по кожному змістовому модулю;
- підсумковий екзамен.

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни “Євроінтеграція та міжнародне публічне управління” визначається як середньозважена величина, в залежності від питомої ваги складової залікового кредиту:

(%)

Заліковий модуль 1	Заліковий модуль 2 (ректорська контрольна робота)	Заліковий модуль 3 (підсумкова оцінка за КПЗ, враховуючи поточне опитування)	Заліковий модуль 4 (екзамен)
20%	20%	20%	40
Тиждень	Тиждень	Тиждень	Тиждень

Шкала оцінювання

За шкалою університету	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90-100	Відмінно	A (відмінно)
85-89	добре	B (дуже добре)
75-84		C (добре)
65-74	задовільно	D (задовільно)
60-64		E (достатньо)
35-59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1-34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

9. Перелік наочних матеріалів та методичних вказівок

№	Найменування	Номер теми
1.	Електронний варіант лекцій	1-7
2.	Індивідуальні завдання для самостійного виконання (електронний варіант)	1-7

10. Рекомендована література

1. Бенчмаркінг регіонального розвитку країн Східної Європи: Болгарія Польща, Словаччина, Україна: моногр. / за наук. ред. докт. наук, проф. А. І. Крисоватого та докт. екон. наук, проф. Є. В. Савельєва. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 672 с.

2. Киреев А. П. Международная экономическая интеграция. М.: Норма, 2008. С. 182.

3. Комар Н. В. Еволюція інтеграційних процесів в Європі. Україна в процесі імплементації Угоди про асоціацію з ЄС : зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. студ. та молодих вчених. 23-24 квіт., 2015 р. Тернопіль / відп. за випуск Є. В. Савельєв. Тернопіль : ТНЕУ. 2015. С. 118-120.

4. Комар Н.В. Зони вільної торгівлі: еволюція і ефекти для країн-учасниць. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2015. №1. С. 68-79.

5. Комар Н. В., Белюх Т. В., Пилипчук К.С. Brexit: виклики для Європейського союзу. Вісник Львівського університету. 2019. Випуск 46. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/index>
6. Комар Н. В., Белюх Т. В., Пилипчук К. С. Дезінтеграційні процеси в Європі. Проблеми сталого, креативного і прозорого розвитку: глобальний, європейський та український виміри. Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції студентів та молодих вчених. (14-15 березня 2019 р.). Тернопіль. 2019. 244 с.
7. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. К.: Видавничий дім «ІнЮре», 2001.
8. Копійка В. В. Розширення Європейського Союзу. Теорія і практика інтеграційного процесу. К.: Вид-во КНУ ім. Тараса Шевченка, 2004. 253 с.
9. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посібник / за ред. Л. В. Губерського. 2-е вид. К.: Знання, 2012. 759 с.
10. Коппитерс Б., Эмерсон М., Хёйссен М. Европеизация и разрешение конфликтов: конкретные исследования европейской периферии: пер. с англ. М.: Весь мир, 2005. 312 с.
11. Костюнина Г.М. Интеграционные объединения мира. Мировая экономика и международные экономические отношения : учебник / под ред. А.С. Булатова и Н.Н. Ливенцева. М. : Магистр, 2008. С. 164–187.
12. Либман А. М., Хейфец Б. А. Модели экономической дезинтеграции. Интеграция и дезинтеграция. Евразийская экономическая интеграция. Май 2011. № 2 (11). С. 4–18.
13. Ломакина В.К. Мировая экономика. М. : Анкил, 2009. С. 174.
14. Мальська М.П., Антонюк Н.В. Основи європейської інтеграції. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 320 с.
15. Піт Дж. Барометр Brexit. Світ у 2017 році. 2017. С. 23.
16. Розпад ЄС неминучий? URL: <https://dostyp.com.ua/top-novina/rozpad-ies-nieminuchii>
17. Румянцев А. П. Міжнародна економіка: підручник. К. : Знання, 2009. 541 с.
18. Рыбалкина В.Е. Международные экономические отношения. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. С. 106.
19. Рябінін Є. Етапи розширення ЄС: ретроспективний аналіз. Зовнішні справи. 2013. № 7. С. 12–15.

20. Савельєв Є.В. Європейська інтеграція і маркетинг: Наукові нариси. Тернопіль: Економічна думка, 2003. 482 с.
21. Статистичні дані Європейського комітету статистики. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/>
22. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини : підруч. для студ. економ. спец. вищ. навч. закл. К. : Либідь, 2008. 408 с.
23. Філіпенко А.С., Будкін В.С., Дудченко М. А. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: моногр. К.: Знання, 2004. 304 с.
24. Щербина Т. В. Теорії регіональної економічної інтеграції в контексті розвитку міжнародних відносин. Проблеми і перспективи розвитку банківської справи України. 2014. Вип. 38. С. 306–314.
25. Юмашев Ю.М. Региональная интеграция и международные отношения. Московский журнал международного права. 2006. № 1. С.71-87.
26. A reminder of how Britain voted in the EU referendum – and why. LordAshcroftPolls. URL: <https://lordashcroftpolls.com/>
27. Berend, T. Iván. The Contemporary Crisis of the European Union: Prospects for the Future. New York: Routledge, 2017. 170 p.
28. Between Flexibility and Disintegration: the Trajectory of Differentiation in EU Law. Northampton, MA: Edward Elgar Pub., 2017. 448 p.
29. Briefing paper: Statistics on UK-EU trade, by Matthew Ward. 11 January 2019. p.13.
30. Cadier D. Is the European Neighbourhood Policy a substitute for enlargement? The Crisis of EU Enlargement; IDEAS Special Report SR018. London : LSE IDEAS, Nov. 2013. P. 52-58.
31. Enrico Spolaore. What Is European Integration Really About? A Political Guide for Economists. June 2013. p. 24.
32. EU Referendum – Results. BBC News. URL: https://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results
33. Feldstein Martin. «The Failure of the Euro. The Little Currency That Couldn't». Foreign Affairs, 2012. January/February.
34. G20: Brexit посилює глобальні економічні ризики. 112.ua. 2016. URL: <http://ua.112.ua/svit/g20-brexite-posyliuie-hlobalni-ekonomichni-ryzyky-327162.htm>
35. Garton Ash, Timothy. «The Crisis of Europe», Foreign Affairs, 2012. September/October.
36. J.H.H. Weiler and Martina Kocjan. European community system: the political institutions. NYU School of Law. 2004– 2005. p. 112.

37. Jan Suchaček. European integration after World War II: The Way to the Treaties of Rome. 1 November 2002. 8 p.
38. Jan van der Harst. Journal of European integration history. 2008, Volume 14, Number 1. 160 p.
39. Katarzyna Śledziwska. Theory of Economic Integration. URL: www.wne.uw.edu.pl/~sledziwska
40. Office for National Statistics – The UK's largest independent producer of official statistics and the recognised national statistical institute of the UK. URL: <https://www.ons.gov.uk/businessindustryandtrade/internationaltrade>
41. Spolaore, Enrico. «National Borders, Conflict and Peace», in Michelle R. Garfinkel and Stergios Skaperdas (eds), Oxford Handbook of the Economics of Peace and Conflict, Oxford: Oxford University Press, 2012. P. 763-786.
42. The end of the Eurocrats' dream: adjusting to European diversity. Cambridge. New York : Cambridge University Press, 2016. x, 353 p.
43. The Schuman Declaration. URL: http://europa.eu/about-eu/basic-information/symbols/europe-day/schuman-declaration/index_en.htm
44. The United Kingdom's exit from and new partnership with the European Union: Presented to Parliament by the Prime Minister, February 2017. 75 p. URL: www.gov.uk/government/publications
45. Vollaard, Hans. A Theory of European Disintegration. Fourth Pan-European Conference on EU Politics 25th – 27th September 2008, University of Latvia, Riga. 27 p. URL: <http://www.jhubc.it/ecpr-riga/virtualpaperroom/017.pdf>.
46. Vollaard, Hans. Explaining European Disintegration. Journal of Common Market Studies. Volume 52, Issue 5, September 2014. P. 1142–1159. Version of Record online: 17 FEB 2014. URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcms.12132/pdf>

ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ЕВОЛЮЦІЇ СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Тема 1. Міжнародна економічна інтеграція.

1.1. Суть та значення міжнародної економічної інтеграції.

1.2. Фактори розвитку міжнародної економічної інтеграції.

1.3. Форми регіональної економічної інтеграції та їх особливості.

1.4. Наслідки міжнародної економічної інтеграції для економік країн-членів інтеграційних об'єднань.

1.1. Сутність та значення міжнародної економічної інтеграції

Сучасна світова економіка характеризується посиленням міжнародних інтеграційних процесів, які проявляються у створенні міжнародних інтеграційних об'єднань в межах регіону та укладанні регіональних торговельних угод між країнами, які необов'язково належать до певного географічного регіону та мають значні культурні відмінності. Характерно, що у вчених-економістів немає єдиного чіткого визначення міжнародної економічної інтеграції. Так, Джон Піндер (1969) вважає, що міжнародна інтеграція – це процес створення об'єднання, яке виникає між окремими елементами чи країнами-учасницями та передбачає відміну дискримінації між їхніми економічними агентами. Ян Тінберген (1954) виокремлює два типи інтеграції: негативна інтеграція – відміна дискримінаційних та обмежувальних інституцій й поява свободи для економічних трансакцій; позитивна інтеграція – це регулювання існуючих та заснування нових політик й інститутів, забезпечених примусовими повноваженнями. Бела Баласа (1973) під міжнародною економічною інтеграцією розуміє процес стирання різних форм дискримінації між різними країнами-членами інтеграційного угруповання. Алі М. Ель-

Аграа (1985) вважає, що міжнародна інтеграція повинна передбачати в першу чергу зняття дискримінаційних перешкод, зокрема в сфері торгівлі, між країнами-учасницями та встановлення певних структурних одиниць з метою регулювання відносин між ними. Жак Пелкманс (1984) стверджує, що для міжнародної економічної інтеграції характерні наступні риси: пом'якшення економічних кордонів між двома та більше національними економіками; лінія демаркації, вздовж якої мобільність товарів, послуг та факторів є відносно низькою. Віллем Молл (1991) вважає, що прогресивне пом'якшення економічних кордонів між партнерами відбувається поступово. На думку Денніс Сванн (1996) основною рисою інтеграційного об'єднання є процес зближення попередньо окремих національних економік через укладання договорів між ними.

Регіональна економічна інтеграція використовується країнами як спосіб перетворення своїх реальних та потенційних конкурентів в партнерів, з якими можна погоджувати заходи щодо реалізації економічних й соціальних програм, вирішувати завдання, які неможливо виконати в повному обсязі без об'єднання, інтеграції зусиль та ресурсів декількох країн. Зокрема, В. Куриляк вважає, що загострення глобальної конкуренції є домінуючим фактором об'єднання країн на регіональній основі, яке дозволяє їм як реалізовувати спільні економічні й політичні інтереси, так і зміцнювати свої конкурентні переваги на світових ринках. Науковець підкреслює, що процес формування інтеграційних блоків на сучасному етапі, що охоплює не лише розвинуті країни, але й країни з ринками, що формуються, та країни, що розвиваються, є абсолютно закономірним явищем та базою глобальної економічної інтеграції на основі поглиблення зв'язків між учасниками світової економіки й створення передумов для максимального використання ними вигод для національного економічного розвитку. Основним завданням сучасного економічного регіоналізму є скорочення розриву між державами «золотого мільярда» й відсталими країнами світу, а також підвищення рівня соціально-економічного розвитку всіх країн світу.

Інтеграція має декілька загальних визначень:

- дія або процес успішного приєднання або змішування з іншою групою людей: расової, культурної інтеграції;
- дія або процес ефективного взаємопроникнення двох або більше суб'єктів;
- процес об'єднання двох або більше об'єктів в одну систему;
- процес інтернаціоналізації господарського життя, зближення, об'єднання економік ряду країн.

Міжнародну економічну інтеграцію можна визначити як якісно новий етап розвитку і форму прояву інтернаціоналізації господарського життя, що передбачає зближення і взаємоприспосовування, переплетення всіх структур національних господарств.

У широкому розумінні *міжнародну економічну інтеграцію визначають і як відносини, і як процес*. Інтеграцію в першому розумінні можна тлумачити як відсутність будь-якої форми дискримінації іноземних партнерів і кожній із національних економік. У такому плані міжнародна економічна інтеграція розглядається як найвищий рівень розвитку МЄВ. Як процес інтеграція проявляється в стиранні відмінностей між економічними суб'єктами – представниками різних держав.

На мікрорівні вирізняють *горизонтальну і вертикальну інтеграцію*.

Горизонтальна інтеграція виникає при злитті фірм, які виробляють подібні або однорідні товари з метою їх подальшої реалізації через спільну систему розподілу й отримання при цьому додаткового прибутку, і супроводжується виробництвом за кордоном товарів, аналогічних тим, що виробляються в країні базування.

Вертикальна інтеграція передбачає об'єднання фірм, які функціонують у різних виробничих циклах. Розрізняють три форми вертикальної інтеграції:

1. інтеграція «вниз» (приєднання заводу-виробника сировини чи напівфабрикатів до компанії, яка веде головне виробництво);

2. виробнича інтеграція «вгору» (наприклад, придбання сталеплавильною компанією заводу, що виробляє металоконструкції);

3. невиробнича інтеграція «вгору», що включає сферу розподілу.

На рівні національних економік інтеграція розвивається на основі формування економічних об'єднань країн з тим чи іншим ступенем узгодження їх національних політик. Тут йдеться про явище економічного регіоналізму. Отже, маємо дворівневу структуру інтеграційного процесу (рис. 1.1).

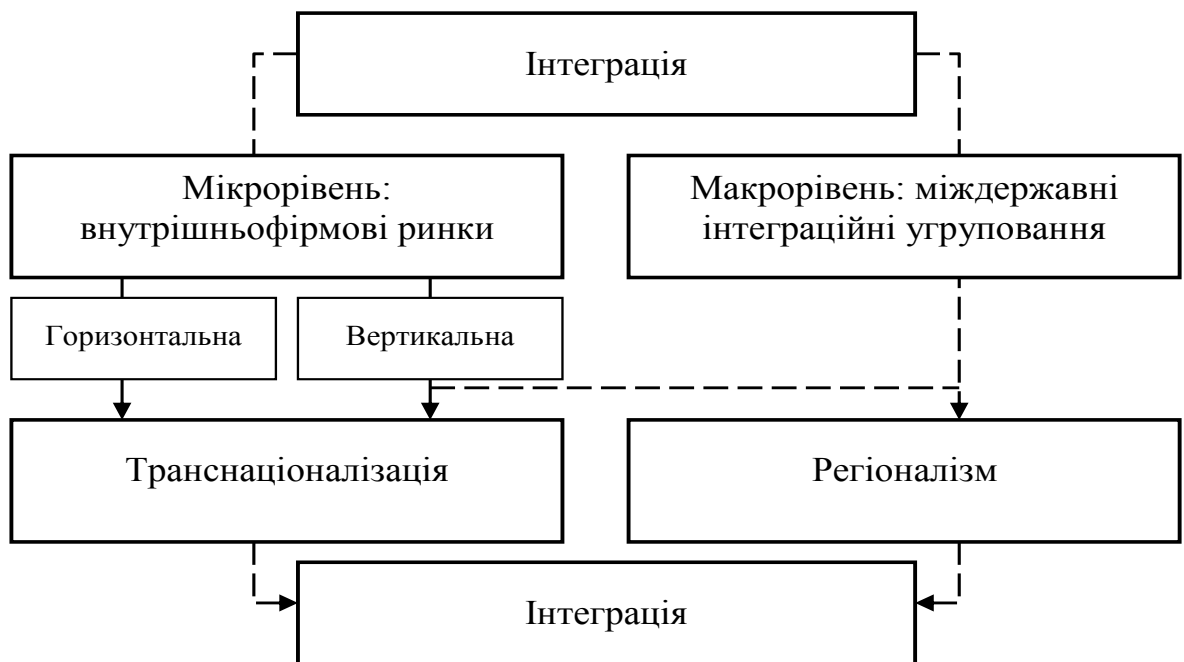

Рис. 1.1. Структура інтеграційного процесу

Формування регіональних інтеграційних союзів країн розпочалося більше ніж півстоліття тому. На сьогоднішній день практично всі країни світу беруть участь у тому чи іншому інтеграційному об'єднанні: деякі з них існують лише формально; інші інтеграційні блоки, які раніше розпалися реанімовуються; створюються нові інтеграційні об'єднання; розширяється склад вже існуючих. Іншими словами, глобалізація надала інтеграційним процесам загальносвітового характеру. Згідно даних Секретаріату ВТО, впродовж 1948-1994 рр. у світі було підписано 123 регіональних торговельних угоди на основі формування економічних об'єднань країн з тим чи іншим ступенем узгодження їх національних

політик, а з 1995 р. – понад 300. Загальна кількість міжнародних інтеграційних об'єднань у світі перевищила 85 організацій.

Як свідчить світова практика, інтеграційні блоки є більш конкурентоспроможними, оскільки призводять до більш ефективного господарювання та соціально-економічного розвитку країн-членів, аніж окремо взята країна на світовому ринку. Інтеграційні союзи не замикаються у власному економічному просторі, а активно взаємодіють між собою та формують контури майбутньої глобальної моделі світового економічного порядку.

Економічна природа інтеграційних угруповань та взаємовідносин між країнами, які їх утворюють, зумовлюють логіку та наступність у становленні й розвитку різних форм міжнародних економічних об'єднань, таких як: зона преференційної та вільної торгівлі, митний союз – сприяє міжнародним економічним відносинам між країнами в сфері обміну (торгівельна інтеграція); спільний ринок, економічний та політичний союзи формують умови для інтеграції у сфері виробництва (виробнича інтеграція).

Послідовний розвиток форм міжнародної економічної інтеграції забезпечує найбільш повне та найраціональніше використання економічного потенціалу країн-учасниць та підвищення темпів їх розвитку. Наявність інтенсивної політики лібералізації відносно певної групи товарів, необхідної транспортно-складської інфраструктури, подібність культурного середовища інтеграційного об'єднання за релігійною й мовною характеристиками, географічна близькість країн-членів угруповання та позитивний характер дії режиму вільної торгівлі на соціально-економічний розвиток країн-учасниць обумовлює перспективність стратегії формування зони вільної торгівлі (ЗВТ) в глобальному світі.

Отже, економічна інтеграція – це процес взаємодії країн, що призводить до зближення господарських механізмів та узгоджено регульований міждержавними органами чи наднаціональними інституціями. Економічна інтеграція відрізняється від інших форм взаємодії країн, а саме відбувається: взаємопроникнення і переплетення

національних виробничих процесів; широкий розвиток міжнародної спеціалізації і кооперації у виробництві, науці і техніці; глибокі структурні зміни в економіці країн-учасниць; цілеспрямоване регулювання інтеграційного процесу; формування тісних господарських зв'язків тощо.

1.2. Фактори розвитку міжнародної економічної інтеграції

Для розвитку міжнародних інтеграційних процесів необхідна наявність ряду об'єктивних і суб'єктивних передумов, ступінь розвитку яких суттєво відрізняється в окремих регіонах світового господарства. Це впливає на характер і рівень регіональної економічної інтеграції. Найважливішими об'єктивними передумовами є:

– сучасна науково-технічна революція, що є водночас і матеріальною основою для розвитку міжнародної економічної інтеграції. Якісні зміни в продуктивних силах, поява принципово нових засобів виробництва, технологій і зміни в цьому зв'язку самого характеру і структури виробництва заходять у суперечність з обмеженістю національних ринків, наявністю різних міждержавних бар'єрів на шляху руху капіталів, товарів та послуг, робочої сили. Масштабність і принципово новий характер проблем сучасного всесвітнього соціально-економічного розвитку роблять неможливим чи неефективним їхнє вирішення окремими країнами, стає очевидною необхідність об'єднання різноманітних видів ресурсів. Сучасна науково-технічна революція об'єктивно зумовлює формування оптимального господарського простору, в межах якого забезпечується поява і постійне оновлення широкого асортименту товарів та послуг, прибуткове функціонування виробництва, максимальне задоволення зростаючих потреб суспільства в межах однієї чи кількох країн;

– соціально-економічна однорідність національних господарств, що зближуються. На сучасному етапі всесвітнього економічного розвитку існують дві основні моделі національної організації

виробництва і зовнішньоекономічних стосунків: ринкова і планова. Очевидно, що формування спільного господарського простору передбачає принципову подібність основ організації національного виробництва в окремих країнах, спільність умов господарювання виробників;

– наявність достатньо високих і близьких рівнів економічного розвитку країн, груп країн та регіонів світу в умовах нерівномірного розподілу ресурсів. Суттєві розбіжності в національних рівнях продуктивності праці, кваліфікації робочої сили, конкурентоспроможності продукції та послуг країн, що інтегруються, можуть стати основою одержання односторонніх переваг, односторонньої спеціалізації окремих національних економік, призвести до виникнення економічних та адміністративних бар'єрів на шляху формування спільного господарського простору;

– наявність тривалого періоду та досвіду взаємного економічного співробітництва групи країн. Інтеграція являє собою продовження господарської взаємодії країн, її новий стан, вищий рівень економічного співробітництва. Виникає інтеграція на основі і в результаті поглиблення та розширення економічної взаємодії країн;

– цілеспрямована діяльність соціальних груп і класів, партій, законодавчих і виконавчих органів країн щодо розвитку власне інтеграційних процесів. Ця передумова носить суб'єктивний характер і віддзеркалює об'єктивні економічні процеси, але водночас впливає на них, може деякою мірою сприяти розвитку інтеграції чи гальмувати його;

– тенденція демографічного розвитку;

– наявність і необхідність розв'язання глобальних проблем (енергетичної, продовольчої, екологічної, використання Світового океану та космосу, економічного зростання та зростання народонаселення, економічної безпеки, роззброєння);

– різке скорочення відстаней за рахунок розвитку транспортно-комунікаційних мереж;

– ринкова «уніфікація» економічного розвитку.

Для створення економічного інтеграційного угруповання двох чи кількох країн необхідні певні політико-правові, економічні, соціально-культурні та інфраструктурні умови. З політико-правової точки зору принципове значення мають сумісність політичних устроїв та основного законодавства країн, що інтегруються.

Ключовими щодо економічних умов інтеграції є такі критерії:

1. рівень розвитку країн, їх ресурсні та технологічні потенціали;
2. ступінь зрілості ринкових відносин, зокрема національних ринків товарів, послуг, капіталу та праці;
3. масштаби та перспективи розвитку економічних взаємозв'язків країн і т. ін.;
4. важлива також інфраструктурна та соціально-культурна сумісність.

При цьому процеси формування економічних інтеграційних угруповань країн мають яскраво виражену регіональну специфіку.

Слід зазначити, що економічні інтеграційні угруповання країн можуть формуватися різними шляхами:

– «знизу-догори», у процесі поглиблення інтернаціоналізації та транснаціоналізації господарського життя, коли домовленостям між країнами про створення зони вільної торгівлі, митного союзу чи спільного ринку передують досить тривалий період розвитку міжнародних економічних зв'язків на рівні підприємців, фірм та корпорацій. Ці зв'язки активно підтримуються на державному рівні, водночас розробляються й реалізуються широкомасштабні двосторонні проекти поглиблення міжнародного економічного співробітництва. Саме таким шляхом розвивались інтеграційні процеси у Північній Америці, насамперед, між США та Канадою;

– «згори-донизу», коли з різних політичних та соціально-економічних причин створюється інтеграційне угруповання країн, які ще не повністю відповідають критеріям інтеграційної сумісності, але в процесі подальшого регульованого і скоординованого на наднаціональному рівні співробітництва досягають тієї чи іншої форми міжнародної економічної інтеграції.

Переважно таким шляхом розвивалась економічна інтеграція в Європі через дво- і багатосторонні переговори і асоційовану участь окремих країн у діяльності інтеграційних угруповань, які вже функціонують. Зокрема, таким шляхом ідуть сьогодні країни Східної Європи, які ставлять за мету інтеграцію до Європейського Союзу. Те саме можна сказати про Мексику, її причетність до формування та розвитку Північноамериканської угоди про вільну торгівлю. Слід зауважити, що для становлення та розвитку конкретних форм міжнародної регіональної економічної інтеграції характерним є взаємозв'язок згаданих вище шляхів (рис. 1.2).

В цілому послідовний розвиток форм міжнародної регіональної економічної інтеграції забезпечує найбільш повне, найбільш раціональне використання економічного потенціалу країн та підвищення темпів їх розвитку.

Водночас вирішуються важливі питання соціальної політики за рахунок об'єктивно зумовленого зниження цін на основні товари і послуги та створення нових робочих місць і завдяки концентрації зусиль країн-учасниць на пріоритетних програмах соціально-економічного розвитку. Зауважимо також, що в зрілих інтеграційних угрупованнях виробляються й реалізуються потужні і дієві механізми та інструменти забезпечення колективної економічної безпеки.

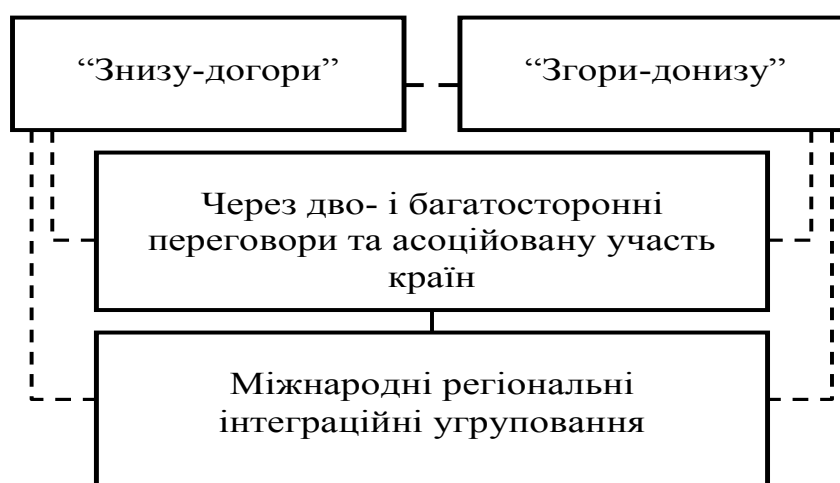

Рис. 1.2. Шляхи формування міжнародних регіональних інтеграційних угруповань

Проте, незважаючи на очевидні економічні переваги, процеси міжнародної регіональної економічної інтеграції відбуваються на тлі складного переплетіння політичних і соціально-економічних проблем.

Отже, міжнародна економічна інтеграція здійснюється під впливом таких об'єктивних факторів як зростання інтернаціоналізації господарського життя, поглиблення міжнародного поділу праці, розвитку науково-технічної революції, зростання рівня відкритості національних економік тощо. На зростання рівня інтернаціоналізації особливо активно впливають ТНК.

1.3. Форми регіональної економічної інтеграції та їх особливості

Економічна природа інтеграційних угруповань та взаємовідносин між країнами, які їх утворюють, зумовлюють логіку та наступність у становленні й розвитку різних форм міжнародних економічних об'єднань. Так, при утворенні зон преференційної та вільної торгівлі, митних союзів, міжнародні економічні відносини між країнами стосуються лише сфери обміну, тобто розвивається торгівельна інтеграція. Спільний ринок, економічний та політичний союзи створюють умови для інтеграції у сфері виробництва.

Послідовний розвиток форм міжнародної економічної інтеграції забезпечує найбільш повне та найраціональніше використання економічного потенціалу країн-учасниць та підвищення темпів їх розвитку. Завдяки концентрації країн-учасниць на пріоритетних програмах соціально-економічного розвитку вирішуються важливі питання соціальної політики та створюються нові робочі місця. В зрілих інтеграційних угрупованнях розробляються й реалізуються механізми та інструменти забезпечення колективної економічної безпеки.

Яскраві приклади тих чи інших форм міжнародних інтеграційних угруповань, які існували чи надалі продовжують існувати, можна систематизувати за цілями їх утворення (табл. 1.1).

Етапізація формування міжнародних інтеграційних об'єднань

Форми міжнародних інтеграційних об'єднань та їх ключові характеристики	Назва та рік формування міжнародного інтеграційного об'єднання	Країни-члени міжнародного інтеграційного об'єднання
1	2	3
<p>Преференційна торговельна угода:</p> <p>- дві чи декілька країн зменшують тарифні бар'єри на імпортовані товари, зберігаючи при цьому рівень тарифів в торгівлі з іншими країнами.</p>	1. Угода про партнерство та співробітництво між ЄС і країнами колишнього СРСР, 1994 р.	ЄС, Білорусь, Казахстан, Росія, Україна
	2. Угода про асоціацію з ЄС, 1991-1995 р.	Болгарія, Чехія, Угорщина, Польща, Словаччина, Румунія, Естонія, Латвія, Литва, Словенія
<p>Зона вільної торгівлі (ЗВТ):</p> <p>- країни-члени усувають внутрішні тарифи на вироблені товари всередині угруповання, зберігаючи при цьому власну тарифну політику з іншими країнами.</p>	1. Європейська Асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ), 1960 р.	<p>Австрія, Великобританія, Данія, Швейцарія, Ліхтенштейн, Португалія, Норвегія, Швеція, Фінляндія (1961 р.), Ісландія (1970 р.).</p> <p>В 1973 р. із ЄАВТ вийшли Великобританія, Данія, у 1986 р. – Португалія, а в 1995 р. – Австрія, Фінляндія, Швеція.</p>
	2. Балтійська ЗВТ, 1993 р.	Естонія, Латвія, Литва.
	3. Північноамериканська зона вільної торгівлі, (НАФТА), 1988 р.	Канада, США, а в 1992 р. до НАФТА приєдналась Мексика.
	4. Організація Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС),	21 країна-учасниця Азії, Північної і Південної Америки: Австралія, Бруней, Малайзія, Сінгапур,

1	2	3
	1989 р.	Таїланд, Нова Зеландія, Індонезія, Гвінея, Філіппіни, Тайвань, Гонконг, Китай, Південна Корея, Японія, США, Канада, Мексика, Чилі; з 1997 р. – В'єтнам, Перу, Російська Федерація.
	5. Асоціація держав Південно-Східної Азії АСЕАН, 9 серпня 1967 р.	Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд й Філіппіни, Бруней (7 січня 1984 р.), В'єтнам (28 липня 1995 р.), Лаос і М'янма (23 липня 1997 р.), Камбоджа (30 квітня 1999 р.).
Митний союз: - передбачає усунення внутрішніх тарифів між країнами-учасницями та встановлення спільного зовнішнього тарифу по відношенню до третіх країн.	1. Центрально-американський загальний ринок (ЦАЗР), 1961 р.	Коста-Ріка, Сальвадор, Гватемала, Гондурас, Нікарагуа.
	2. Арабський загальний ринок, 1964 р.	Єгипет, Ірак, Йорданія, Лівія, Мавританія, Сирія, Ємен.
Спільний ринок: - передбачає не лише ліквідацію митних податків між державами-учасницями та розробку єдиної торгівельної політики щодо третіх країн, а й розробку спільної політики розвитку	1. Латиноамериканська асоціація інтеграції (ЛАІ), 1960 р.	Аргентина, Бразилія, Чилі, Мексика, Перу, Уругвай, Парагвай, Гватемала, Гондурас, Сальвадор, Нікарагуа.
	2. Андська група, 1969 р.	Болівія, Колумбія, Еквадор, Перу, Венесуела.
	3. Рада співробітництва арабських країн Перської затоки, «нафтова шестірка», 1981 р.	Бахрейн, Кувейт, Оман, Катар, Саудівська Аравія, ОАЕ.

1	2	3
окремих галузей й секторів економіки, створення умов для вільного переміщення капіталу, робочої сили, послуг, інформації та формування спільних фондів сприяння соціальному й регіональному розвитку.	4. Загальний ринок Південного конуса (МЕРКОСУР), 1991 р.	Аргентина, Бразилія, Уругвай, Парагвай, Венесуела.
Економічний союз: - передбачає не лише ліквідацію будь-яких торговельних обмежень між країнами-учасницями, проведення єдиної зовнішньоторговельної політики та вільне переміщення товарів, послуг, капіталу, громадян, а й гармонізацією внутрішньої та зовнішньої економічної, фінансової та соціальної політик (по суті – єдність). В країнах-учасницях функціонує, як правило, єдина грошова одиниця.	- Європейське об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС) , 1951 р., почало функціонувати з 1952 р. (так званий Паризький договір). - Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) та Європейське співтовариство з атомної енергії (Євроатом) , 1957 р., набули сили 1958 р. (так звані Римські угоди).	1951 р. – Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург. 1973 р. – приєднання до ЄС Великобританії, Данії, Ірландії. 1981 р. – приєдналась до ЄС Греція. 1986 р. – приєднання Португалії та Іспанії. 1995 р. - увійшли в ЄС Австрія, Швеція і Фінляндія.
	- Європейське співтовариство (ЄС) , 1967 р. при злитті ЄОВС, ЄЕС, Євроатому (так звана Угода об'єднання). - Європейський союз (ЄС) , з 1993 р. (Маастрихтська угода).	
	2. Економічний союз, Бенілюкс, 1948 р.	Бельгія, Нідерланди, Люксембург.

1	2	3
	3. Співдружність незалежних держав (СНД), 1992 р.	Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Україна, Узбекистан
	4. Економічне співтовариство країн Західної Африки (ЕКОВАС), 1994 р.	Бенін, Буркіна-Фасо, Кот-д'Івуар, Малі, Нігерія, Сенегал, Того, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Бісау, Кабо-Верде, Ліберія, Нігер, С'єрра-Леоне.
	5. Співдружність країн Півдня Африки(САДК), 1973 р.	Ангола, Ботсвана, Лесото, Малаві, Мозамбік, Намібія, Свазіленд, Танзанія, Замбія, Зімбабве, ПАР, Мавританія.

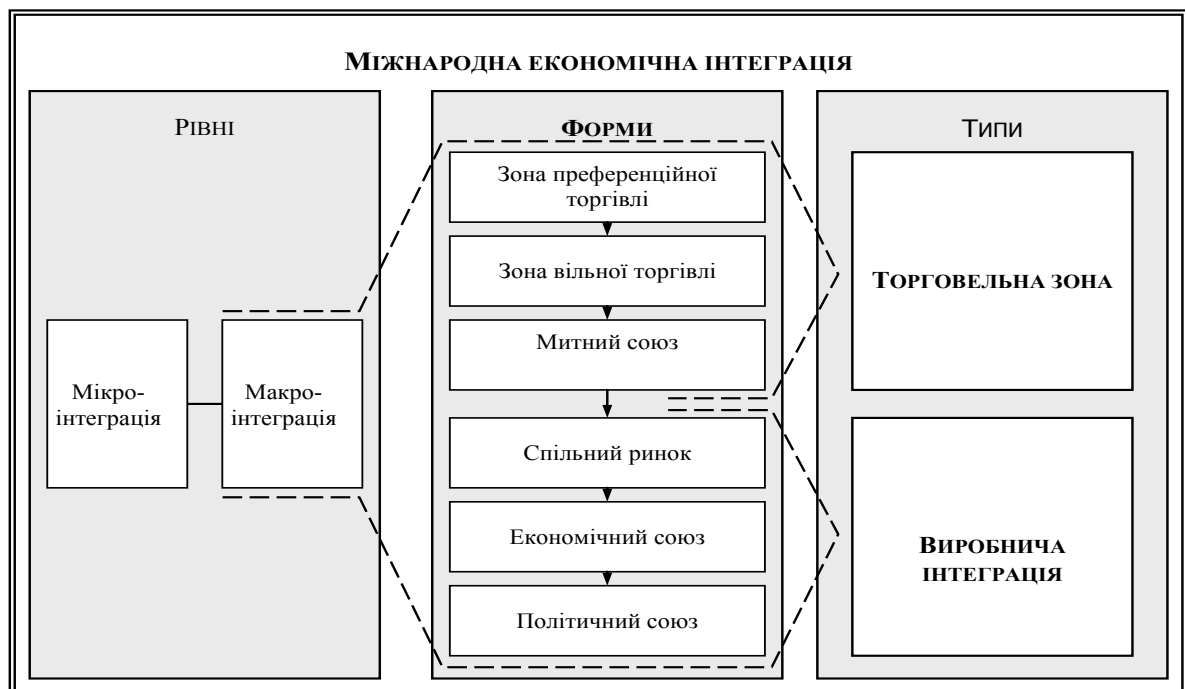

Рис. 1.3. Рівні, форми і типи міжнародної економічної інтеграції

Рівні, форми та типи міжнародної економічної інтеграції тісно взаємопов'язані (рис. 1.3).

Отже, наявність інтенсивної політики лібералізації відносно певної групи товарів, відповідної транспортно-складської інфраструктури, подібність культурного середовища інтеграційного об'єднання за релігійною й мовною характеристиками, географічна близькість країн-членів угруповання та позитивний характер дії режиму вільної торгівлі на соціально-економічний розвиток країн-учасниць обумовлює перспективність стратегії формування зони вільної торгівлі (ЗВТ) в глобальному світі.

1.4. Наслідки міжнародної економічної інтеграції для економік країн-членів інтеграційних об'єднань

Теорію економічної інтеграції та, зокрема, митних союзів розробив канадський вчений, представник нового класицизму чиказької школи економіки Джекоб Вайнер. Згідно з його теорією митного союзу внаслідок укладення між країнами угоди про митний союз, яка усуває тарифи у взаємній торгівлі між ними, в економіці виникають два типи ефектів:

1) статичні ефекти (static effects) – економічні наслідки, які виявляються негайно після утворення митного союзу як його безпосередній результат;

2) динамічні ефекти (dynamic effects) – економічні наслідки, які виявляються на віддаленіших стадіях функціонування митного союзу.

Розглянемо статичні ефекти приєднання країни до митного союзу. Утворення митного союзу означає надання взаємних торгових преференцій (наприклад, скасування тарифів) його членами один одному і введення загального митного тарифу та єдиної системи нетарифного регулювання торгівлі відносно третіх країн.

У результаті взаємного скасування мит можуть виникнути два види взаємно-протилежних статичних ефектів:

1) *ефект створення торгівлі* (товарний ефект, trade creation) – переорієнтація місцевих споживачів з менш ефективного

внутрішнього джерела постачання товару на ефективніше зовнішнє джерело (імпорт), яка стала можливою внаслідок скасування імпортних мит у рамках митного союзу;

Основними рисами ефекту створення торгівлі є:

– переорієнтація з вітчизняного виробництва на дешевий імпортний товар з інших країн-членів митного союзу;

– ефект виробництва: зменшення неефективного місцевого виробництва та мінімізація неефективного використання наявних ресурсів;

– ефект споживання: збільшення попиту з того моменту коли ціни впали.

Коли митні союзи створюються, тоді відбувається потік торгівлі між країнами-членами новоствореного союзу, так і тими, які є за його межами. Митні союзи усувають бар'єри в торгівлі між членами, що, як передбачається, надає значний стимул для збільшення торгівлі між членами та скорочення торгівлі між членами та не членами. Часто найпростіше оцінити ефект митного союзу, розглядаючи, що відбувається, коли одна країна приєднується до існуючого союзу.

Беручи гіпотетично приклад з фактичного історичного періоду, припустимо, що до приєднання до європейського «спільного ринку» у 1973 році Великобританія могла виробляти вершкове масло в середньому (ціна) 130 за 1 кг. У той же час Нова Зеландія могла виробляти ту саму кількість за 100 (ціна), а Данія – за 120 (ціна).

Отже, до утворення митного союзу Нова Зеландія має порівняльну перевагу у виробництві вершкового масла та є найбільш ефективним виробником. Данія є другим найбільш ефективним виробником, а Великобританія – найменш ефективним.

Припускаємо, що для того, щоб однаково захистити своїх фермерів, Великобританія встановлює диференційовані тарифи для місцевих виробників масла з Нової Зеландії та Данії, для того щоб підвищити імпорتنу ціну на масло вище власної.

Відповідно Великобританія для Нової Зеландії встановлює тариф 32 %, в результаті чого ціна на масло за 1 кг. збільшиться з 100

до 132, а для Данії – лише 10 % (в результаті чого імпортна ціна зросте з 120 до 132).

Припускаємо, що при наявності імпортних тарифів на масло, у Великобританії щороку існує загальний попит 30 млн. кг вершкового масла, в той же час фермери з Великобританії можуть лише постачати 20 млн. кг масла (максимум, що вони можуть виробляти). Відповідно до вищесказаного, для задоволення внутрішнього попиту Великобританія буде імпортувати масло з Нової Зеландії та Данії відповідно по 5 млн. кг з кожної країни.

Коли між країнами створюється митний союз, тоді вони погоджуються ліквідувати митні тарифи між собою. В результаті цього країни зіштовхуються з нижчими цінами, нульовими тарифами, імпортними потоками товарів від країн членів, і як наслідок – відбувається збільшення попиту на ці товари зі сторони споживачів.

Наприклад, якщо Данія та Великобританія вирішили створити митний союз, тоді тарифи на масло з Данії мають бути знижені, і як результат колись вони будуть повністю зняті. В результаті чого вільна ринкова ціна становитиме 120 одиниць та буде дуже привабливою для споживачів Великобританії. Це означатиме, що споживачі Великобританії матимуть можливість споживати більше масла, оскільки середні ціни на масло знизяться із зняттям тарифів на датське масло, і як результат загальний попит на масло зростатиме.

Наприклад, загальний обсяг виробництва та споживання може збільшитися до 32 млн. кг (на 2 млн. кг більше).

При порівнянні внутрішньої ціни та імпортних цін на масло, британські фермери знизять виробництво з 20 млн. кг до 15 млн. кг.

Для задоволення внутрішнього попиту Великобританія збільшить імпорт з Данії з 5 млн. кг до 15 млн. кг масла, а імпорт з Нової Зеландії знизиться лише до 2 млн. кг. Загальне споживання масла у Великобританії зросте з 30 млн. кг ($20 + 5 + 5$) до 32 млн. кг ($15 + 2 + 15$).

Вершкове масла в кількості 2 млн. кг, що виробляється та споживається, – це нова торгівля, створена в результаті зняття

бар'єрів членами союзу. В подальшому, це дасть можливість динамічніше реагувати Данії та Великобританії. З часом, коли країни (Данія та Великобританія) стануть більш інтегрованими, посилення торгівлі між ними призведе до подальших ефективних результатів, наприклад, завдяки застосуванню економії від масштабу.

2) *ефект відхилення торгівлі* (потоковідхиляючий ефект, trade diversion) – переорієнтація місцевих споживачів із закупівлі товару у ефективнішого позаінтегрального джерела постачання на менш ефективне внутрішньоінтеграційне джерело, яка відбулася внаслідок ліквідації імпорتنих мит у рамках митного союзу.

Ефект відхилення торгівлі полягає в тому, що країни замінюють імпорт дешевших товарів з третіх країн більш дорогим імпортом від виробників країн членів митного союзу. Митний союз має позитивний благополучний ефект, якщо ефект створення торгівлі більший за ефект відхилення торгівлі. В цій ситуації найбільше втрачає – попередній торговий партнер, який залишився поза блоком, оскільки існує слабша торгівля між новими членами та їхніми старими торговими партнерами. Процес втрати ефективних виробників та переорієнтація на неефективних всередині союзу в цілому називається відхиленням від торгівлі.

Наприклад, після того, як Данія та Великобританія створили митний союз, Нова Зеландія, яка була найефективнішим виробником вершкового масла, зазнає втрати продажів у Великобританії з 5 млн. кг до 2 млн. кг. Іншими словами відбулося відхилення торгівлі між Великобританією й Новою Зеландією в бік торгівлі між Великобританією й Данією.

Динамічні ефекти митного союзу. На відміну від статичного ефекту динамічні ефекти складніше виміряти. Внаслідок митного союзу в перспективі спостерігається підвищення продуктивності, а отже, потенційний темп зростання завдяки:

- більшій спеціалізації між країнами членами митного союзу;
- високій конкуренції в межах митного союзу;
- спроможності досліджувати економії на масштабах та конкурувати з країнами третього світу.

Отже, міжнародна економічна інтеграція викликає ряд статичних і динамічних ефектів, які можуть бути як позитивними, так і негативними. Статичні ефекти інтеграції проявляються відразу після створення митного союзу як його безпосередній результат. Динамічні ефекти інтеграції є її довгостроковими економічними наслідками, які проявляються в результаті функціонування митного союзу. До найважливіших позитивних ефектів належить розширення внутрішнього ринку, посилення конкуренції, що стимулює впровадження нових технологій, підвищення якості продукції, розробку нових її видів, зниження витрат виробництва та цін.

Тема 2. Особливості формування зони вільної торгівлі (ЗВТ)

2.1. Передумови створення ЗВТ.

2.2. Моделі ЗВТ.

2.3. Ефекти для країн-учасниць від створення ЗВТ.

2.1. Передумови створення зони вільної торгівлі (ЗВТ)

Інтенсивна політика лібералізації певної групи товарів, наявність транспортно-складської інфраструктури, подібність культурного середовища інтеграційного об'єднання за релігійною й мовною характеристиками, географічна близькість країн-членів угруповання та позитивний характер дії режиму вільної торгівлі на соціально-економічний розвиток країн-учасниць обумовлює перспективність стратегії формування зони вільної торгівлі (ЗВТ) в глобальному світі.

ЗВТ від преференційної торговельної угоди є більш глибокою формою інтеграції, при якій країни-члени скасовують будь-які торговельні бар'єри (встановлюються нульові тарифи) на вироблені товари всередині об'єднання. Тим не менш кожна країна-учасниця такого об'єднання зберігає право на самостійне й незалежне визначення тарифних бар'єрів в сфері торгівлі по відношенню до країн, які перебувають за межами інтеграційного блоку. До того ж між країнами-учасницями ЗВТ зберігаються митні кордони й пости,

які контролюють походження товарів, які перетинають їхні державні кордони. У більшості випадків умови зони вільної торгівлі поширюються на всі товари, крім продуктів сільського господарства.

Незважаючи на різні підходи авторів щодо передумов створення ЗВТ узагальнимо рушійні фактори її утворення, які враховують спільні риси та цілі країн-учасниць певного інтеграційного об'єднання, а саме:

- соціально-економічна однорідність національних господарств країн, що зближаються;
- економіко-географічна близькість країн, які мають намір увійти до складу певного інтеграційного угруповання;
- історично сформована близькість країн-учасниць за релігійними уподобаннями населення чи приналежністю до певної мовної групи;
- наявність достатньо високих й близьких рівнів економічного розвитку країн;
- наявність необхідної транспортно-складської інфраструктури, пов'язаної із системами міжнародних комунікацій (залізничні вузли, аеропорти, морські та річкові порти тощо);
- наявність та необхідність розв'язання глобальних проблем (енергетичної, продовольчої, екологічної, використання світового океану та космосу, економічного зростання та зростання народонаселення, економічної безпеки, роззброєння);
- розвиток науково-технічного прогресу;
- тенденції демографічного розвитку;
- формування вільної та відкритої торгівлі товарами й послугами і, за умов зростання взаємної торгівлі;
- підвищення конкурентоспроможності економік країн-учасниць в цілому та окремих їх галузей;
- необхідність формування чітко вираженої зовнішньополітичної координації й вигідного зовнішньополітичного середовища;
- ринкова «уніфікація» економічного розвитку, в тому числі гармонізація технічних норм й стандартів;
- демонстраційний ефект (здебільшого в країнах, які є членами

певних інтеграційних об'єднань, відбуваються позитивні зрушення, такі як: прискорення темпів економічного зростання, зниження рівня інфляції, підвищення соціального захисту населення, зменшення рівня безробіття тощо). Такі позитивні зрушення мають певний психологічний вплив на країни, які є за межами даного регіонального інтеграційного об'єднання, та проявляють демонстраційний ефект якнайшвидше стати його членом, навіть не маючи для цього макроекономічних передумов;

– «ефект доміно» (країни, які залишилися за межами регіонального інтеграційного об'єднання здебільшого відчують певні труднощі взаємовідносин із країнами, які є членами даного угруповання. Це нерідко призводить до скорочення торгівельних обсягів між партнерами, що вимагає від країни чим швидше вступити в дане інтеграційне об'єднання.

Поряд із русійними факторами процеси формування міжнародних економічних об'єднань, в тому числі у формі ЗВТ відбуваються на фоні складного переплетіння соціально-економічних та політичних проблем, а саме:

– націоналізм, традиційні конфлікти між окремими країнами та групами країн, ідеологічні розходження;

– наявність політико-правових, економічних та соціально-культурних відмінностей країн-учасниць;

– зростання затрат при реалізації регулятивних функцій на наднаціональному рівні;

– існування суперечностей, пов'язаних із розширенням інтеграційних угруповань;

– розвиток поряд з інтеграційними дезінтеграційних процесів, які мають глибокі корені в історичних, політичних, економічних і соціальних закономірностях світового розвитку.

Отже, ЗВТ можна розглядати як одну із проміжних форм міжнародної економічної інтеграції, тобто як механізм переходу до більш складних та розвинутих форм міжнародної економічної взаємодії країн. Відповідно до рівня соціально-економічного

розвитку та визначених пріоритетів кожна країна приймає рішення щодо застосування тієї або іншої моделі ЗВТ, враховуючи внутрішній потенціал та перспективи подальшого розвитку.

2.2. Моделі зони вільної торгівлі (ЗВТ)

Перша модель ЗВТ є початковою та передбачає перехід до більш глибоких форм міжнародних економічних відносин між країнами у формі митного союзу, спільного ринку, економічного та політичного союзів. Здебільшого початкову модель зони вільної торгівлі обирають країни із достатньо високим рівнем соціально-економічного розвитку.

Друга модель ЗВТ є найбільш оптимальною для швидкої адаптації до вимог зовнішнього ринку розвинутих країн та країн, що розвиваються, для яких характерна поміркована трансформація системи захисту національних виробників, з метою підвищення ефективності національного виробництва та вступу до інших більш вимогливих до соціально-економічного розвитку міжнародних інтеграційних об'єднань.

Третя модель ЗВТ є самодостатньою моделлю, для якої притаманні такі характеристики, як: наявність чинників поглиблення інтеграції національної економіки, збереження високого ступеня свободи щодо формування та зміни зовнішньоекономічних пріоритетів, можливість інтеграції з іншими країнами та перехід до більш розвинутих форм співпраці. Зазначена модель ЗВТ здебільшого використовується країнами з великим потенціалом, тобто, які мають самостійну потужну ресурсну базу.

Формування тієї чи іншої моделі ЗВТ має пройти низку етапів свого становлення для того щоб адекватно оцінити ситуацію, що склалася всередині країни та проаналізувати її маркетингове середовище. Основними етапами становлення зони вільної торгівлі є:

1) *інформаційний* – передбачає проведення внутрішньо групового аналізу стану інтеграційного об'єднання та можливостей співпраці з ним, моніторингу тенденцій на світовому ринку, маркетингових досліджень ринку, здійснення прогнозу на ринках, а

також вдосконалення організаційної структури інтеграційного угруповання відповідно до мети співробітництва;

2) *аналітичний* – передбачає висування цілей співробітництва та обґрунтування їх вибору, перелік заходів та фінансове обґрунтування;

3) *стратегічне планування* – передбачає обґрунтування стратегій виходу на світовий ринок, з'ясування основних пріоритетів та вибір певної стратегії діяльності;

4) *оперативний* – передбачає реалізацію комплексу міжнародного маркетингу;

5) *маркетинговий контроль* – передбачає збирання й оцінку наявних результатів функціонування ЗВТ та діяльності певних служб тощо (рис. 2.1).

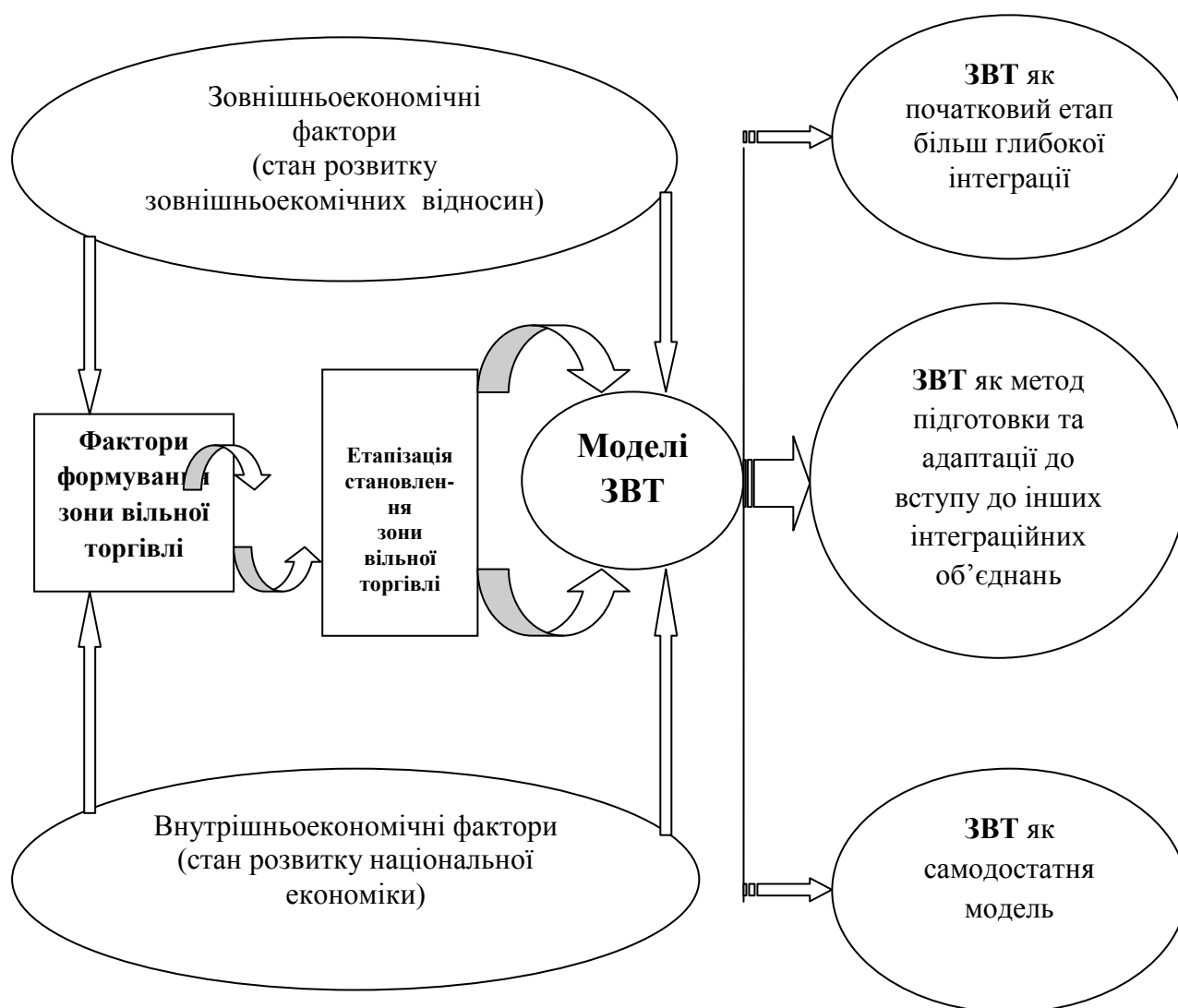

Рис. 2.1. Процес формування зони вільної торгівлі

Процеси та тенденції в світовій економічній практиці підтверджують той факт, що сам процес переговорів щодо формування ЗВТ є набагато швидшим й легшим, ніж укладання багатосторонніх угод в рамках СОТ, оскільки в даному процесі бере участь менша кількість сторін. Сторони регіональних чи двосторонніх торгівельних угод можуть забезпечити собі ті переваги від домовленостей, які важко було б отримати на великих форумах. Двосторонні та регіональні торгівельні угоди підтримують багатосторонні процеси лібералізації торгівлі, а не підривають їх. Функціонування ЗВТ все ж таки підсилює лібералізацію торгівлі, процес якої проходить, як правило, шляхом переговорів, в якому кожна зі сторін свідомо йде на певні компроміси, а саме відкриває свої ринки (усуває чи знижує заходи протекціонізму) та має більш широкий доступ на ринки інших країн-учасниць. Крім того, учасники торгівельних угод в межах ЗВТ встановлюють правила регулювання торгівлі та торгівельної діяльності, які й надають переваги країнам-учасникам та включають зобов'язання щодо усунення торгових бар'єрів, що не може бути забезпеченим в рамках багатосторонньої торгівельної угоди. Отримання оптимальних результатів у довгостроковій перспективі залежить від загального впливу домовленостей та інших узгоджених механізмів торгівельної політики. ЗВТ забезпечує економічні переваги тільки тоді, коли вона створюється між країнами, які є значними торгівельними партнерами між собою. Створення ЗВТ може призвести до позитивних ефектів як для виробників, споживачів, так для країни-учасниці ЗВТ в цілому. Через певний час країни-учасниці ЗВТ відчувають підвищення стандартів життя, реального доходу та рівня економічного розвитку.

Отже, розрізняють різні моделі ЗВТ, а саме: початкова модель зони вільної торгівлі, яку найчастіше обирають країни із достатньо високим рівнем соціально-економічного розвитку; проміжна модель ЗВТ утворюється країнами, що розвиваються, які мають намір вступити до певного інтеграційного об'єднання; самодостатня модель ЗВТ. При формуванні тієї чи іншої моделі ЗВТ доцільно враховувати як внутрішні, так і зовнішні фактори бізнес середовища.

2.3. Ефекти для країн-учасниць від створення зони вільної торгівлі (ЗВТ)

Наслідки формування ЗВТ для економік країн-учасниць можуть мати не лише позитивний вплив. Як і будь-який процес чи явище, формування ЗВТ має також певні недоліки. Так, формування ЗВТ у не відповідних політичних рамках швидше призводить до скорочення економічного добробуту країни-учасниці, аніж до його збільшення. Другим недоліком є те, що ЗВТ не є дієвим засобом для лібералізації торгівлі в тих секторах, де треті сторони мають більш значний вплив й суттєві переваги. Зона вільної торгівлі також підвищує складність міжнародної торгівельної системи та може збільшити трансакційні витрати для бізнесу. При веденні бізнесу в рамках регіональних та двосторонніх торгівельних угод слід також брати до уваги різні механізми врегулювання спорів, різні режими стандартів й інші механізми гармонізації. Дотримання їх в процесі співпраці з країнами-учасницями може бути складним завданням. Крім того, сам процес переговорів зі створення ЗВТ потребує значних ресурсів. Наприклад, угода зі створення Північноамериканської зони вільної торгівлі (НАФТА) має більше 1000 сторінок та вимагає створення більш двох десятків комітетів й робочих груп, що відповідно призводить до значних витрат та перешкод у співробітництві.

До позитивних ефектів створення ЗВТ можна віднести:

- посилення спеціалізації на виробництві тих товарів, у яких країни-учасниці мають порівняльні переваги;
- збільшення розмірів ринку, що веде до зниження середніх витрат й підвищення продуктивності праці і, в кінцевому рахунку, призводить до збільшення загального обсягу внутрішнього виробництва товарів й послуг;
- більш ефективне використання ресурсів країнами-членами;
- посилення конкуренції призводить до необхідності застосування країнами-учасницями інноваційних методів виробництва, маркетингу, збуту та використання нових технологій;

– споживачі отримують більшу різноманітну номенклатуру товарів і послуг за нижчими цінами;

– отримання експортної виручки у твердій валюті, яку країна-учасниця використовує для оплати імпорту за нижчими цінами в межах ЗВТ тощо.

Негативними ефектами створення зони вільної торгівлі є:

– поява структурного безробіття в короткостроковій перспективі з усуненням торгівельних бар'єрів;

– підприємства, виробники та споживачі стають більш уразливими до економічних спадів, які відбуваються в країнах-учасницях;

– виникнення несприятливих умов торгівлі для певних галузей (здебільшого доходи від експорту є значно меншими, ніж платежі за імпорт через високу додану вартість імпорту, що в кінцевому результаті призводить до зростання державного боргу);

– вільна торгівля може призвести до більшого забруднення повітря та навколишнього середовища тощо.

Отже, незважаючи на всі недоліки ЗВТ, її плюси набагато переважають. Так, країни-учасниці від створення зони вільної торгівлі мають наступні переваги, такі як: спеціалізація виробництва тих товарів, у продукуванні яких країна має порівняльні переваги; розширення ринку збуту товарів та послуг; ефект масштабу виробництва; широкий асортимент товарів та висока їх якість; використання новітніх методик виробництва, збуту тощо. Під час процесу формування ЗВТ потрібно дотримуватись всіх відповідних концепцій й правил, які б мінімізували втрати, а також миттєво реагувати на всі негативні процеси в світовій економіці.

Тема 3. Історичний процес євроінтеграції та її вплив на дезінтеграцію

1.1. Євроінтеграція: етапізація створення ЄС та очікування громадян внаслідок його розширення.

1.2. Особливості та форми виникнення дезінтеграційних процесів.

1.3. Причини, наслідки, вплив дезінтеграційних процесів на економіку країн.

3.1. Євроінтеграція: етапізація створення ЄС та очікування громадян внаслідок його розширення

Процес регіональної міжнародної економічної інтеграції на Європейському континенті розпочався з підписання у 1950-х роках трьох угод, які сприяли утворенню таких інституцій як: ЄОВС-1951 р., ЄЕС-1958 р. та Євроатом-1958 р.

Європейська інтеграція була викликана історичними обставинами та мотивована обговореннями в сфері політики, економіки й безпеки:

- уникнення повторення урядових невдач, які відбулися під час двох світових війн у ХХ ст. й поширення націоналізму;
- економічне спустошення, викликане руйнацією в період війни;
- поява двох лідерів на світовій арені – США й Радянського Союзу з конкуруючою економічною й політичною ідеологіями;
- поділ Європи (Східна та Західна) та потреба у безпеці від загрози та експансії Радянського Союзу;
- потреба у швидкому розвитку стандартів життя й економічних виконань з метою встановити довготривалий мир й безпеку та не допустити фашизм й комунізм;
- примирення Франції й Німеччини як основа стабільності всередині Західної Європи.

Слід зазначити, що відповідно до ст. 49 ДЄС, будь-яка європейська країна, яка не лише поважає цінності ЄС, а й зобов'язується їх втілювати у життя, може звернутися із заявою про приєднання її в члени Союзу.

Виокремлюють п'ять основних етапів процесу вступу до Європейського Союзу:

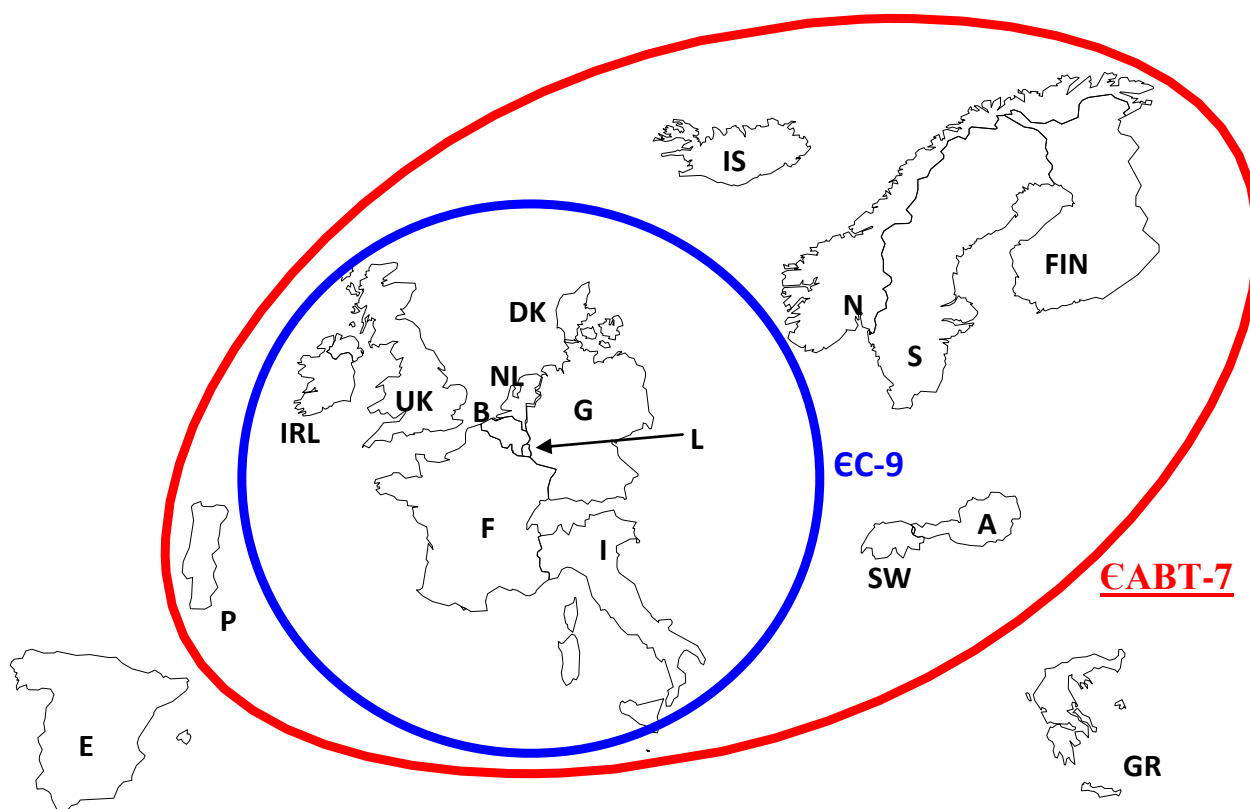
1. Консультативний (перед поданням заяви).
2. Оцінний (між поданням заяви й початком переговорів).
3. Переговорний (між початком і завершенням переговорів).

4. Ратифікаційний (між підписанням угоди про вступ та її ратифікацією).

5. Імплементативний.

Однак, на практиці не існує прямого зв'язку між часом підписання угоди про асоціацію (Європейської угоди) й часом вступу. Така угода підлягає ратифікації усіма державами-членами відповідно до конституційних вимог кожної з них.

Першими учасниками європейської інтеграції були шість держав Західної Європи: Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, ФРН, Франція. В той же час у 1960 р. країни, які не увійшли до Європейського співтовариства (ЄС-1967 р.) при злитті трьох інституцій ЄОВС, ЄЕС, Євроатом, створили ЄАВТ-7. До якої у 1961 р. увійшла Фінляндія, у 1970 р. – Ісландія.

• Європейське Співтовариство (ЄС-6), у 1968 р. країнами-учасницями ЄС був створений Митний Союз.

• Європейська Асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ-7), у 1960 р. країнами ЄАВТ була створена зона вільної торгівлі.

Рис. 3.1. Інтеграційні процеси на Європейському континенті, 1960-1973 рр.

З 1973 р. між країнами Європейського співтовариства та ЄАВТ укладена угода про вільну торгівлю, а з 1994 р. між Європейським Союзом та ЄАВТ була створена Європейська економічна зона (ЄЕЗ), яка дозволяла вільне переміщення людей, товарів, послуг й капіталу.

Перше розширення Європейських Співтовариств відбулося на початку 70-х рр. ХХ ст., коли до Європейських співтовариств приєдналися Великобританія, Данія та Ірландія. Намагання Норвегії стати членами європейської спільноти не реалізувалося, не зважаючи на двічі успішно проведені урядом переговори й підписання Угоди про вступ. Так, у 1972 р. в референдумі взяло участь 78 % населення, з яких 53,5 % проголосували проти вступу до ЄС і 46,5 % – за. У 1994 р. знову спостерігалась аналогічна ситуація: 52,3 % населення Норвегії виявили бажання не вступати до ЄС у порівнянні із 47,7 %, які хотіли бути частиною європейського співтовариства.

У 80-х рр., кількісний склад держав-членів збільшився з 9 до 12. Зокрема, у 1981 р. до складу ЄС вступила Греція. Шлях Греції в єдину Європу також був непростим та нешвидким. Співпраця Греції з європейськими державами по її інтеграції в європейське співтовариство почалася в 50-х роках ХХ ст. У червні 1959 р. держава подала заяву про приєднання до Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). У 1961 р. було укладено Угоду про асоціацію між Грецією і Європейським економічним співтовариством. У наступні роки відбулося часткове призупинення інтеграційних процесів Греції з європейськими державами, а в квітні 1967 р. – повне заморожування після введення диктатури в Греції. Тільки з 24 липня 1974 року після відновлення демократії знову активізувалися переговори Греції з ЄЕС. І 12 липня 1975 р. Греція знову подала заявку на вступ до ЄС. Переговори про приєднання тривали майже три роки (з липень 1976 р. по травень 1979 р.), результатом яких був підписаний Договір про приєднання Греції до Європейського співтовариства та ратифікований грецьким парламентом 28 травня 1979 р. Офіційне приєднання Греції до Європейського співтовариства відбулося через два роки (1 січня 1981 р.).

Досягненню мети непорушної та дієвої Європи постійно заважали національні кордони. Для вирішення цієї проблеми у 1985 р. країни-члени Європейського Співтовариства зустрілися у люксембурзькому містечку Шенген та уклали шенгенську угоду, якою було передбачено, що поступово кордони між країнами-членами буде анульовано в межах співтовариства. Для безперешкодного функціонування економічної зони із спільним ринком 1986 році в місті Люксембург було ухвалено Єдиний європейський акт (ЄЄА), який було спрямовано на те, щоб ідеалістична концепція однієї спільної Європи надалі втілювалася всіма країнами-членами ЄС, тоді як деякі країни на той час перешкоджали розвитку економіки своїх сусідів або концентрувалися на національних питаннях. Акт затвердив такі положення:

- до 1992 р. необхідно завершити формування спільного ринку;
- посилити роль Європейського Парламенту (забезпечення йому більше законодавчої влади);
- спростити і прискорити правомірність Європейської Ради;
- закласти основи Європейської політичної співпраці (ЄПС).

У 1986 р. до європейської спільноти приєдналися Іспанія та Португалія.

Співпраця ставала дедалі інтенсивнішою, тому починаючи з 1992 р. постало питання громадянства Європейського Союзу. Кожен громадянин, який має громадянство однієї з країн-членів ЄС, наділявся додатковими правами – наприклад, правом на вільне проживання на території всього Євросоюзу. Окрім цього, було ухвалено велику кількість інших положень, що стосувалися різноманітних політичних сфер і поліпшили повсякденне життя громадян ЄС.

Так, у голландському місті Маастрихт було підписано ще одну важливу угоду – Маастрихтський договір, який передбачав:

- забезпечення громадяни співтовариства більше прав;
- продовження співпраці у питаннях зовнішньої політики та політики безпеки;

– впровадження спільної грошової одиниці (з 2002 р. євро стало такою у багатьох країнах-членах ЄС);

– перетворення Європейського Співтовариства на союз держав під назвою Європейський Союз.

Після створення Європейського Союзу, відбулось декілька хвиль розширення. Так, у 1995 р., членами об'єднання стали Австрія, Фінляндія, Швеція. Швейцарія подала заяву на вступ, але процес не було завершено, оскільки на референдумі в грудні 1992 р. швейцарці висловились проти ратифікації Угоди про Європейську економічну зону. Найменше часу витрачено на вступ до ЄС Фінляндії – 2 роки 9 місяців: заяву було подано в березні 1992 р., переговори почалися в лютому 1993 р. й завершилися у березні 1994 р. У січні 1995 р. Фінляндія стала членом Європейського Союзу.

Після Другої світової війни Європа була умовно розділена на Захід та Схід. Проте, жителі країн Східної Європи прагнули користуватися такими ж правами і свободами, як жителі Європейського Союзу.

У середині 90-х років зростаюча кількість заяв на вступ від країн ЦСЄ вимагала від держав-членів Євросоюзу узгодження своїх позицій і розробки спільної стратегії розширення. На відміну від Німеччини, яка виступала за першочергові переговори з Польщею, Угорщиною і Чехією, Данія, Швеція і Фінляндія лобювали інтереси країн Балтики, а Франція наполягала на активізації дій на середземноморському напрямку. Першими з країн Центральної та Східної Європи подали заяви на вступ у 1994 р. Угорщина (31 березня) та Польща (5 квітня).

Серед основоположних політичних документів щодо подальшого розвитку процесу євроінтеграції і наслідків розширення Організації важливим був опублікований Єврокомісією 16 червня 1997 р. «Порядок денний 2000» (Agenda 2000), в якому були визначені підходи політичних інституцій Євросоюзу до співробітництва з країнами ЦСЄ – кандидатами на вступ до ЄС.

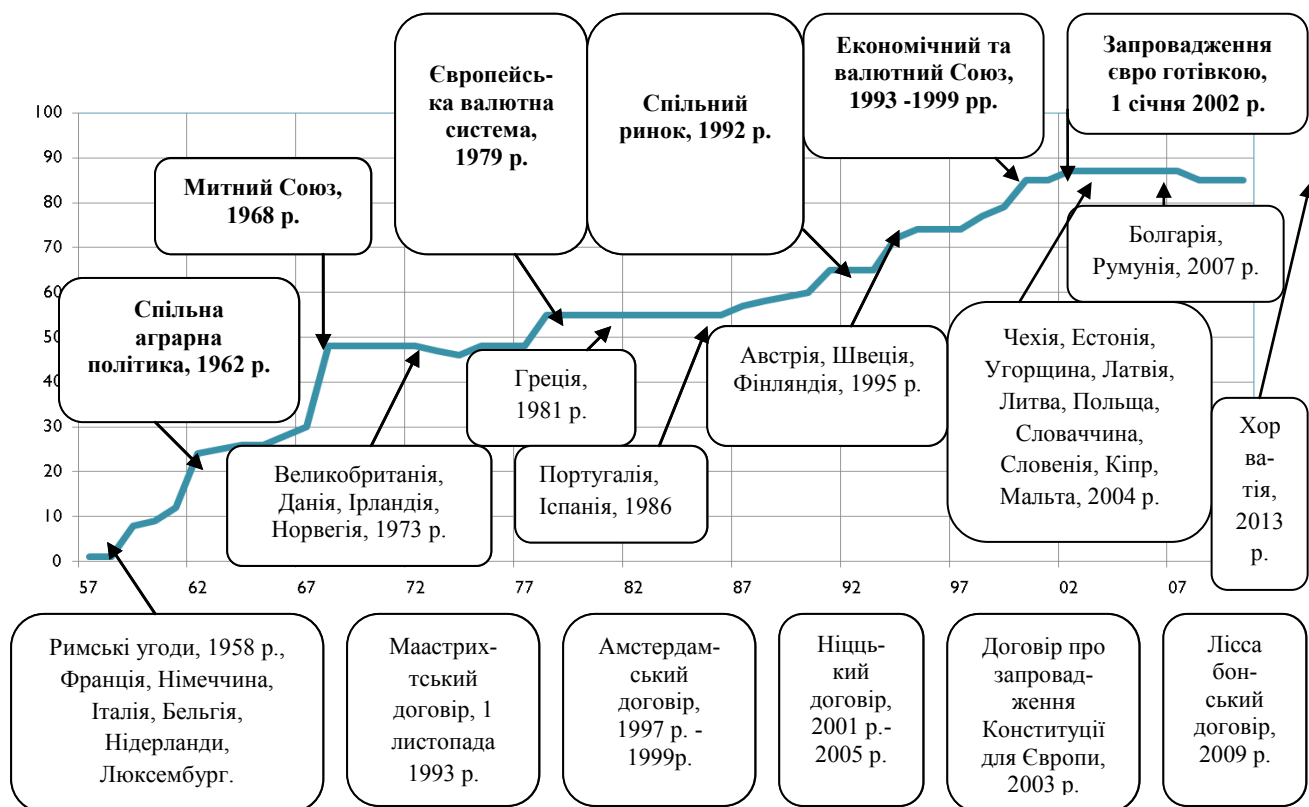

Рис. 3.2. Економічна та політична інтеграція: угоди та послідовність розширення ЄС

В той же час «Порядок денний 2000» рекомендував розпочати в першу чергу переговори про вступ з п'ятьма кандидатами – Чехією, Естонією, Угорщиною, Польщею і Словенією (через півроку до «першої хвилі» країн, що вступають, було включено також Кіпр). До «другої хвилі» розширення було запропоновано включити Болгарію, Словаччину, Румунію, Латвію і Литву, при цьому перспективи інтеграції зазначених країн мали оцінюватися щорічно на основі регулярних доповідей Єврокомісії.

Найбільше прихильників приєднання до Євросоюзу виявилось в Румунії (78 %), Туреччині та Болгарії – країнах, що не потрапили до першої хвилі розширення. Найнижчі ж показники довіри до майбутнього вступу були зафіксовані в Чехії (41 % прихильників), Словенії (40 %), а також в країнах Балтії – Литві (55 %), Латвії (46 %), Естонії (38 %). Євроскептицизм населення держав цього регіону фахівці пояснювали наслідками психологічного впливу перебування їх у складі СРСР, нерозумінням необхідності приєднання до ЄС та

підтримки перетворень і реформ, зумовлених підготовкою до вступу. Недовіра до формування нових союзів викликана також побоюванням чергової втрати національної ідентичності після періоду недовгого перебування країн у статусі незалежних.

У 2004 р. відбулось найбільше розширення Європейського Союзу з початку інтеграційного процесу. Зокрема до ЄС приєдналися Латвія, Литва, Естонія, Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, Словенія, Кіпр та Мальта.

Аргументи на користь євроінтеграції лідерів країн Вишеградської групи лежали у площині геополітики. По-перше, радянські війська ще були присутні в країнах ЦСЄ. По-друге, невдалий путч у серпні 1991 р. продемонстрував нестабільність політичної ситуації й потенційну можливість необоротних змін у Радянському Союзі. По-третє, уявлялось, що перехідний період в економіці триватиме досить довго, а успішні економічні реформи були можливі лише за умови політичної стабільності.

29 жовтня 2004 р. в Римі глави держав та урядів 25 країн ЄС схвалили проект та підписали Конституційний договір. Для цього кожна на той час з 25 країн-членів ЄС повинна була ратифікувати новий договір. Під час референдумів у Іспанії та Люксембурзі у 2005 р. громадяни проголосували за нову угоду, тоді як французи та голландці навпаки висловилися проти документа. Тому 13 грудня 2007 р. у столиці Португалії м. Лісабон було підписано оновлений документ під назвою Лісабонський договір. 1 грудня 2009 р. Лісабонський договір набув чинності. Він затвердив такі положення:

- Європейський Парламент разом із Радою ЄС бере участь в ухваленні практично всіх законодавчих рішень;

- ЄС представлений Президентом Європейської Ради та Високим представником Європейського Союзу з закордонних справ і політики безпеки;

- Рада Євросоюзу ухвалює рішення кваліфікованою більшістю;

- один мільйон громадян може започаткувати громадянську ініціативу;

– національні парламенти мають ще тісніше співпрацювати на законодавчому рівні.

Варто звернути увагу, що зі змінами Лісабонського договору, держави-члени отримали право вийти із складу ЄС (ст. 50 ДЄС).

У 2007 р. до ЄС вступили Болгарія та Румунія. Останнє розширення ЄС відбулося 1 липня 2013 року, коли до складу ЄС приєдналася Хорватія. Таким чином, сукупна кількість держав, які входять до об'єднання складає 28 країн.

Отже, зростання кількості держав-членів Європейського Союзу зумовило необхідність пошуку оптимальних шляхів реформування системи прийняття рішень в рамках інституційної структури ЄС, зокрема Ради ЄС. ЄС має великий досвід та потенціал для продовження регіональної міжнародної економічної інтеграції, що пояснюється як політичними, так і соціально-економічними особливостями розвитку європейських країн у період після Другої світової війни, так і сучасними тенденціями розвитку світової економіки.

3.2. Особливості та форми виникнення дезінтеграційних процесів

Дослідженнями багатьох науковців встановлено, що особливу увагу було зосереджено на теоріях економічної інтеграції, коли про зворотну ситуацію – дезінтеграцію – мови не йшлося. Закінчення холодної війни і пожвавлення націоналістичних рухів в усій Східній Європі призвело до активізації тренду розпаду. Історія показала, що дезінтеграція відбувається внаслідок посилення невдоволення соціальними, економічними, політичними умовами, які часто викликають обурення серед урядів держав. Глобалізація та зростання лібералізації торгівлі у всьому світі зменшили відносні переваги економічних союзів.

Зупинимось детально та визначені суті поняття «дезінтеграція», її особливостей та видів.

Термін «економічна дезінтеграція» введено в літературу з 1938 р., коли науковці світу, Л. Мізес, У. Ропке, М.Бону, Ф. Хайек, Ф. Гільгерт, почали досліджувати причини та наслідки Великої Депресії 1931-1933 рр. В основі міжнародних економічних дезінтеграційних теорій покладено факт збільшення торговельних бар'єрів та обмеження руху факторів виробництва, а також посилення розбіжностей економічних політик країн, що дезінтегруються.

Економічна енциклопедія пропонує наступне визначення «Дезінтеграція – розпад цілісної структури, поділ її на частини, складові елементи, послаблення, порушення та розрив зв'язків і відносин в цілісній системі» не суперечить, наприклад, визначенню яке дає, В. Я. Федоренко «Дезінтеграція – це поновлення цілісності в рамках національної економіки з руйнуванням постійних міжнаціональних і міждержавних зв'язків».

Дезінтеграція – це розпад цілого об'єкту на складові частини; ситуація, в якій об'єднання/союз/угруповання втрачають країну-члена через невдоволеність останньої загальними економічними, політичними, соціальними курсами політики; рішення країни припинити участь в певному об'єднанні/союзі/угрупованні.

Основні теорії міжнародної економічної дезінтеграції:

– *інституційна* – розбіжність економічних політик окремих країн, «регуляторна декооперація»;

– *структуралістська* – зниження рівня реалізації та координації економічних суверенітетів країн (виключний; спільний; делегований; підтримки; доповнення);

– *ринкова* – посилення бар'єрів для міжнародного руху факторів виробництва; введення початкових незначних заходів протекціоністської політики державою, що дезінтегрується.

Якщо говорити про ознаки міжнародної економічної дезінтеграції, то слід зауважити, що вони мають зовсім протилежний характер відносно інтеграційних ознак. Розглянемо їх детальніше:

– підбір необхідних людських ресурсів у вертикальному міжнародному поділі праці;

- вихід з інтеграційного об'єднання через призупинення, повторний суттєвий перегляд інтеграційної угоди;
- поновлення економічних кордонів та торговельних бар'єрів між країнами або країною, яка вступає в процес дезінтеграції та інтеграційним об'єднанням;
- інтенсивне посилення самодостатності (автаркія, часткова та повна ізоляція національних ринків);
- асиметрія та дисбаланс економічних й бізнесових циклів країн;
- впровадження економічних та політичних санкцій;
- економічні війни;
- повна або часткова зміна змісту інтеграційних угод та договорів (характерна при відносній дезінтеграції).

Основні характеристики міжнародної економічної дезінтеграції охоплюють як економічні, так і правові показники, та можуть бути сформовані наступним чином:

- зменшення кількості країн у формуванні регіональних торговельних угод;
- збільшення тарифних і нетарифних торговельних обмежень, регуляторних бар'єрів для руху факторів виробництва;
- зниження питомої ваги внутрішньогалузевої торгівлі та взаємного обміну факторами виробництва;
- суттєве звуження переліку спільних, єдиних делегованих або скоординованих економічних політик, нормативно-правових актів, угод, контрактів;
- нарощення національного виробництва та експортної орієнтованості на протипагу «імпортової залежності»;
- суттєвий дисбаланс показників економічного циклу.

Дослідивши і проаналізувавши суть дезінтеграції та основні особливості, слід охарактеризувати й сформувані чітку класифікацію критерій та форм міжнародної економічної дезінтеграції (табл. 3.1).

Класифікація основних критерій та форм міжнародної економічної дезінтеграції

Критерії	Форми
1. Термін	1.1. Шокова 1.2. Стагнуюча (латентна)
2. Наслідки	2.1. Конфліктна 2.2. Дивергентна 2.3. Нові підходи трансформації (різні швидкості концентричних кіл, диференційована інтеграція тощо)
3. Характер	3.1. Договірна 3.2. Силова, примусова
4. Рушійна сила	4.1. Зверху (держава) 4.2. Знизу (підприємства)
5. Регресія рівнів	5.1. Повна інтеграція → економічний союз 5.2. Економічний союз → спільний ринок 5.3. Спільний ринок → митний союз 5.4. Митний союз → зона вільної торгівлі 5.5. Зона вільної торгівлі → торговельні преференції (до 15 рівнів пониження)

За критерієм терміну здійснення виділяють:

– *шокову дезінтеграцію* – неочікуване, швидке рішення та вихід з інтеграційного об'єднання; є характерною для таких типів інтеграції, які були побудовані на неформальній торгівлі;

– *стагнуючу (латентну) дезінтеграцію* – характеризується тривалим періодом протікання, здебільшого виникає внаслідок об'єднання держав, які відрізняються за різними ознаками, або взаємодія країн з різними етапами інтеграції (табл. 3.2).

Згідно критерію наслідків дезінтеграцію класифікують:

– *конфліктну дезінтеграцію* – її особливість полягає у взаємодії держав з високою швидкістю розпаду, у цьому випадку політична система ініціює процес дезінтеграції, а економіка змушена приймати удар та підлаштовуватись під дезінтеграційні процеси;

– *дивергентна дезінтеграція* – проявляється через фрагментацію економіки, що безпосередньо пов'язана з переорієнтацією

економічних взаємовідносин. Це свідчить про те, що властивою рисою дивергентної дезінтеграції є зміна структури торгівлі та руху факторів виробництва.

Таблиця 3.2

Класифікація дезінтеграційних процесів

Характер / швидкість процесу	<i>Високий темп розпаду</i>	<i>Повільний темп розпаду</i>
1	2	3
<i>Простір, інтегрований «зверху»</i>	<p>«Конфліктна дезінтеграція» може активуватися різними шляхами:</p> <ul style="list-style-type: none"> - в умовах примусової інтеграції – через пробудження «сплячих інститутів», унаслідок втрати гегемонічного лідерства у структурі та його здатності контролювати інтеграційний простір; – змінами преференцій політичних гравців під впливом самого процесу інтеграції та досягнення країнами-членами певного рівня економічної та політичної стабільності (інтеграція, що саморуйнується); – дією форс-мажорних чинників, які неможливо передбачити – зміною моделі економічного та політичного устрою, появою нової зовнішньоекономічної стратегії (класичний приклад, розпад СРСР, Югославії, Ради економічної 	<p>«Стагнуюча дезінтеграція» тривалий період фрагментації інтегрованого простору та поступове наростання протиріч і перехід у стан «псевдоінтеграції», а згодом і повний розпад або, можливо, збереження деяких «м'яких» форумів та об'єднань (як це сталося, наприклад, у рамках СНД та Європейської асоціації вільної торгівлі).</p> <p>Може виникати в разі експериментування країнами-учасницями з різними сценаріями інтеграції за відсутності точної інформації про переваги та недоліки кожного з них. Але може бути наслідком і об'єднання в рамках інтеграційного проекту дуже великої кількості країн, які істотно відрізняються одна від одної за різними параметрами розвитку.</p> <p>Виділяються дві альтернативні моделі «стагнуючої дезінтеграції»:</p> <ul style="list-style-type: none"> • модель «повної

1	2	3
	взаємодопомоги).	фрагментації економічного простору»; • модель «виділення інтеграційного ядра та периферії» (наприклад, нинішні євразійські інтеграційні структури).
Простір, інтегрований «знизу»	«Шокова дезінтеграція» зумовлюється швидкою фрагментацією економічного простору в умовах екстраординарних подій – природних катастроф, істотних законодавчих змін, суспільного безладу, гіперінфляції та ін., які зумовлюють розпад економічних зв'язків між господарюючими суб'єктами.	«Дивергентна дезінтеграція» зумовлюється розпадом та переорієнтацією зв'язків, часто завершуючи «роботу» конфліктної дезінтеграції. Лише у виняткових випадках веде до повної та безумовної фрагментації економічного простору; переважає процес формування нових інтегрованих просторів зі зміною структури взаємозв'язків – «творче руйнування» з боку підприємців, які намагаються визначити оптимальну організацію своєї економічної активності.

Нові підходи трансформації передбачають різні швидкості концентричних кіл (у центрі їх системи передбачена наявність своєрідного кола права Європейських Співтовариств або «комунітарного права» – норми, прийняті в межах Європейського економічного співтовариства, Європейського співтовариства з атомної енергії, Європейського співтовариства з вугілля і сталі, що відповідають географічному плану Європейського Союзу), диференційовану інтеграцію тощо. При цьому слід підкреслити, що вище перелічені форми дезінтеграції зазвичай не зустрічаються у «чистому вигляді», а частіше виступають у певних комбінаціях.

За характером дезінтеграційні процеси поділяють на:

– *договірну дезінтеграцію* – головною ознакою цього типу є договірний характер економічної взаємодії між двома сторонами через укладення відповідних угод та розгляду певних зобов'язань;

– *силову, примусову дезінтеграцію* – здійснюється внаслідок воєн, незаконного захоплення територій і т.п., в сучасних умовах силова дезінтеграція проявляється через приховану або відкриту агресію деяких держав світу.

Рушійною силою утворення та розвитку процесу міжнародної економічної дезінтеграції виступають:

– *держави (зверху)* – головним протиріччям виступає різниця поглядів на певний курс економічної політики інтеграційного об'єднання, невідповідність пріоритетів, цілей та завдань обох сторін, виникнення конфлікту та претензій на економічній та політичній основі;

– *підприємства (знизу)* – об'єкти, які пускають імпульс про наявність низки проблем та бажання вийти з певного економічного інтеграційного об'єднання верховенству своєї держави. Зазвичай підприємства малого та середнього типів не мають вагомому впливу на прийняття рішення дезінтеграційних процесів, в цьому випадку велику роль відіграють ТНК.

Регресія рівнів при міжнародній економічній дезінтеграції аналогічно протилежна поетапній процедурі інтеграції:

1 етап – торговельні преференції;

2 етап – зона вільної торгівлі;

3 етап – митний союз;

4 етап – спільний ринок;

5 етап – економічний союз;

6 етап – повна інтеграція (включаючи політичну інтеграцію).

Отже, інтеграція та дезінтеграція є тісно взаємопов'язаними процесами. Тому в сучасних умовах аналізу дезінтеграції, в дослідницькому ракурсі повинні розглядатися усі фактори та ситуаційні зміни, що впливають на формування та протікання як інтеграційних, так і дезінтеграційних процесів.

3.3. Причини, наслідки та вплив дезінтеграційних процесів на економіку країн

Вивчення сучасного стану трансформаційної зміни геополітичного та гео економічного світу вимагає чіткого опису основних причин виникнення дезінтеграції, а також виокремлення дезінтеграційних процесів в різних умовах, а саме визначення моделей, через які відбувається порушення та дисбаланс зв'язків в інтеграційній системі.

Процес інтеграції передбачає безперервну зміну певної низки характеристик. Зазвичай інтеграцію розглядають як «форму» і «процес», не зважаючи на те, що в межах інтеграційних процесів формуються якісні стадії, суперечливі ситуації, прискорене економічне зростання чи, навпаки, спад економіки та виникнення криз, які в більшості випадків залишаються поза увагою та спричиняють перші поштовхи до утворення дезінтеграційних процесів.

Німецький політолог та соціолог Карл Вольфганг Дойч визначає низку причин, які призводять до розвитку процесів дезінтеграції:

1. Стрімке зростання економічного, політичного або військового тягаря для всієї держави, її економічних агентів, населення, або окремої її складової.

2. Зростання регіональної, економічної, соціальної, дипломатичної диференціації в більш швидкому та різкому темпі, ніж будь-які позитивні інтеграційні процеси.

3. Нездатність політичної еліти та уряду вчасно й ефективно проводити потрібні реформи.

4. Закритий характер економічної та політичної еліти.

5. Падіння адміністративних та політичних можливостей уряду.

6. Швидший ріст політичної активності та соціальної мобілізації, ніж набуття всенародної політичної культури.

У зв'язку з вищевикладеними причинами дезінтеграції, варто виділити основне ядро – конфлікт економічних інтересів, які проявляються більш відкрито, ніж політичні. На дезінтеграційні

процеси впливають різні фактори, які притаманні моделям економічної дезінтеграції європейського континенту (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Поділ європейських моделей дезінтеграції

Таким чином, дезінтеграція, що виникла через конфлікт інтересів – виникає тоді, коли інтеграція несла примусовий характер під тиском країни-гегемона та в результаті вагомих причин – внутрішня/зовнішня кризи, що несуть характер розпаду інтеграційного об'єднання на окремі частини, які прагнуть до максимальної самостійності та незалежності.

В іншому випадку місце має латентна дезінтеграція. Характер дезінтеграційних процесів цієї моделі не означає повного розпаду взаємовідносин, виділяється інтеграційне ядро, яке є зацікавленим в подальшому співробітництві.

Хоча характер латентної дезінтеграції є м'якшим, але вона виникає з ряду суттєвих причин:

1. Нерівномірність розподілення доходів внаслідок аналогічного розміщення й розвитку галузей.

2. Циклічна, прогресуюча або застійна диференціація економічно-соціального розвитку, постійна деградація економік держав, що інтегрувалися.

3. Постійна зміна динаміки інвестицій, рівня зайнятості, безробіття, ВВП, інфляції.

4. Наявність соціальної напруженості, через високу соціальну диференціацію населення країн, які входять до інтеграційного об'єднання.

5. Відсутність значної зміни покращення економічних показників держави, «нав'язування» інтеграції слабшим країнам-партнерам.

6. Нездатність уряду інтеграційного об'єднання перебороти нерівномірність у економічному, соціальному, інфраструктурному, фінансовому, екологічному, технологічному рівнях розвитку.

7. Неefективність економічного зростання держави, через низький приріст корисності спільно вироблених товарів, послуг, інвестицій; додаткові трансакційні витрати на проведення інтеграційних заходів.

8. Відсутність спільної стратегії, тактики, пріоритетів, мети, орієнтирів, економічної політики, ефективних механізмів її здійснення.

9. Невідповідність культурного та інституціонального розвитку.

10. Поділ усіх сторін-учасників інтеграційного процесу на «активних» та «пасивних», що в більшості випадків спричиняють політичні конфлікти та шкодять ефективності економічного співробітництва.

На думку К. Дойча до розвитку процесів дезінтеграції призводять наступні причини:

– Швидке зростання тягара в економічній, військовій або політичній царинах для всієї спільноти, або якоїсь її складової.

– Значне піднесення соціальної мобілізації та політичної активності, більш швидке, ніж процес громадянської асиміляції і набуття загальної політичної культури спільноти.

– Різке посилення регіональної, економічної, культурної, соціальної, лінгвістичної або етнічної диференціації, більш швидке і сильне, ніж будь-який процес, що компенсує інтеграційний.

– Серйозний занепад політичних і адміністративних можливостей уряду.

– Закритий характер політичної еліти.

– Нездатність уряду і еліти вчасно проводити потрібні реформи.

Виникнення й розвиток відцентрових тенденцій в інтеграційному об'єднанні може бути також спровоковано негативними наслідками різного рівня і різних швидкостей інтеграції в торговельній, податковій, інформаційній, валютній і іншій сферах взаємодії.

Негативні наслідки дезінтеграції можна об'єднати у декілька груп (рис. 3.4):

– необхідність переорієнтації виробництва: пошук нових постачальників, ресурсної сировини, ринків збуту. Дезінтеграційні процеси руйнують існуючі зв'язки між країнами. На будь-якому етапі інтеграції вихід з об'єднання пов'язаний зі скасуванням преференційних умов торгівлі та інвестицій. У такому випадку продукція з країн, що раніше були партнерами, стає дорожчою та не має переваг перед світовими аналогами. Таким чином, виробники та споживачі постають перед питанням пошуку нових ринків продуктів та збуту з вдалим співвідношенням ціна-якість. Крім того, між країнами, що мають глибший ступінь інтеграції, ніж митний союз, зазвичай існують налагоджені виробничі ланцюги, які, за умов дезінтеграції та скасування угод, можуть втратити ефективність та потребуватимуть реорганізації та переорієнтації;

– порушення соціальної та політичної стабільності, напружене становище в країні можуть спровокувати значні економічні втрати. Дезінтеграція уособлює собою погіршення відносин з країнами, що раніше були партнерами, і часто охоплює не тільки зміну економічних умов, але й політичного курсу держави. Негаразди, пов'язані з переорієнтацією на інші ринки, провокують економічні застої, невизначеність подальшого курсу держави породжує невпевненість населення. Крім того, у разі підтримки серед населення зруйнованого інтеграційного об'єднання соціальне напруження загострюється. Це може призвести до масових протестів, мітингів, що веде до державних економічних втрат;

Рис. 3.4. Негативні наслідки дезінтеграційних процесів

– зміна умов торгівлі, кредитування та інвестування з країнами інтеграційного об'єднання. Країни-члени інтеграційного об'єднання зазвичай забезпечують підтримку, що закріплюється умовами угод. У межах об'єднання на етапі «спільний ринок» між країнами відсутні бар'єри на шляху руху капіталу. Це провокує значний приплив інвестицій до країн-членів не тільки з країн блоку, але й з інших держав. Умови кредитування вирівнюються у всіх країнах об'єднання. Під час процесу дезінтеграції нестабільні та невизначені відносини між країнами колишнього об'єднання зменшують

привабливість інвестування в економіку для внутрішніх та зовнішніх інвесторів. Крім того, існуючі елементи спільного кредитування та підтримки зникають, що призводить до необхідності звертатися до більш дорогих та вибагливих джерел.

В той же час можна відслідкувати переваги від дезінтеграції, а саме:

– вільний вибір політики, не обмежений умовами та цінностями інтеграційного об'єднання. Інтеграційні об'єднання створюються переважно для забезпечення спільних цілей: покращання економічної конкурентоспроможності країн, посилення позицій на світовій політичній арені, співпраця в рамках окремої галузі. Подібні цілі диктують країнам необхідність проведення спільної політики, підготовки спільної стратегії, що в ряді випадків змушує держави поступатися національними інтересами. Процес дезінтеграції звільняє країни від зобов'язань та дозволяє зосередитися на інтересах власної країни;

– можливість відстоювання інтересів національних виробників та споживачів. У процесі переговорів щодо створення інтеграційного об'єднання державам доводиться йти на певні поступки. Торговельні угоди, чинні на усіх етапах інтеграції, передбачають зменшення або навіть повне усунення тарифного регулювання між країнами-членами. Це призводить до посилення конкуренції на внутрішніх ринках, виробники з інших країн з більш дешевою або якісною продукцією швидко погіршують позиції національних виробників, що призводить до занепаду галузі, в якій країна неконкурентоспроможна. Це не тільки зменшує доход власників у вигляді прибутку, доход держави через податки, але й зменшує кількість робочих місць, призводить до збільшення безробіття та зниження рівня життя населення. Відмова від існуючих угод дозволяє поновити тарифні бар'єри, захистити національних виробників від конкуренції та відновити економічну стабільність в економіці;

– збереження культурних цінностей і традицій. Інтеграція між країнами, особливо на більш розвинутому етапі, передбачає

впровадження спільних узагальнених стандартів, правил та норм. Це полегшує процес торгівлі та співробітництва між країнами, але знищує особливості окремих країн, що також мають свою цінність. Уніфіковані товари, послуги, завдяки наявності більш широких ринків збуту, швидко витісняють національну продукцію, що не користується попитом в інших країнах об'єднання і зазвичай, є більш дорогою та складною у виготовленні.

Отже, інтеграція передбачає надання однакових прав усім громадянам країн-членів, що у зв'язку з міграцією призводить до поширення на території держав іноземних культур, традицій і вірувань та спричиняє пригнічення національної культури. Дезінтеграційні процеси дозволяють зберегти власні культурні цінності та особливості національних традицій, без необхідності доводити до уніфікації всі продукти та послуги з продукцією та послугами інших країн.

Тема 4. Міжнародна фінансова та технічна допомога в рамках Плану Маршалла на відновлення країн Західної Європи в післявоєнний період часу

4.1. Друга світова війна: наслідки для країн Західної Європи.

4.2. Передумови виникнення Плану Маршалла.

4.3. Поетапність реалізації надання міжнародної допомоги в рамках Плану Маршалла для відновлення країн Західної Європи.

4.4. Форми та обсяги надання міжнародної допомоги в рамках Плану Маршалла в розрізі країн Західної Європи.

4.5. План Маршалла: успіхи його реалізації та передумова створення міжнародних організацій.

4.1. Друга світова війна: наслідки для країн Західної Європи

Після закінчення Другої світової війни Європа сильно постраждала: економічна система повністю була зруйнована та спостерігалась політична нестабільність. Так, під час Другої світової війни загинуло 65 млн. чоловік, були зруйновані десятки тисяч міст

та сіл, заводи, залізниці та порти як основа тодішньої економіки, зросли державні борги. Особливо постраждала Німеччина, яка втратила 6,5 млн. осіб, всі великі міста були зруйновані, половина чоловіків працездатного віку загинула або перебувала в полоні. Безробіття в Німеччині досягало 40 %, а державний борг зріс у 10 разів.

Ключову роль у відбудові економіки країн Західної Європи відіграв план Маршалла. Його особливістю було те, що США надавали гроші європейцям, але право вибору проектів для фінансування та їх менеджмент залишалися за самими європейцями. Остаточо план Маршалла було затверджено 3 квітня 1948 р. Конгресом США

Завдяки економічній підтримці США було взято під контроль інфляцію та відновлено довіру до національних валют. Також було усунуто торговельні бар'єри і звільнено Європу від залежності.

У першій половині 1948 р. США, Велика Британія і Франція скликали у Лондоні розширену конференцію за участю представників Бельгії, Нідерландів та Люксембурга, де обговорювалися питання проведення в Німеччині грошової реформи, припинення дії міжспівкової Контрольної Ради по управлінню Німеччиною, підготовки основних положень німецької конституції. Натомість у червні 1948 р. СРСР зібрав у Варшаві нараду міністрів закордонних справ Польщі, Болгарії, Угорщини, Румунії, Чехословаччини, Югославії та Албанії, яка засудила рішення Лондонської конференції.

У червні 1948 р. розпочалася грошова реформа. «Рейхсмарки» замінювались новою валютою – німецькою маркою. Метою реформи було насамперед приборкання інфляції та створення стабільної грошової одиниці. Незважаючи на протести уряду СРСР, закон про валютну реформу набрав сили. Відповідно до реформи було припинено стримування зростання цін, ціни на продукти харчування різко підскочили. Зрозуміло, що валютна реформа проводилася з метою активізації капіталовкладень та стимулювання приватних інвестицій і, як засвідчило майбутнє, вона цілком виправдала надію німецьких громадян.

До 1947 р. в країнах Західної Європи більшість промислового обладнання стало непридатним або майже повністю зношеним. Нестача вугілля, сталі та інших основних ресурсів призвели до зниження обсягів виробництва в Західній Європі: обсяг сільськогосподарського виробництва становив лише 83 % довоєнного рівня, промислового виробництва – 88 %, а експорт – лише 59 %. У Великобританії обсяг промислового виробництва скоротився на 35 %, у Франції – на 70 %.

Країни Західної Європи за рахунок їхнього власного виробництва могли забезпечити своє споживання зерна, бавовни, алюмінію, міді тільки на 40 %, свинцю й цинку – на 30 %, сала й масла – на 15 %.

Все це спричинило збільшення потреби в імпорті товарів першої необхідності. Однак, європейські країни через вичерпання золотих й доларових резервів опинилися перед перспективою скорочення імпорту продовольчих й ключових сировинних ресурсів та не мали можливості ефективно використовувати наявні ресурси. Високі темпи інфляції та нестійкість європейських валют підірвали зацікавленість фермерів обмінювати свої продукти на гроші та в кінцевому випадку дефіцит найнеобхідніших продуктів деморалізували людей.

Приватні організації, банки, страхові й транспортні компанії зникли через втрату капіталу або просто були знищені. В сукупності все це спричинило руйнування єдиної системи торгівлі в країнах Західної Європи як внутрішньої, так і зовнішньої.

Відновлення економічних та політичних систем країн Європи було сильно сповільнене через те, що через два роки після припинення воєнних дій умови миру з Німеччиною й Австрією усе ще були не погоджені. До того ж відновлення економічної структури Європи вимагало значних зусиль, ніж очікувалося та часу.

Крім тяжкої економічної кризи, соціальної напруженості в Західній Європі посилювались комуністичні рухи, що створювало передумови для політичних змін. У Східній Європі встановлювався все більш жорсткий контроль з боку Радянського Союзу.

Отже, Друга світова війна значно погіршила соціально-економічне становище країн Західної Європи, зруйнувавши промисловість та сільське господарство, розпочалась гіперінфляція. Велика Британія та Німеччина, які були гегемонами в Європі переживали найважчі роки в своїй історії. Політичний центр перемістився до США, які тепер стали основним донором економічного розвитку Західної Європи та політичним гарантом територіальної цілісності країн Західної Європи. Армійський генерал Джордж Кетлетт Маршалл, який став міністром закордонних справ Сполучених Штатів, на конференції міністрів закордонних справ у березні 1947 року зазначив, що єдиною надією у відновленні Європи та досягненні економічної стабільності в цьому регіоні, залишається допомога з боку США.

4.2. Передумови виникнення Плану Маршалла

Передумовою виникнення Плану Маршалла була низка причин як економічних, так і політичних.

Економічні причини, які підштовхнули до втілення Плану Маршалла є найбільш очевидними, оскільки американська промисловість та сільське господарство впродовж 1945-1946 рр. переживали небувалий економічний підйом. У США було створено 12 млн. нових робочих місць, безробіття скоротилося з 10 до 4 %. США вийшли з війни як беззаперечний лідер та домоглися зміцнення своїх міжнародних позицій значною мірою завдяки ослабленню традиційних центрів сили, якими в Західній Європі були Англія, Франція та Німеччина, а в Східній – СРСР. На той час США випускали 50 % світового виробництва товарів та послуг, що і вимагало пошуку нових ринків. Американський експорт у Західну Європу у два рази перевищував імпорту із неї. Західноєвропейські країни були не в змозі заплатити за поставки американських товарів через нестачу платіжних засобів. Без зростання економічного рівня країн Західної Європи, найважливішого торговельного партнера США, було б неможливе зростання останніх.

Так у своїй телеграмі посол СРСР у США Н.В. Новиков, яка була адресована міністрові закордонних справ СРСР В. М. Молотову, зазначив: «... є серйозні причини економічного характеру, що обумовили План Маршалла...Якщо врахувати той факт, що експорт із США в Європу перевищує імпорту із Європи щомісяця на 1 млрд. дол. США, то стане зрозуміло, що американський уряд був економічно змушений терміново шукати нових шляхів для здійснення своєї зовнішньої політики».

В іншому випадку американський експортний ринок опинявся перед загрозою занепаду та повторення економічної кризи 1929-1933 рр., що спричинило би масове безробіття в США. Крім розширення експорту динамічна економіка США вимагала здійснення інвестування за кордоном, що, в свою чергу, було неможливо без відбудови основних країн-партнерів в Європі та їх інтеграції у систему світової торгівлі. До того ж громадяни США здійснили великі заощадження під час війни, а отже були готові до споживання нових товарів.

Саме тому американські лідери хотіли відновити Європу за принципами ліберального капіталізму (капіталізм у поєднанні з вільною торгівлею, а не контролем з боку держави та силами вільного ринку), які ототожнювали з демократичними формами правління. У свою чергу автаркійну економічну політику вони асоціювали з тоталітарним політичним режимом та були переконані, що тільки країни з однотипною економічною системою можуть бути аполітичними партнерами.

Тому розроблений План Маршалла зайняв найважливіше місце в зовнішній політиці США в початковий післявоєнний період та сприяв досягненню основних цілей Вашингтона: недопущення виникнення економічної кризи всередині США в результаті надлишку виробленої в роки війни продукції, забезпечивши її експорт на створений ними західноєвропейський ринок та створення світової системи вільної торгівлі й світу «відкритих дверей».

До того ж без допомоги США імпорту країн Західної Європи

скоротився б наполовину, а доларовий імпорт – на 4/5, що означало б для цих держав економічний параліч.

США та їхні європейські партнери розуміли, що без міцної виробничої бази шанси на подолання труднощів і в тому ж числі інфляції, невеликі.

Відповідно Плану Маршалла європейські країни повинні були:

1) прискорити розвиток внутрієвропейської торгівлі, тобто вжити заходів по полегшенню обміну товарами й послугами між собою;

2) забезпечити активізацію найбільш ефективних виробничих потужностей через міждержавну кооперацію для досягнення найшвидшого зростання випуску продукції;

3) почати фінансові та інші заходи щодо зміцнення своїх валют, відновлення довіри до них;

4) надати європейській кооперації організаційне забезпечення.

На думку Маршалла, розроблений План відповідав інтересам США та був єдиною надією для Європи, а політика надання економічної допомоги «автоматично збільшила б добробут залучених держав і забезпечила б домінуючу позицію США».

Політичні причини також збігалися з національними інтересами США і однією з головних цілей надання допомоги стало те, що за допомогою економічного відновлення Західної Європи планувалося боротися проти Радянського Союзу й загроз комунізму. З військової точки зору, тільки маючи здорову економіку, Європа могла собі дозволити мати військову силу, необхідну для стримування Червоної Армії. Прогрес в Європі був неможливий без Німеччини. У той же час економічний розвиток Німеччини був би неможливим без протистояння Радянському Союзу.

Отже, План Маршалла поряд з іншими зовнішньополітичними програмами періоду «холодної війни» являв собою реальний інструмент США у протистоянні з Радянським Союзом і будівництві «Рах-атегісана» (світу по-американськи) з метою завоювання домінуючої позиції у світі. Основною відмінною рисою Плану Маршалла було найтісніше злиття й взаємозв'язок економічних й

політичних факторів, що вплинули на його створення. План Маршалла був економічним важелем для проведення політичної стратегії, закладеної в доктрині президента США Г. Трумена.

4.3. Поетапність реалізації надання міжнародної допомоги в рамках Плану Маршалла для відновлення країн Західної Європи

Розвиток політичної й економічної ситуації в країнах Західної Європи викликав побоювання з боку президента США Г. Трумена та його адміністрації. У березні 1947 р. армійський генерал Дж. Кетлетт Маршалл – міністр закордонних справ США на конференції міністрів закордонних справ зустрівся з Й. Сталіним і зрозумів, що Росія не зацікавлена в наданні допомоги Європі.

Доктрина Г. Трумена була вперше проголосена 12 березня 1947 р., що заклала основу підготовки здійснення Плану Маршалла у формі Програми відновлення Європи, який полягав у наданні американської допомоги післявоєнній Європі.

5 червня 1947 р. Дж. Маршалл виклав студентам Гарвардського університету програму, пізніше названу «Планом Маршалла» та зазначив, що Європа й світ в цілому перебувають у небезпеці повного економічного занепаду після Другої світової війни. На його думку, якщо Європі не надати допомогу, то їй загрожує серйозне погіршення в «економічній, соціальній і політичній сферах». Він закликав США допомогти відновити економіку Європи та запросив усі європейські держави до співробітництва у виконанні цього завдання.

У зв'язку з цим 12 червня 1947 р. представники 16 країн Західної Європи провели нараду в Парижі, де обговорили розміри конкретної допомоги, необхідної для кожної з них, а саме 22 млрд. дол. США. Крім цього був створений Урядовий комітет з європейського економічного співробітництва, основною метою якого було вивчення стану економік країн-реципієнтів та можливостей прийняття ними допомоги від США.

Після майже року напружених дебатів, 2 квітня 1948 р., Конгрес США переважною більшістю голосів ухвалив пропозицію Маршалла

та прийняв Акт про Економічне Співробітництво – законодавчу основу Плану Маршалла, який був підписаний президентом Г. Труменом. Після чого, при співвідношенні голосів 69 до 17 остаточно законопроект про затвердження Плану Маршалла був прийнятий в Сенаті, а при співвідношенні 329 голосів проти 71 – в Палаті представників.

Для управління процесом виконання Плану Маршалла була створена *Адміністрація Економічного Співробітництва (АЕС)*, яка мала міжурядовий характер та функціонувала як напівприватне агентство. Питання формування політики АЕС вирішувалося спільно з Державним Департаментом США. В роботі АЕС брали активну участь не лише політичні лідери й керівники урядів, але і видатні бізнесмени, які посіли ключові позиції в адміністраціях у Вашингтоні, Парижі й місцевих місіях у країнах-учасниках, а також представники професійних спілок й асоціацій, чия кваліфікація дала змогу зробити програму відтворення ефективною.

Для реалізації Плану Маршала країнами Західної Європи у квітні 1948 р. була створена постійно діюча Організація Європейського Економічного Співробітництва (ОЄЕС) з штаб-квартирою в Парижі, яка пізніше трансформувалася в Організацію Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР), основною метою діяльності якої було здійснювати контроль над розподілом засобів й умовами їхнього використання. ОЄЕС, як і План Маршалла, в цілому виконувала завдання «стримування розвитку комунізму на економічному рівні».

У квітні 1948 р. США із 16-ма західноєвропейськими країнами підписали відповідні угоди, в яких зазначалося, що основною умовою надання допомоги була відмова цих країн від націоналізації промислових об'єктів (підприємств) та заохочення розвитку приватних підприємств (підприємництва).

Отже, План Маршалла реалізовувався поетапно як зі сторони США, так і зі сторони країн Європи, яким спрямовувалась допомога. Для процесу контролю надання допомоги була створена

Адміністрація Економічного Співробітництва (АЕС), яка мала повний контроль над поточною діяльністю, оскільки, на думку Вашингтона, вирішення проблем відтворення Європи вимагало певної бізнесової кмітливості з боку представників приватного сектору, якої не мали та не могли мати співробітники Державного Департаменту. У свою чергу країни Західної Європи створили Організацію Європейського Економічного Співробітництва – утворення, яке формально об'єднувало 16 країн-учасниць Плану, а фактично – денационалізоване агентство на чолі професійних міжнародних службовців, які мали необхідну автономію від урядів.

4.4. Форми та обсяги надання міжнародної допомоги в рамках Плану Маршалла в розрізі країн Західної Європи

У 1948 р. АЕС розпочала програму технічної та фінансової допомоги, в межах якої було розроблено низку проектів технічної допомоги, інженерних проектів та економічних досліджень, які здійснювались за допомогою американських експертів з метою відновлення основних виробничих фондів та підвищення ефективності європейської промисловості. До 31 грудня 1951 р. (протягом 4 років) 16 країнам Західної Європи було спрямовано близько 13 млрд. дол. США, що становило майже 10 % федерального бюджету США або 2 % ВВП, на реалізацію різноманітних проектів технічної допомоги (ТД).

В рамках проектів ТД в США організовувались навчання для технічних співробітників та менеджерів з Європи, метою яких було вивчення методів сільськогосподарського та промислового виробництва.

В рамках Плану Маршалла впродовж 1948-1951 рр. планувалося витратити від 2 до 3 млрд. дол. США на відновлення й розвиток заводів з виробництва заліза, сталі та вугілля, 3-5 млрд. дол. США – на машини й устаткування для шахт, 3-4 млрд. дол. США – на сільськогосподарські машини.

Американська допомога надходила в різних формах, а саме у вигляді безоплатної допомоги, безоплатного постачання товарами та допомога у формі кредитів. Отже, згідно Плану Маршалла передбачалось три види поставок допомоги, а саме:

1) предмети найважливішої життєвої необхідності для запобігання голоду. Так, США щовесни виділялися асигнування на продукти харчування, одяг, паливо. Основна частина цих поставок йшла до країн Західної Європи у вигляді дотацій, а не позик. Місцева валюта, виручена від продажу цих продуктів, повинна була використовуватись урядами європейських країн для зменшення дефіциту державного бюджету, а отже, і темпів інфляції; для нарощування таких дефіцитних ресурсів як сталь, цемент, вугілля, шахтне устаткування, нафтопродукти, енергетичне устаткування, транспортні засоби.

2) промислове устаткування, яке необхідне було для відновлення базових економічних об'єктів, насамперед вугільних шахт. Адже без енергетичного потенціалу інші галузі економіки не могли працювати. США допомогли Німеччині відновити вугільні копальні, які були майже повністю знищеними, забезпечивши їх відповідним обладнанням. Оскільки більшість вугілля Західної Європи надходило з німецьких копалень.

3) сільськогосподарські машини, промислові товари, запасні частини та інші. Ці поставки фінансувалися під гарантії американського уряду через Експортно-Імпортний Банк США, що створив для цих цілей спеціальне відділення.

АЕС розподіляла безоплатну допомогу та кредити відповідно до доларового дефіциту платіжного балансу кожної країни. Так, 60 % допомоги, за Планом Маршалла, отримали чотири країни: Великобританія, Франція, Італія, Західна Німеччина. Першими одержувачами допомоги стали Греція й Туреччина. Підраховано, що із витрачених 13 млрд. дол. США до Америки повернулися 10,5 млрд. дол. США, а решту були видані на військові витрати Туреччини та Греції (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

**Допомога країнам Західної Європи від США згідно Плану
Маршалла, млрд. дол. США**

Великобританія	3,297
Франція	2,296
Бельгія	0,75
Нідерланди	1,128
Люксембург	0,025
Норвегія	0,372
Швеція	0,347
Данія	0,385
Ісландія	0,043
Ірландія	0,133
Португалія	0,07
Італія	1,204
Австрія	0,488
Швейцарія	0,25
Західна Німеччина	1,448
Греція	0,366
Туреччина	0,137

Крім американської допомоги, європейські країни робили свій власний внесок та співпрацювали з США у різних проектах і сферах. Так, впродовж перших двох років основні європейські країни з внутрішніх джерел здійснювали від 80 до 90 % капіталовкладень у розбудову Західної Європи. Кожна країна-учасниця створила у своєму уряді Агентство з національного відтворення, до роботи якого залучали приватний сектор, профспілки, асоціації фермерів та неурядові організації, які встановили контакти з місіями АЕС у країнах-учасницях та з ОЄЕС.

31 грудня 1951 р. План Маршалла офіційно припинив свою чинність та був замінений законом «Про взаємну безпеку», що передбачав одночасне надання країнам Західної Європи економічної й військової допомоги як ключовий елемент зовнішньої політики США.

Американська допомога пропонувалась також і соціалістичним країнам, у тому числі й Радянському Союзу. Однак Фінляндія, Югославія, СРСР і окупована ним Східна Європа від американської допомоги відмовилися. Для всіх тоталітарних режимів було неприйнятне те, що допомога надавалася тільки приватному сектору. Зокрема Радянський Союз побоювався внутрішньополітичних та економічних шоків й розвалу тоталітарної системи.

Отже, на практиці американським та європейським лідерам вдалося об'єднати зусилля бізнесових, наукових та громадських об'єднань для досягнення економічного розвитку, що і було основою Плану Маршалла.

4.5. План Маршалла: успіхи його реалізації та передумова створення міжнародних організацій

Завдяки Плану Маршалла вдалося досягнути позитивних результатів. Щорічна допомога з боку США в 4-5 млрд. дол. США дозволила країнам Західної Європи за 3 роки збільшити випуск продукції на 20 млрд. дол. США.

Так, ВВП у Європі підвищився на 32,5 %, з 119 млрд. дол. США в 1947 р. до 159 млрд. дол. США в 1951 р.; промислове виробництво зросло на 40 % у порівнянні з довоєнним рівнем; обсяг сільськогосподарської продукції – на 11 %. Обсяги внутрішньо-європейської та зовнішньої торгівлі серйозно перевищували показники, очікувані на початку реалізації Плану Маршалла. До 1953 р. обсяг європейської торгівлі підвищився на 40 %.

Залучені, наприкінці 40-х – початку 50-х рр., інвестиції суттєво підвищили конкурентоспроможність європейського експорту на зовнішніх ринках. Допомога за Планом Маршалла сприяла імпорту базових товарів, стимулювала інвестиції та допомогла на початку 1950 р. зупинити інфляцію у багатьох країнах.

У Франції технічна допомога сприяла реалізації Плану промислового розвитку Монне, в Німеччині вона посилила вже очевидні тенденції раціоналізації виробництва. В Італії та Греції

найбільшу довгострокову користь принесла допомога у відновленні залізних й автомобільних доріг та ліній енергопостачання. У Великобританії допомога майже повністю була використана на погашення боргів воєнного часу та зміцнення фунта стерлінга. В інших країнах допомога сприяла удосконаленню інжинірингових та маркетингових методів, адаптації нових технологій, розповсюдженню сучасних методів промислового планування, зростанню автоматизації та удосконаленню організації виробництва. Все це зробило значний внесок у розвиток промислового виробництва.

Починаючи з 1952 р. економіка Західної Європи вступила в період соціального миру та процвітання, що тривав понад двадцять років. План Маршалла зміцнив політичну стабільність у регіоні та зробив великий внесок в обмеженні поширення комунізму. Він також заклав фундамент розвитку трансатлантичного співробітництва в економічній та політичній сферах, у якому США міцно зайняли домінуючу роль та подальшого розвитку європейської й атлантичної інтеграції, що діє і поширюється сьогодні. У 1949 р. був створений сильний і міцний союз НАТО.

У 1947 р. в Женеві (Швейцарія) США із 22-ма державами уклали Генеральну Угоду про Тарифи і Торгівлю (ГАТТ), які зобов'язались дотримуватися принципу найбільшого сприяння, майже знищивши всі встановлені урядами країн-членів тарифи та торговельні обмеження, створивши тим самим основу спільного ринку.

Одним із найбільших досягнень Плану Маршалла є інтеграція економік Західної Європи. Результатом діяльності Плану Маршалла стало формування у Європі єдиного економічного простору, що був започаткований у 1951 р. як Європейське Об'єднання Вугілля і Сталі (ЄОВС) та об'єднав шість держав: три країни Бенілюксу, ФРН, Францію та Італію. Дана організація розглядалася американськими та європейськими лідерами як наднаціональний механізм інтеграції та регулювання конкуренції в Західній Європі. ЄОВС стала прикладом дієвого міжнародного управління, що здатне гармонізувати розбіжності окремих країн та призвести до практичних результатів.

У 1955 р. країни Бенілюксу запропонували для обговорення меморандум з європейської інтеграції та дали згоду щодо «розвитку спільних інститутів, поступового злиття національних економік, створення Спільного ринку та успішного узгодження соціальної політики». Цей меморандум став підґрунтям укладання 25 березня 1957 р. Римської угоди, яка засвідчила появу Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) та Європейського співтовариства з атомної енергії (Євратом) та набула чинності з 1 січня 1958 року.

До початку 1960-х років у рамках Римської угоди функціонував тільки консультативний орган – Валютний комітет, створений для координування внутрішньої та зовнішньої грошової політики країн-учасниць Спільного ринку.

У 60-ті роки також запроваджено європейські рахункові одиниці для Європейського інвестиційного банку, сформовано бюджет ЄЕС та вироблено загальну концепцію сільськогосподарської політики.

Прагнення країн ЄЕС до більш тісної координації національних грошових політик та скорочення внутрішньо європейських коливань валютних курсів зумовило прийняття рішення про створення Європейського валютного союзу (ЄВС).

Таким чином, саме План Маршалла вивів Європу на шлях від автаркії 30-х років до спільного ринку 60-х.

Отже, План Маршалла був по суті спільним проектом європейців та американців як партнерів у справі відродження Європи, що передбачав розробку цілісної регіональної програми (спільної програми), а не просто поєднання відокремлених національних програм, узгодженої «багатьма, якщо не всіма, європейськими країнами», в рамках якої надавалась фінансова підтримка з боку США. План Маршалла був спрямований передусім на активізацію внутрішніх ресурсів країн-учасниць та будувався на принципах самопомоги, взаємної допомоги й розподілу відповідальності. До того ж ініціатива відновлення йшла, згідно Плану Маршала, від країн-учасниць.

Розроблений майже півстоліття тому План Маршалла надалі залишається в історії успішним прикладом систематизованого комплексного переміщення капіталу в грошовій і товарній вартостях від багатих до бідних країн заради спільної вигоди обох. Він викликав появу нових планів двосторонньої допомоги з боку інших країн (або їхніх об'єднань) та дав поштовх для створення різноманітних організацій у сфері надання допомоги бідним державам. І хоча виникнення Плану Маршалла прямо пов'язано з певними історичними умовами, він продовжує існувати як важливий символ ефективного міжнародного співробітництва. Ресурси іноземної допомоги як фінансової, так і технічної, які надаються для проведення успішних ринкових реформ в країнах, що розвиваються та з перехідною економікою не завжди призводять до позитивних результатів, оскільки мотиви донорів та потреби реципієнтів суттєво відрізняються. В той же час План Маршалла є яскравим прикладом економічної дипломатії. У цьому його позитивне значення. Безумовно, План Маршалла сприяв консолідації Західної Європи під лідерством США, зміцнив там американську присутність, посилив економічний, політичний, військовий вплив США. Однак, навіть при переважанні власних інтересів США, «американізація» Західної Європи жодною мірою не зачепила незалежність або інтереси тої чи іншої західноєвропейської країни. Саме тому механізм та принципи ефективного надання й використання міжнародної економічної допомоги, які були закладені в Плані Маршалла залишаються на сьогоднішній день актуальними.

План Маршалла надалі залишається взірцем надання двосторонньої допомоги, не втрачаючи свого практичного значення, та зазнав успіху завдяки його принципам, а саме:

- 1) своєчасності надання допомоги;
- 2) толерантності з боку США, тобто уникнення диктування умов щодо надання допомоги та незастосування прямого втручання у внутрішні справи країн-реципієнтів для збереження їхнього подальшого співробітництва й досягнення таких колективно

важливих цілей, як лібералізація європейської торгівлі, конвертованість європейських валют, інтеграція ринків, розбудова наднаціональних інститутів тощо;

3) достатнім обсягам ресурсів на довгострокову перспективу;

4) врахуванню всього спектра проблем у країнах Західної Європи та намаганням активізувати внутрішні ресурси країн-реципієнтів з метою їхнього економічного розвитку, встановлення демократії й ринкової економіки;

5) загальній вигоді для обох її учасників;

6) скоординованій допомозі, в межах якої важливу роль відігравали ініціативи країн-реципієнтів у власному відтворенні, розробляючи свої національні стратегії (чіткі, прозорі, цілеспрямовані, легітимні), чого й вимагав План;

7) сприйнятливості й атмосфері загального довір'я;

8) розподілу відповідальності та контролю завдяки відповідним інституціям обох учасників за ефективне використання допомоги (введення спеціального бюджетного рахунка дало змогу контролювати реалізацію іноземної фінансової допомоги, у тому числі стимулювати її використання чітко за цільовим призначенням передусім як інвестиційний ресурс, уникаючи «проїдання» допомоги, та контролювати зовнішню заборгованість з метою мінімізації зростаючої й постійної залежності від донора).

Отже, принципи на засадах яких надавалась міжнародна допомога в рамках Плану Маршалла європейським країнам, надалі залишаються актуальними як для донорів, так і для реципієнтів. Лише дотримання їх зможе забезпечити ефективне проведення економічних реформ в країнах з ринками, що формуються та забезпечити добробут на глобальному рівні.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ВИКЛИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Тема 5. Аналіз впливу розширення ЄС на добробут європейців.

5.1. Дослідження економічної політики ЄС щодо її країн-членів та стосовно третіх країн.

5.2. Оцінка поглиблення євроінтеграційних процесів та їх наслідків для країн-членів ЄС.

5.3. Аналіз появи кризових явищ та конфлікт інтересів в процесі функціонування ЄС.

5.1. Економічна політики ЄС щодо країн-членів та стосовно третіх країн

Країни Європейського Союзу координують свої національні економічні політики таким чином, щоб вони могли діяти разом, коли перед ними постають певні виклики, такі як фінансові та економічні кризи. Ця координація підштовхнула 19 країн Європейського Союзу прийняти євро як свою єдину офіційну валюту. Об'єднання отримало назву «Єврозона», за грошово-кредитну політику якого відповідає Європейський центральний банк.

Усі країни-члени Європейського Союзу, незалежно від того, чи входять вони до низки держав Єврозони, чи ні, є частиною економічного та валютного союзу (ЄВС), основи для економічної кооперації, спрямованої на створення робочих місць і стабільного зростання, а також на співробітництво країн-членів Європейського Союзу та третіх країн в призмі глобальних викликів економічної та фінансової ситуації.

Політика Європейського Союзу визначається низкою цінностей, цілей та принципів ЄС. Відповідно до них, об'єднання прагне сприяти добробуту, безпеці та задоволенню інтересів громадян, зберегти економіку ЄС стабільною та конкурентоспроможною порівняно з іншими економіками світу. З боку Європейського Союзу здійснюються зусилля та спроби для запобігання будь-яких внутрішніх розбіжностей і вирішення проблем шляхом конструктивних переговорів.

Загальним чином, економічну політику ЄС щодо її країн-членів та стосовно третіх країн можна розділити на сім сфер: торгіву політику, фінансово-економічну політику, аграрну політику, екологічну політику, політику зайнятості, політику безпеки, зовнішню політику.

Фінансово-економічна політика, головною метою якої є створення стабільної та процвітаючої зони євро. Вагомою перевагою спільної валюти є підвищення конкурентоспроможності компаній та динамічне зростання економічної стабільності. В свою чергу, Європейський центральний банк регулює процентні ставки і контролює інфляцію та курси валют. Європейський Союз виділяє країнам-членам різні субсидії, спрямовані на покращення місцевого рівня життя, розвиток проектів та інше.

Для того щоб знизити напруженість на ринках суверенного боргу в Єврозоні, а також щоб зберегти фінансову стабільність ЄС, було створено мережу безпеки для членів зони євро, що мають певні проблеми: Європейський стабілізаційний механізм – постійно діючий фонд фінансової стабілізації країн Єврозони, який замінив попередньо діючі два фонди: Європейський фонд фінансової стабільності та Європейський механізм фінансової стабілізації. Станом на сьогодні це найбільша у світі фінансова установа з ефективною кредитною здатністю до 500 млрд. євро.

Період між 2011 та 2013 роками став переломним, оскільки Європейський Союз запровадив нові більш жорсткі правила (в тому числі, міжнародний договір) для більш чіткої та правдивої інформації про стан державного боргу та дефіциту, що базувались на основному інструменті Європейського Союзу для забезпечення фінансової дисципліни та економічної стабільності – Пакту про стабільність та зростання.

Щоб запобігти поширенню та розвитку економічних проблем та їх впливу на інших членів ЄС, уряди країн ЄС узгодили широке коло правил для забезпечення якості та доцільності своєї економічної політики – Пакт про стабільність і зростання. Європейський Союз

висуває правила стимулювання економічної стабільності, запобігаючи розвитку ризикованих макроекономічних дисбалансів. Ця процедура гарантує, що уряди будуть вирішувати національні економічні проблеми, які можуть становити загрозу для інших економік ЄС.

Ще однією особливістю економічної політики Європейського Союзу є те, що держави-члени, які мають надмірний бюджетний дефіцит, що перевищує 3 % ВВП, або ті, які не спроможні скоротити свої надмірні борги (понад 60 % ВВП) достатньо швидко, дотримуються певного набору правил – Процедура надмірного дефіциту (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

**Показники державного дефіциту країн Єврозони та
Європейського Союзу**

	2015	2016	2017
Зона євро (19 країн)			
Державний дефіцит (-) / надлишок (+) (млн. євро)	-215 494	-168 521	-107 985
Державні витрати (% від ВВП)	48,3	47,5	47,0
Доходи держави (% від ВВП)	46,2	46,0	46,1
Державний борг (% від ВВП)	89,9	89,1	86,8
Європейський Союз (28 країн)			
Державний дефіцит (-) / надлишок (+) (млн. євро)	-347 402	-250 443	-150 246
Державні витрати (% від ВВП)	46,9	46,3	45,8
Доходи держави (% від ВВП)	44,6	44,6	44,8
Державний борг (% від ВВП)	84,4	83,3	81,6

В 2017 році Мальта (+ 3,5 %), Кіпр (+ 1,8 %), Швеція (+ 1,6 %), Чехія (+ 1,5 %), Люксембург (+1,4 %), Нідерланди (+ 1,2 %), Болгарія та Данія (обидва + 1,1 %), Німеччина (+ 1,0 %), Хорватія (+ 0,9 %), Греція (+ 0,8 %), Литва (+ 0,5 %) та Словенія (+ 0,1 %) зареєстрували державний профіцит. Найнижчий державний дефіцит у відсотках до ВВП був зафіксований в Ірландії (-0,2 %), Естонії (-0,4 %), Латвії (-0,6 %) та Фінляндії (-0,7 %). У двох державах-членах дефіцит

дорівнював або перевищував 3 % від ВВП: Іспанія (-3,1 %) і Португалія (-3,0 %).

Наприкінці 2017 року найнижчі коефіцієнти державного боргу до ВВП були зареєстровані в Естонії (8,7 %), Люксембурзі (23,0 %), Болгарії (25,6 %), Чехії (34,7 %), Румунії (35,1 %) та Данії (36,1 %). П'ятнадцять держав-членів мають коефіцієнти державного боргу, що перевищують 60 % ВВП, причому найвищі зареєстровані в Греції (176,1 %), Італії (131,2 %), Португалії (124,8 %), Бельгії (103,4 %), Франції (98,5 %) та Іспанії (98,1 %). У 2017 році державні витрати в зоні євро становили 47,0 % ВВП, а державні доходи – 46,1 %. Цифри для ЄС становили 45,8 % і 44,8 % відповідно. В обох зонах коефіцієнт державних витрат зменшився між 2016 та 2017 роками, тоді як коефіцієнт державних доходів зріс.

Торгова політика. Оскільки, Європейський Союз є митним союзом, то між державами-членами ЄС немає митних зборів. Для інших країн-партнерів, які не є членами ЄС це означає, що всі країни-члени Євросоюзу застосовують спільний митний тариф для товарів, що ввозяться з-поза межі ЄС, а товари, які були законно імпортовані на територію ЄС, можуть поширюватись серед країн-членів спільноти без будь-яких інших митних перевірок.

Більше того, імпорт з країн, що розвиваються, безмитний, або мита вагомо знижуються. Цей принцип є одним із способів, яким Європейський Союз намагається подолати бідність та дефіцит бюджетів цих країн. ЄС займає важливе місце у Світовій організації торгівлі, торгівельні відносини підтримуються з практично усіма країнами світу.

Європейський Союз залишається одним з найбільших світових експортерів промислових товарів і послуг, і сам є найширшим експортним ринком для більше 80 країн світу.

Найбільшими партнерами ЄС у сфері торгівлі є Сполучені Штати Америки, Китай, Швейцарія, Російська Федерація, Туреччина, Японія, Норвегія, Південна Корея, Індія, Канада (табл. 5.2).

Інтеграційне об'єднання прагне сприяти розвитку торговельних відносин й інтересів своїх держав-членів будь-який спосіб. Згідно чинного законодавства ЄС, країни-члени можуть підписувати двосторонні торговельні угоди з іншими країнами, якщо вони не суперечать угодам ЄС.

Таким чином, можна проаналізувати зростання частки торгівлі ЄС з третіми країнами-партнерами у 2019 році (січень-лютий) порівняно із 2018 роком (січень-лютий): значний ріст експорту європейської продукції відбувся в таких країнах як США (13,2 %), Китай (13,0 %), Швейцарія (5,9 %), Норвегія (11,1 %), Канада (8,1 %), Японія (6,8 %), Росія (1,6 %). Можемо спостерігати значне скорочення експорту країн-членів Євросоюзу до Туреччини (-26,9 %), Південної Кореї (-5,1 %), Індії (-7,0 %). Зниження частки імпорту з третіх країн-партнерів ЄС спостерігається в Норвегії (-2,9 %), проте імпорт з інших вищезгаданих країн суттєво зріс: США (18,0%), Китай (9,5 %), Швейцарія (11,9 %), Росія (1,1 %), Туреччина (10,8 %), Китай (8,7 %), Південна Корея (10,3 %), Індія (6,4%), Канада (8,2 %).

Таблиця 5.2

Основні торговельні партнери Європейського Союзу (28 країн)

(в млрд. євро)

Країни	Експорт		Імпорт		Торговий баланс	
	січень-лютий 2018	січень-лютий 2019	січень-лютий 2018	січень-лютий 2019	січень-лютий 2018	січень-лютий 2019
США	61,4	69,5	40,5	47,8	20,9	21,6
Китай	30,1	34,0	65,6	71,8	-35,5	-37,8
Швейцарія	23,8	25,2	17,6	19,7	6,2	5,5
Росія	12,9	13,1	26,6	26,9	-13,7	-13,8
Туреччина	14,5	10,6	12,0	13,3	2,5	-2,7
Японія	10,3	11,0	11,5	12,5	-1,2	-1,5
Норвегія	8,1	9,0	13,7	13,3	-5,6	-4,3
Південна Корея	7,8	7,4	7,8	8,6	-0,1	-1,2
Індія	7,1	6,6	7,8	8,3	-0,7	-1,7
Канада	6,2	6,7	4,9	5,3	1,2	1,4

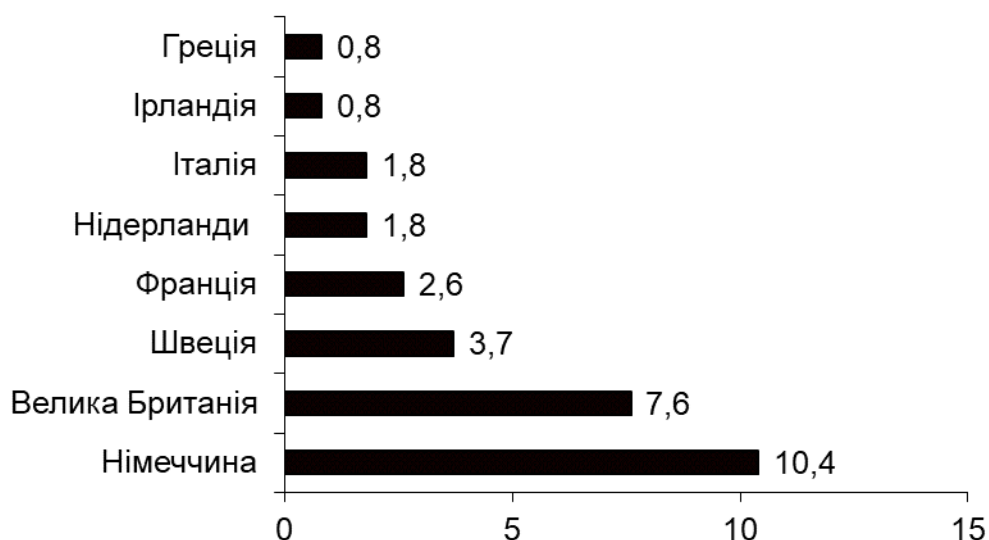
Поруч з аналізом найбільших торгівельних партнерів ЄС слід дослідити внутрішні торговельно-економічні операції між країнами-членами Європейського Союзу, а саме проаналізувати динаміку експорту Німеччини, як основного партнера країн Євросоюзу, до п'яти найбільших держав-членів спільноти.

В трійку найбільших торгівельних партнерів Німеччини входять Франція, Велика Британія та Нідерланди. Станом на 2017 рік обсяги експорту до цих країн становить: Франція (118,8 млрд. дол. США), Велика Британія (94,8 млрд. дол. США), Нідерланди (91,3 млрд. дол. США).

Аграрна політика, головна мета якої – розвиток сільської місцевості, а також забезпечення сільськогосподарського виробництва в усіх частинах Європи. Європейським Союзом контролюється якість харчування, маркування, упакування та гарантія, що продукція, вироблена в країнах-членах є безпечною, чистою, якісною і вирощується з урахуванням безпеки до навколишнього середовища. Ефективне регулювання в цій сфері обмежує надлишкове виробництво, але разом з тим, забезпечує здатність збільшувати виробництво, якщо це необхідно. Субсидії в аграрному секторі – пряма грошова допомога фермерам у районах, де сільське господарство та тваринництво є менш прибутковим, ніж у Центральній Європі. Підтримку можна запропонувати для проектів розвитку, будівництва та одноразових інвестицій для розвитку сільського господарства.

Екологічна політика. Екологічні вимоги ЄС є одними з найсуворіших у світі. Європейський Союз серйозно ставиться до захисту навколишнього середовища, зникаючих видів рослин та тварин, ефективного використання природних ресурсів. Іншою ціллю екологічної політики є просування інноваційних винаходів з метою збереження екології, а також заохочення всіх компаній до поваги в своїй діяльності до навколишнього середовища. Активно підтримуються екологічно чисті продукти, енергозбереження й збільшується частка переробки продукції різного типу. Поруч з цим,

заохочуються інвестиції у спорудження та підтримку джерел відновлювальної енергії (рис. 5.1).

(в млрд. дол. США)

Рис. 5.1. Рівень інвестицій в джерела відновлювальної енергії у країнах Європейського Союзу у 2017 році

На рис 5.2. показано ступіть інвестиційних надходжень в розвиток сфери відновлювальної енергії в державах-членах ЄС. Як ми можемо спостерігати, у 2017 році було зосереджено багато сил на фінансуванні, яке підкріплювалось корпоративними угодами та контрактами.

Політика зайнятості відіграє важливу роль в стратегії Європейського Союзу. Внаслідок стрімкого розвитку світової торгівлі та економічного спаду в Європі зріс рівень безробіття. Європейський Союз робить все можливе, щоб вирішити світову економічну кризу і забезпечити захист кожній країні-члену від фінансових труднощів, а особливо забезпечити робочі місця і допомогти безробітним знайти роботу. Заходи підтримки, вжиті ЄС, допомагають запобігти бідності та соціальній ізоляції. Тому більша частина інвестицій здійснюється в освіту та дослідження. Під час рецесії ЄС субсидує громадські будівельні проекти, які надають роботу великій кількості людей.

Політика безпеки ЄС зосереджена на внутрішніх справах Європи. Європейський Союз заснував спільну європейську правоохоронну установу – Європол, через яку поліцейські органи різних країн можуть співпрацювати та розслідувати міжнародні злочини. Новим розвитком сектору безпеки є можливість створення спільної оборонної політики. Ідея полягає у створенні сил швидкого реагування, які можуть бути направлені для контролю за надзвичайними ситуаціями. Сили швидкого реагування складаються з військ армій держав-членів, і тому не йдеться про окрему «армію Євро». Європейське оборонне агентство координує співробітництво і розробляє сумісні системи зброї.

Зовнішня політика. Лісабонська угода посилила співпрацю країн-членів у сфері зовнішньої політики. На загальну політику Європейського Союзу впливають політичні тенденції в державах-членах та політика, яку проводять депутати Європарламенту. Більше того, ситуація в світі загалом визначає, які політичні рішення вважаються пріоритетними в будь-який момент часу.

Таким чином, економічна політика Європейського Союзу аналізує ключові питання, з якими стикається європейське суспільство в цей час. Її основи зосереджені на вирішенні багатьох перехідних проблем, а також на більш конкретних і сучасних питаннях, таких як екологічна, трудова й аграрна політика.

5.2. Оцінка поглиблення євроінтеграційних процесів та їх наслідків для країн-членів ЄС

Періодом тріумфу процесу європейської інтеграції, який істотно просунувся як в глибину, так і вшир, стали 1990-ті та початок 2000-х років. Було здійснено справжній прорив щодо формування економічного і валютного союзу (ЕВС), апофеозом якого стало запровадження єдиної європейської валюти – євро. Також відбувся безпрецедентний процес територіального розширення Євросоюзу.

Серед стимулів, що сприяли розширення ЄС значну роль

відігравали плани посилення ролі європейського інтеграційного об'єднання в світовій економіці та міжнародних відносинах. За часів біполярності лідери ЄС враховували потенційну можливість перетворення ЄС на центр сили, спроможний відігравати асиметричну роль у відносинах із США та СРСР. Питання про розширення ЄС у просторі Центральної Європи було поставлено в практичній площині одразу ж після підписання та ратифікації Маастрихтського договору 1992 р. Приєднання до ЄС Естонії, Кіпру, Латвії, Литви, Мальти, Польщі, Словаччини, Словенії, Чехії, Угорщини (1 травня 2004 р.), а також Болгарії, Румунії та Хорватії (2007, 2013 рр.) офіційно тлумачилось як втілення історичної місії мирної інтеграції континенту шляхом поширення зони стабільності та процвітання на нових членів.

До того ж, вважалось, що використання структурних фондів, програм адаптації та вирівнювання розвитку дозволить адаптувати економіки та ринки нових членів, а посилення ролі ЄС у міжнародному розподілі праці та капіталів надасть новим членам змогу прискорити темпи зростання. Окрім цього вступ нових членів розглядався як спосіб часткового врівноваження впливу франко-німецького тандему та зростаючого потенціалу Німеччини.

Проте ці очікування справдилися лише частково. Розширення ЄС на Схід супроводжувалося не тільки появою в його складі безлічі економічно відсталих регіонів, але і збільшенням числа держав з різкими внутрішніми контрастами. Загальна кількість людей, яка проживає в країнах Євросоюзу, складає більше 500 млн. осіб. При цьому чисельність населення в окремих країнах коливається в межах від 417,5 тис. осіб (Кіпр) до 81,8 млн. осіб (Німеччина) або у 196 рази. Загальна площа території ЄС складає більше 4,4 млн. кв. км, і у окремих країнах коливається від 316 кв. км (Мальта) до 632,8 тис. кв. км (Франція) або в 2 тис. разів.

За рівнем ВВП на душу населення (розрахованому за ПКС) можна виділити чотири групи країн ЄС:

– 10 порівняно забезпечених країн Західної та Північної Європи

(до котрих відносять і Ірландію) з ВВП на душу населення більше 110 % від середнього по ЄС;

– Італію та Німеччину, де при ВВП на душу населення вище середньоєвропейського рівня є високорозвинені регіони та «проблемні» території (відповідно на півдні та сході);

– 7 малих та середніх середземноморських країн (включаючи Іспанію та Словенію), в котрих ВВП на душу населення нижче середньоєвропейського рівня, але розрив не перевищує 30 %;

– 9 східноєвропейських держав, в яких ВВП на душу населення за останні роки коливався від 30 до 70 % від середнього рівня по ЄС. Відставання країн Південної та Східної Європи за цим показником ЄС не в змозі ліквідувати в найближчі 15 років, однак економічна динаміка в них свідчить про явні тенденції згладжування диспропорцій на національному рівні.

Люксембург лідирує у рейтингу частково за рахунок значної кількості транскордонних працівників: вони здійснюють свій внесок у ВВП країни, але при цьому не враховуються при підрахунку населення, оскільки живуть у сусідніх країнах – Німеччині, Франції та Бельгії.

Рівень безробіття в 2015 р. по ЄС склав 10,4 %, при цьому найнижчий рівень – 4,3 % (Австрія), а найвищий – 25,0 % (Іспанія), різниця – у 5,8 рази. У серпні 2019 р. у 28 країнах ЄС рівень безробіття становив 6,2 % (6,7 % – 2018 рік), що є найнижчим показником з початку місячних досліджень у січні 2000 року. У серпні 2019 році найвищий рівень безробіття серед країн ЄС спостерігався у Греції (17 %) та Іспанії (13,8 %). Видатки на НДДКР в 2015 р. (у % до ВВП) при середньому показнику по ЄС 2,05 % коливались від 0,5 % (Румунія) до 3,8 % (Фінляндія) або у 7,6 рази.

Диференціація соціально-економічного розвитку регіонів в країнах ЄС спостерігається при аналізі показників NUTS 2-го та 3-го рівнів, що є наслідком великих розбіжностей адміністративно-територіального устрою країн та їх соціально-економічного розвитку,

обумовлених їх духовно-моральними, історичними, культурними, етнічними, соціальними, економічними та іншими чинниками (табл. 5.3, табл. 5.4).

Таблиця 5.3

Найбагатші країни в економічному співвідношенні

№п/п	NUTS-1 Регіон	Країна	ВВП на душу населення	
			В євро	У % від середнього показника по ЄС-28
1	Люксембург	Люксембург	73,00	266%
2	Брюссель	Бельгія	57,000	207%
3	Гамбург	Німеччина	56,600	206%
4	Лондон	Сполучене Королівство	51,200	186%
5	Іль-де-Франс	Франція	49,000	178%
6	Бремен	Німеччина	44,100	161%

Таблиця 5.4

Рівень різних показників найбідніших країн ЄС

Країни за ВВП	ВВП (номінальний) в млрд. євро, 2015	ВВП (номінальний) на душу населення 2015, євро	Держ. борг, % від ВВП, 2015	Інфляція рівна, % (2015)
Болгарія	44,2	6100	27,7	-1,1
Хорватія	43,9	10400	86,7	-0,3
Словенія	38,5	18700	83,2	-0,8
Литва	37,2	12800	42,7	-0,7
Латвія	24,4	12300	36,4	0,2
Естонія	20,5	15600	9,7	0,1
Кіпр	17,4	20600	108,9	-1,6
Мальта	8,8	20400	63,9	1,2

В «старих» членах ЄС міжрегіональні відмінності обумовлені в основному наявністю декількох макрорегіонів з різною історією

економічного розвитку (зокрема, Західна і Східна Німеччина), різною спеціалізацією (наприклад, Північна, Центральна і Південна Італія), іноді ускладнюється ще й етнічної неоднорідністю. Так, у Бельгії на тлі процвітаючої столиці зі змішаним населенням (ВВП на душу населення склав 256 % від середнього по ЄС) фламандська Фландрія помітно випереджає за рівнем економічного розвитку франкомовну Валлонію (128 % проти 93 % від середнього по ЄС).

За даними Євростату, найбагатшими регіонами Союзу є Внутрішній Лондон (539 % від середнього рівня ВВП на душу населення у ЄС), Велике герцогство Люксембург (266 %), Брюссель (207 %), Гронінген (198 %) та Прага (173 %) (табл. 5.5).

З 40 регіонів, у яких обсяг ВВП на душу населення складає понад 125 % від середнього по ЄС, десять знаходяться у Німеччині, п'ять – у Нідерландах, по чотири – в Австрії та Сполученому Королівстві, по три – в Іспанії та Італії, по два – у Бельгії та Фінляндії, по одному – у Чехії, Данії, Ірландії, Франції, Словаччині, Швеції та Люксембургу.

Таблиця 5.5

Найбагатші регіони ЄС в економічному співвідношенні

№п/п	Регіон	Країна	ВВП на душу населення	
			В євро	У % від середнього показника за ЄС-28
1	Внутр. Лондон-Захід	Сполучене Королівство	148000	539%
2	Люксембург	Люксембург	73000	266%
3	Брюссель	Бельгія	57000	207%
4	Гамбург	Німеччина	56600	206%
5	Внутр. Лондон-Схід	Сполучене Королівство	56100	204%
6	Братіславський край	Словаччина	51200	186%
7	Обербайн	Німеччина	49100	179%
8	Іль-де-Франс	Франція	49000	178%
9	Прага	Чехія	47500	173%
10	Стокгольм	Швеція	47200	172%

Найбідніші регіони (28-29 % від середнього по ЄС), як і раніше, знаходяться у Болгарії та Румунії. Серед 64 регіонів, де рівень ВВП на душу населення складає 75 % від середнього по ЄС, переважна більшість знаходиться у нових державах Союзу, хоча тут є і чотири італійські та португальські регіони, три грецькі та французькі (заморські території), два британські та один іспанський.

Поліпшення позицій країн ЦСЄ у напрямі інноваційного розвитку не спостерігається. За виключенням Чехії та Словенії (а в окремі роки Угорщини), видатки на НДДКР в «нових» членах ЄС, а також в Греції, Португалії (а іноді і в Іспанії) менше 1 % ВВП, тоді як у Фінляндії і Швеції цей показник перевищує 3 %, в Данії, Німеччині та Австрії – 2 %, у Великій Британії, Бельгії та Нідерландах наближається до цього значення. Проблема ускладнюється тим, що ріст витрат на НДДКР в «бідних» країнах йде переважно за рахунок нарощування державного фінансування, тоді як приватний бізнес орієнтується на науковий потенціал провідних країн ЄС.

Також слід зазначити, що 43 % обсягів інноваційного виробництва в ЄС припадає лише на 14 % території ЄС – географічний п'ятикутник, де виробляється продукція з високою доданою вартістю, який утворюють Лондон, Гамбург, Мюнхен, Мілан та Париж (де проживає близько третини населення цієї території).

Слід відзначити, що ще більшою мірою згладжування міжрегіональних диспропорцій в ЄС залежить від активності в сфері НДДКР. Ліквідувати в перспективі прірву між провідними економічними центрами ЄС і периферійними або депресивними територіями можна лише одним шляхом – створюючи можливості для нарощування в регіонах власного потенціалу інноваційного розвитку. У цілому, на НДДКР в ЄС-28 щорічно витрачається понад 200 млрд. євро, або 1,83% ВВП, причому більше 3/5 цієї суми забезпечує підприємницький сектор. При цьому, витрати розподіляються вкрай нерівномірно, далеко не завжди частка витрат на дослідження і розробки залежить від загального рівня

економічного розвитку регіону. Так, наприклад, за кількістю людських ресурсів в галузі науки та техніки в середньому по Німеччині зайнято 20,8 млн. осіб, проте найбільша кількість зайнятих знаходяться в розвинутих регіонах: Баварія (3,3 млн. осіб), Баден-Вюртемберг (2,8 млн. осіб), Нижня Саксонія (1,8 млн. осіб) та Штутгарт (1,2 млн. осіб). Аналогічною є й тенденція витрат на НДДКР. У Чехії розрив у рівнях витрат на НДДКР, як і у ФРН, доходить майже до десятиразового. Наприклад, якщо в Середній Чехії на дослідження і розробки витрачається 2,8 % ВВП, то в північно-західній – лише 0,3 %. У розвинутих країнах – Німеччині, Франції, Великій Британії – близько 2/3 витрат на НДДКР забезпечує підприємницький сектор, причому в регіонах-лідерах його частка більше.

Таблиця 5.6

**Показники ВВП ЄС, США та КНР (на основі паритету
купівельної спроможності), млрд. дол. США**

	Роки			
	2015	2016	2017	2020 (прогноз)
Світова економіка в цілому (100%)	102 965,873	107 921,345	112 552,106	149 436,361
ЄС (28 країн)	18 011,094	18 526,477	19 035,102	23 002,191
США	16 768,050	17 418,925	18 124,731	22 488,616
КНР	16 173,272	17 617,321	18 975,871	28 229,144
Частка ВВП ЄС у світовій економіці, %	17,5	17,2	16,9	15,4
Частка ВВП США в світовій економіці, %	16,3	16,1	16,1	15,0
Частка ВВП КНР у світовій економіці, %	15,7	16,3	16,9	18,9

Попри наявні індустріально-технологічні переваги, високі показники життєвого рівня та соціальні стандарти, нерівномірність

глобального розвитку позначається на скороченні відносної частки ЄС у світовій економіці. За даними уряду США в 1973 р. частка у світовому ВВП країн Європи, які входять до ЄС у його теперішньому складі, становила 38 % проти 17 % у 2015-2017 рр. (табл. 5.6).

Не останню роль у потраплянні Євросоюзу у фазу кризи відіграв процес безпрецедентного розширення ЄС у 2004 р. та наступні роки. Незважаючи на тривалий період інституційної підготовки до вступу до ЄС, загалом новоприйняті члени за своїм рівнем розвитку помітно поступалися абсолютній більшості країн ЄС-15 (за винятком, Греції та Португалії). Наростання гетерогенності в рамках соціально-економічного простору ЄС значно ускладнило умови вироблення спільних політичних рішень у різних сферах, оскільки будь-яке «усереднене» рішення може істотно відхилитися від оптимальних рішень для окремих країн-членів. Такий стан речей створював передумови для наростання протиріч у процесах вироблення спільних рішень, які цілком перетворювалися на істотні загальнополітичні розбіжності, які впливали з різного бачення перспектив і пріоритетів розвитку. Більше того, наявність різного за змістом історичного досвіду та специфічних культурних традицій за таких умов породжує істотні конфлікти з тих чи інших принципових питань між євроінтеграційним центром (комунітарні органи ЄС) та окремими державами-членами, які є перешкодою на шляху розвитку євроінтеграції. Та навіть у самих євроінтеграційних інституціях наростання гетерогенності параметрів розвитку країн-членів поставило під знак питання ефективність процесів координації та вироблення узгоджених позицій.

Головним критерієм для визначення економічно відсталих країн ЄС є показник 75 % і нижче ВВП на душу населення від середнього по ЄС. Обсяги капіталів, що забезпечують виконання цілей щодо подолання нерівностей через механізми структурних є досить суттєвими. Так, для допомоги країнам ЄС впродовж 2013-2016 рр. з бюджету ЄС було виділено 347,4 млрд. євро, що становить 35,7 % загального бюджету ЄС.

Ці кошти розподілені відповідно до цільових програм:

Ціль 1 (конвергенція) – 81,5 %;

Ціль 2 (конкурентоспроможність та зайнятість) – 16,0 %;

Ціль 3 (європейська територіальна кооперація) – 2,5 %.

ЄС докладає всіх зусиль для того, щоб усунути цю диференціацію за допомогою фінансової допомоги регіонам, вдосконалення інфраструктури, дотацій сільському населенню та інше. Передбачається, що реалізація програм структурних фондів матиме такі наслідки: підвищення рівня ВВП та зростання зосередження капіталу, створення понад 700 тис. нових робочих місць, зростання промислового виробництва в абсолютних показниках.

Підводячи підсумок доцільно відзначити, що найбільш успішні фази розширення ЄС були пов'язані зі вступом до ЄС економічно розвинених країн Західної та Північної Європи, що сприяло зміцненню відносно гомогенного економічного, політичного та соціокультурного простору. Однак навіть у цей період країни, що приєднувалися до ЄС, за структурою господарства та типом систем соціального забезпечення мали неоднакові стартові умови. Формування в межах ЄС повноцінного політичного союзу навряд чи можливе без розв'язання гострих проблем та суперечностей у сфері фінансово-економічного та бюджетно-податкового регулювання. Попри суттєву консультативну та організаційну підготовку, що тривала понад 6 років, вступ країн Центральної Східної Європи до ЄС (2004-2013 рр.) визначався переважно завданнями політичного характеру. Темпи адаптації цих країн до умов інтеграції виявилися на загал повільнішими, ніж це передбачалося на етапі ухвалення відповідних рішень. Зі вступом до ЄС Болгарії та Румунії обговорення в керівних інституціях ЄС подальших планів розширення спільноти було припинено. Щодо країн Західних Балкан ухвалено рішення, що кожна з них приєднуватиметься до ЄС по мірі власної готовності та за індивідуальними планами без визначення конкретних термінів. Постановка в політичній площині питання про

перспективу повного членства України в ЄС викликало суперечливу реакцію в політичних колах країн ЦСЄ – головних отримувачів коштів зі структурних фондів бюджету ЄС, оскільки в разі умовного вступу України до ЄС вона претендуватиме на одержання допомоги, яка перевищує відповідні надходження усіх чотирьох країн Вишеградської групи.

5.3. Кризові явища та конфлікт інтересів в процесі функціонування ЄС

Європейський Союз спіткнувся з проблемами, а це, в свою чергу, посилює нерівномірність економічного розвитку країн ЄС. Насамперед це:

- криза з мігрантами;
- політична нестабільність в деяких країнах ЄС;
- проблеми з деякими частинами країн-ЄС, які вимагають незалежності (Шотландія, Північна Ірландія, Каталонія та інші);
- ситуація в Україні в деякій мірі дестабілізує ситуацію в ЄС;
- проблеми з тероризмом в ЄС;
- вихід Великобританії з ЄС та інші.

Всередині ЄС на різних рівнях соціально-політичної організації почалося переосмислення багатьох постулатів, якими керувалися керманічі євроінтеграції. Регулярні опитування населення країн-членів ЄС, які проводить «Євробарометр», почали показувати зміну суспільних настроїв та оцінок реальної ефективності євроінтеграційного процесу. А у відповідь на це на зміну політикам-носіям європейської ідеї почали приходити політики-націоналісти та євроскептики. Цей процес («ренесанс націоналізму») охопив більшість країн-членів ЄС, а в окремих з них став відігравати критично важливе значення.

Найбільшої уваги заслуговують оцінки Жака Делора (Jacques Delors) – колишнього голови ЄК та головного фундатора тієї потужної хвилі євроінтеграції, яка призвела до утворення сучасних структур ЄС. Ж. Делор висловлював у зв'язку з процесом

розширення ЄС серйозне занепокоєння та оцінив як 50 % ймовірність того, що ЄС після його розширення 2004 р. розпадеться. Він наполягав на тому, що ЄС повинен знайти реалістичний шлях подальшої співпраці з більш ніж 27 країнами-членами, інакше «три великі країни – а завтра, можливо, і чотири чи п'ять – приберуть свої карти зі столу і вирішать грати самостійно. І це було б кінцем мрії батьків Європи». І такий кінець Євросоюзу, на погляд Делора, жодним чином не повинен розглядатись як віддалена перспектива.

Головним первинним джерелом нинішніх кризових процесів у розвитку ЄС стали значні протиріччя та асиметрії в механізмах єврозони та у проголошеній політиці завершення формування ЕВС. Сформована в 1990-х роках модель європейської інтеграції мала в якості однієї з ключових ідей реалізацію концепції «оптимальних валютних зон» (*optimum currency areas*) Р. Манделла, що розглядалось як потужний каталізатор економічного зростання, який діє через істотне зниження трансакційних витрат та усунення валютних ризиків в умовах заміни різноманіття національних валют на єдину європейську.

У рамках єврозони монетарна політика не була підкріплена відповідними механізмами фіскального перерозподілу і, таким чином, істотно відхилилася від зазначених умов. До цього слід додати, що до зони євро увійшли країни з істотно відмінними у структурному та інституційному аспектах економіками. І за цих умов не могла бути дотримана ключова монетаристська передумова – точна відповідність між грошовою пропозицією та потенціалом зростання економіки.

Як відзначають авторитетні фахівці з макроекономіки, уніфікований рівень відсотка в євроні породжує «асиметричні імпульси» в країнах, чиї рівні інфляції та зростання відхиляються від середніх величин. Більше того, форсоване запровадження єдиної валюти породило асиметрію монетарно-фіскального макроекономічного регулювання у країнах-членах єврозони через те, що для національної держави стає неможливим використовувати

комбінацію монетарних і фіскальних інструментів регулювання внаслідок централізації функцій монетарного регулювання на рівні Європейського центрального банку та керованої ним європейської системи центральних банків.

Фактична дезінтеграція класичної системи національного макроекономічного регулювання, яка виникає внаслідок цього, мала наслідком те, що в національній юрисдикції залишилися лише бюджетно-фінансові інструменти регулювання. Водночас, позбавлена можливості самостійно визначати монетарну політику, країна-член єврозони вже не може ефективно регулювати власний зовнішній баланс економічних операцій, корегувати виникаючі дефіцити поточного рахунку у своєму платіжному балансі.

Централізація функцій вироблення монетарної політики в євроні призвела до формування певної усередненої політики для всіх країн-членів – і сильних, і слабких. В жодній частині світу, крім пострадянських держав, глобальна фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. не спричинила такого потужного і тривалого шлейфу соціально-економічної дестабілізації – з далекосяжними політичними і соціально-психологічними наслідками – як це сталося в регіоні ЄС та, особливо, в її серцевині – євроні.

Вкрай важливим виміром кризових процесів виступає боргова криза в Греції та деяких інших країнах єврозони. Адже за останні вісім років боргові проблеми окремих країн єврозони набули дійсно глобального значення та створили загальноєвропейську проблему заборгованості, яка викликає занепокоєння з приводу життєздатності самої єврозони. Середній показник обсягу сукупного урядового боргу в країнах єврозони за цей період щорічно зростав стрімкими темпами – з 78,4 % ВВП у 2008 р. до майже 92 % у 2014 р. І навіть після деякого скорочення, станом на 2017 р., його рівень, згідно з даними МВФ, все ще складав 86,6 %. Цей рівень показника значно перевищує встановлений Маастрихтськими критеріями рівень, за якими державний борг повинен складати не більше 60 % ВВП (табл. 5.7).

**Обсяг загального урядового боргу в країнах-членах
євросони, % ВВП**

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Євросона	68,6	78,4	83,8	86,1	89,4	91,3	91,8	89,9	88,9	86,6	84,2
Австрія	68,4	79,6	82,4	82,2	81,6	81,0	83,8	84,3	83,7	78,8	78,5
Бельгія	92,5	99,5	99,7	102,6	104,3	105,5	106,8	106,0	105,7	103,2	101,0
Німеччина	65,1	72,6	80,9	78,6	79,8	77,4	74,7	71,0	68,2	64,1	59,8
Греція	109,4	126,7	146,2	172,1	159,6	177,9	180,2	178,8	183,5	181,9	191,3
Ірландія	42,4	61,5	86,1	110,4	119,7	119,6	104,7	77,1	72,9	68,5	67,1
Італія	102,4	112,5	115,4	116,5	123,4	129,0	131,8	131,5	132,0	131,5	129,7
Кіпр	44,1	52,8	55,8	65,2	79,2	102,1	107,5	107,5	107,1	99,3	97,0
Латвія	16,2	32,5	40,3	37,5	36,7	35,8	38,5	34,9	37,4	34,8	32,9
Мальта	62,6	67,6	67,5	70,1	67,8	68,4	63,8	58,7	56,2	52,6	48,6
Нідерланди	54,5	56,5	59,3	61,6	66,3	67,8	68,0	64,6	61,8	56,7	53,5
Португалія	71,7	83,6	96,2	111,4	126,2	129	130,6	128,8	129,9	125,6	121,2
Словенія	21,6	34,5	38,2	46,4	53,8	70,4	80,3	82,6	78,4	75,4	72,1
Фінляндія	32,7	41,7	47,1	48,5	53,9	56,5	60,2	63,6	63,0	61,4	60,5
Франція	68,7	82,9	85,1	87,8	90,7	93,5	95,0	95,8	96,6	97,0	96,3
Естонія	4,5	7,0	6,6	6,1	9,7	10,2	10,7	10,0	9,4	8,8	8,5

Основними причинами, які сприяли розвитку масштабної боргової кризи, можна назвати три:

1) недотримання вимог Пакту про стабільність і розвиток в окремі роки провідними країнами-членами, серед яких особливо деструктивну роль відіграв «приклад» Франції та Німеччини;

2) недооцінка керівництвом ЄС наростаючих ризиків, пов'язаних із розширенням ЄС за рахунок країн з нижчим економічним потенціалом;

3) наростання з початку глобальної кризи феномену дивергенції серед країн євросони за рівнем економічного розвитку та збільшення розриву між «сильною Північчю» (Австрія, Бельгія, Німеччина, Нідерланди, Фінляндія та Франція) та «слабкішим Півднем» (Греція, Іспанія, Італія, Португалія).

У якості реакції на поширення негативних впливів боргової кризи ЄС вжив низку системно значущих інституційних заходів,

включно з внесенням на порядок денний питання створення Банківського союзу, реформування механізмів макроекономічного регулювання та координації через так званий Європейський семестр, а також запровадження нових правил економічного та фіскального нагляду, спрямованого на створення фіскального союзу.

Заходи з подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. в ЄС спричинили сукупні витрати в понад €4,5 трлн., або 37 % сукупного ВВП країн ЄС. Проте навіть за таких витрат подолати повністю негативні наслідки не вдалося, а тому спричинені глобальною кризою дисбаланси переросли в більш тривалі порушення в ареалі найслабших економік та призвели до критичного загострення боргових проблем «периферії» єврозони.

Ці ускладнення наклалися на загальний несприятливий тренд відносного падіння ролі ЄС у світовій економіці через більш швидке зростання деяких динамічних країн «третього світу», в результаті чого за період 1980-2017 рр. частка ЄС у світовому ВВП (за ПКС) знизилася з 30,1 % до 16,5 %, а у світовому експорті – з 41,5 % до 33 %. І лише у 2017 р. вперше з 2007 р. ЄС досяг рівня найкращих показників темпів економічного зростання завдяки загальному покращенню стану світової економіки, підвищенню рівня довіри, зниженню фінансових витрат, стабілізації поза бюджетних балансів та покращенню умов ринку праці (рис. 5.2).

Рис. 5.2. Темп зростання ВВП у ЄС-28, %

Однак, на даний час залишається невирішеною така гостра проблема, як надмірні зовнішні борги в окремих країнах-членах єврозони, спричинені вимушеним спрямуванням значних обсягів державних коштів на подолання затяжних структурно зумовлених дисбалансів.

Не менш гостра проблема – надмірно високий рівень безробіття, особливо серед молоді. Хоча, порівняно з 2013 р., очевидними є позитивні зрушення у цьому аспекті: загальний показник рівня безробіття в ЄС наближається до докризового рівня 2007-2008 рр. (рис. 5.3). Однак при цьому рівень безробіття серед молоді (віком 15-24 років) становить майже 17 %.

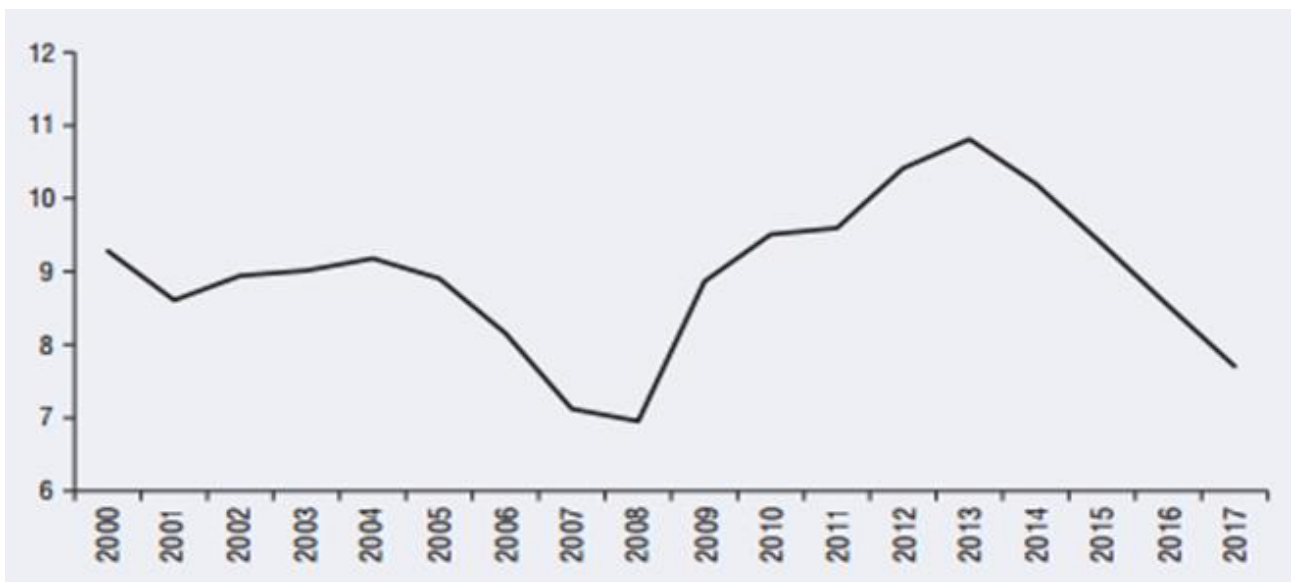

Рис. 5.3. Рівень безробіття в ЄС-28, %

Глобальна криза показала загалом усю відносність переваг великих економічних просторів і те, що вони можуть бути не лише стимуляторами соціально-економічного розвитку, але й каталізаторами соціально-економічних негараздів. Зростаюче усвідомлення цієї обставини породило потужну «протихвиллю» нового європейського націоналізму. Націоналізм у країнах ЄС сьогодні відроджується досить швидкими темпами. Шлях від євроейфорії до євроскептицизму і навіть до певної євроапокаліптики виявився не дуже тривалим. Наростає хвиля політичних заяв

політиків найвищого рівня, які ставлять під сумнів перспективи ЄС (табл. 5.8). У самому Європарламенті майже третина місць належить представникам політичних партій, які скептично ставляться до розвитку євроінтеграції, а їх прихід до влади в ряді провідних країн Євросоюзу може стати реальністю.

Таблиця 5.8

Огляд антиєвропейських та євроскептичних політичних сил у країнах-членах ЄС

Австрія:	новий уряд країни сформований на основі коаліції між правоцентристською Австрійською народною партією (Österreichische Volkspartei) та ультраправою націоналістичною Австрійською партією свободи (Freiheitliche Partei Österreichs, FPÖ).
Велика Британія:	євроскептичні сили, які керують Консервативною партією (Conservative and Unionist Party), домоглися прийняття рішення про вихід Великої Британії з ЄС (Brexit).
Греція:	антиЄСівські настрої стали поширеними під час грецької боргової кризи та асоціюються у багатьох політичних сил країни.
Данія:	починаючи з 2014р., в країні створюються нові партії (наприклад, The new Right, National Party), які є більш радикальними щодо політики ЄС.
Італія:	новий уряд, сформований коаліцією антиєвропейсько спрямованих «Руху п'яти зірок» (Movimento 5 Stelle) та «Ліги Півночі» (Lega Nord), вже взяв курс на «торпедування» спільної політики ЄС у сфері регулювання міграції та узгодження фінансово-бюджетних параметрів, прямо погрожуючи зруйнувати єдину позицію щодо продовження санкцій ЄС проти Росії.
Нідерланди:	істотно зміцнила політичні позиції антиєвропейська «Партія свободи» (Partij voor de Vrijheid) Г. Вільдерса, який тривалий час вважався можливим переможцем у боротьбі за крісло прем'єр-міністра за результатами виборів у 2017 р.
Німеччина:	істотно зросла популярність правонаціоналістичного руху «Альтернатива для Німеччини» (Alternative für Deutschland), яка спромоглася увійти до Бундестагу, а в жовтні 2018 р. стала третьою за чисельністю фракцією в ландтагу Баварії.

Польща:	націоналістична партія «Prawo i Sprawiedliwosc» (The Eurosceptic Law and Justice Party), що має євроскептичні настрої, отримала більшість на парламентських виборах у жовтні 2015 р.
Угорщина:	Президент країни В.Орбан (є євроскептиком) вже відкрито конфліктує з ЄК та Європарламентом з низки питань. За його партію «Fidesz» (Hungarian Civic Alliance) навесні 2018 р. на парламентських виборах проголосувало майже 49 % усіх виборців.
Фінляндія:	нині поміркована євроскептична партія «Finns party» є частиною коаліційного уряду.
Франція:	під час президентських виборів навесні 2017 р. кандидат у президенти Марін ле Пен давала обіцянку вивести Францію з єврозони та провести референдум щодо майбутнього членства країни в ЄС протягом шести місяців після вступу на посаду президента, спромоглася вийти у другий тур виборів.
Чехія:	нині і президент країни М.Земан, і прем'єр-міністр А. Бабиш є євроскептиками.
Швеція:	на початку вересня 2018р. євроскептична партія «Sweden Democrats» стала третьою партією за кількістю набраних голосів – 17,6 %.

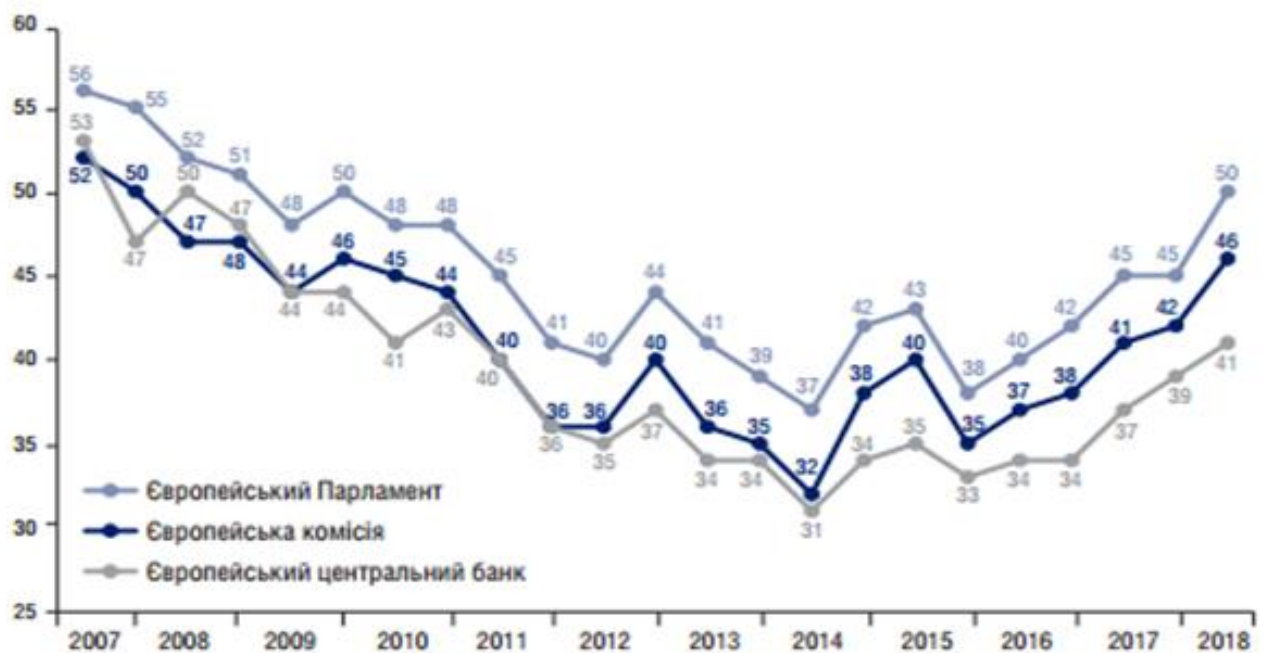

Рис. 5.4. Суспільна довіра населення до ключових інститутів ЄС

Поглиблення кризових процесів в окремих країнах-членах Єврозони породило більш далекосяжні наслідки, висунувши на авансцену дискусії про можливість кризи легітимності Європейського Союзу. Це переконливо підтверджують регулярні соціологічні опитування «Євробарометру» (рис. 5.4).

Сплеск націоналізму дав поштовх розробці різноманітних концептів дезінтеграції, які отримали надзвичайну політичну підтримку в результаті комбінованої дії рішення Великої Британії вийти з ЄС та приходу до влади в США Адміністрації Д. Трампа з його політикою протекціонізму та руйнування низки існуючих міжнародних угод. Показовою у цьому контексті також є еволюція Польщі та Угорщини – країн, які в 1990-х роках були в авангарді проєвропейських постсоціалістичних перетворень, а сьогодні стали об'єктами звинувачень з боку керівних органів ЄС в порушенні низки європейських принципів та сторонами, проти яких вже здійснюється судовий розгляд справ та ініціюються санкції. Але, мабуть, не меншу «підтримку» цьому новому курсу надають ті невинуваті надії на євроінтеграцію, які, як виявляється, були завищеними та породили помітне розчарування широких верств населення країн Євросоюзу у практичних результатах розвитку, падіння суспільної довіри до ключових інститутів ЄС.

Ключовим чинником надзвичайно стрімкого поширення євроскептичних настроїв у країнах-членах ЄС стала гостра міграційна криза в Європі, яка виникла внаслідок так званої «арабської весни».

Безперервний наплив мігрантів, особливо нелегальних, які покинули свої домівки з надією на пошук кращого життя через проблеми в Північній Африці та на Близькому Сході, є найбільш актуальною проблемою сьогодення для ЄС. Згідно з даними Євростату, у період з 2013 р. по 2016 р. до країн ЄС швидкими темпами зростав наплив нелегальних мігрантів. Пік їх припав на 2015 р., коли було зафіксовано прибуття 2,1 млн. осіб. У 2017 р. чисельність нелегальних мігрантів становила 618,8 тис. осіб,

зменшившись, порівняно з 2016 р., на 37 % і на 71 %, порівняно з 2015 р. У 2019 р. відбулося 6 % падіння незаконного перетину кордону країн ЄС. Іншими словами кількість нелегальних мігрантів в країнах ЄС становила більше 139 тис. осіб, тобто на 92 % нижче рекордної кількості, зафіксованої у 2015 р.

Серед країн-членів ЄС, якими було зафіксовано найбільше число нелегальних мігрантів з країн-не членів ЄС у 2017 р., були Німеччина (156,7 тис.), Франція (115,1 тис.), Греція (68,1 тис.), Велика Британія (54,9 тис.) та Іспанія (44,6 тис.). На ці держави припало близько 71 % усіх нелегальних мігрантів у ЄС. Переважна їх більшість були громадянами Сирії, Афганістану та Іраку (табл. 5.9).

Таблиця 5.9

Топ -10 країн – постачальників нелегальних мігрантів

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Загалом 2008-2017
Загалом з них:	583,3	568,5	508,8	474,7	439,4	452,3	672,2	2154,7	983,8	618,8	7456,5
Сирія	4,5	4,7	4,1	5,4	17,2	33,1	118,9	859,0	213,0	39,3	1299,3
Афганістан	49,9	50,6	42,1	46,4	35,7	26,1	48,5	409,35	151,8	35,4	895,9
Ірак	37,4	23,5	16,80	12,1	9,3	6,5	10,3	185,3	92,9	36,4	430,6
Албанія	72,7	69,0	52,5	17,2	18,6	27,3	32,2	50,1	36,1	40,0	415,9
Марокко	39,5	32,6	29,8	29,0	28,1	27,3	32,1	41,7	39,5	38,0	337,6
Пакистан	13,2	15,5	19,5	33,1	30,3	27,4	24,0	81,8	46,5	33,6	325,2
Ерitreя	21,0	10,7	7,1	8,1	6,0	10,2	50,8	41,6	23,3	17,9	196,6
Алжир	15,7	15,9	19,3	18,2	17,8	15,4	15,4	19,4	23,8	25,0	185,9
Україна	12,8	11,5	11,2	12,7	12,9	12,7	16,9	23,9	29,8	33,8	178,3
Нігерія	16,4	16,45	16,9	14,1	12,1	14,4	16,4	20,4	20,5	19,40	167,1

Найбільший відсоток нелегальних мігрантів – 79,3 % – зафіксований серед чоловіків. Особи віком 18-34 років становили 61,2 % загальної чисельності затриманих нелегальних мігрантів у 2017 р., 25,8 % – віком 35 років і старше, 13,1 % (або 79,2 тис.) – діти від 0 до 17 років. Незважаючи на те, що рекордно високі міграційні потоки в ЄС, які були зафіксовані у 2015-2016 рр., скоротилися у

2017 р., все ж приплив мігрантів залишається на досить високому рівні. У 2018 р. та у подальші роки, з урахуванням наслідків міжнародних і внутрішніх конфліктів, зміни клімату та зростаючих економічних диспропорцій між ЄС та країнами «третього світу», навряд чи міграційний тиск зменшиться.

Міграційна криза ЄС поставила під сумнів можливості збереження єдності серед країн-членів та досягнення між ними компромісу з цього болючого питання. Адже суттєве збільшення чисельності мігрантів створює значні додаткові ризики безпеці цих держав, накладає істотне фінансове навантаження на їх бюджети (а також на бюджети громадян-платників податків на території ЄС), – і це не може не мати наслідком наростання антиєвропейських настроїв.

Усі ці проблеми значно підсилюються зростаючою невизначеністю перспектив розвитку, яка зумовлюється як ендогенними причинами (входження в період кардинальних технологічних трансформацій та відповідних структурних змін в економіці та зайнятості), так і екзогенними факторами (нова торгова та податкова політики Президента США Д. Трампа та загальне наростання геополітичної напруженості у світі).

Політика ЄС в контексті анексії Криму та конфлікту на Донбасі (2014-2015 рр.) свідчить про неготовність європейської спільноти виступати в якості впливового центру сили. Принаймні всі рішення ЄС щодо стримування агресії Росії та впровадження економічних санкцій або ініціювалися США, або попередньо узгоджувалися на рівні «Великої сімки». За умов активізації політики РФ у пострадянському просторі головний вектор міжнародно-політичного позиціонування ЄС зміщується в бік посилення співпраці з США в межах оновленого «Трансатлантичного порядку денного» та зміцнення гарантій безпеки з боку НАТО.

Отже, принципова можливість кризових процесів у розвитку євроінтеграції чималою мірою закладена в самій структурі євроінтеграційної політики, яку втілювали в життя з початку 1990-х років. Тут критично важливу роль відіграють два виміри проблеми:

поєднання процесів поглиблення інтеграції та розширення складу його учасників і забезпечення співвідносності між національними економічними, політичними та культурними засадами розвитку. У першому з цих вимірів «поглиблення vs розширення» потрібно чітко усвідомлювати, що сам факт поєднання у часі процесів поглиблення та розширення є надзвичайним посиленням навантаження на всю систему інститутів євроінтеграційного об'єднання.

Тема 6. Аналіз процесу виходу Великої Британії з ЄС

6.1. Оцінка причин виникнення Brexit.

6.2. Дослідження виходу Великої Британії з ЄС: ризики та ланцюгова реакція країн-членів на дезінтеграційні процеси.

6.3. «М'який» та «жорсткий» Brexit – ефекти для країн Європейського Союзу та Сполученого Королівства.

6.4. Нові підходи співпраці країн Східного Партнерства з країнами ЄС в євроінтеграційних намірах.

6.1. Оцінка причин виникнення Brexit

У Великій Британії 23 червня 2016 року відбувся референдум з питанням про те, чи вона повинна залишитись в ЄС. Загальні результати референдуму були на користь виходу Сполученого Королівства зі складу ЄС, але згідно результатів голосування за територіальним поділом (рис. 6.1) – більшість жителів Північної Ірландії та Шотландії бажають залишитись в ЄС.

Аналіз результатів голосування референдуму у 2016 р. за віковими категоріями, говорить про наступне: 73 % та 62 % молодих людей (18-24 роки; 25-34 роки відповідно) виявили бажання залишитись в ЄС, а більшість громадян віком від 45 років налаштовані на повний та кінцевий вихід Сполученого Королівства зі складу Європейського Союзу (45-54 роки. – 56 %; 55-64 роки – 57 %; +65 – 60 %), вбачаючи у виході Великої Британії зі складу ЄС позитивні аспекти розвитку для своєї країни.

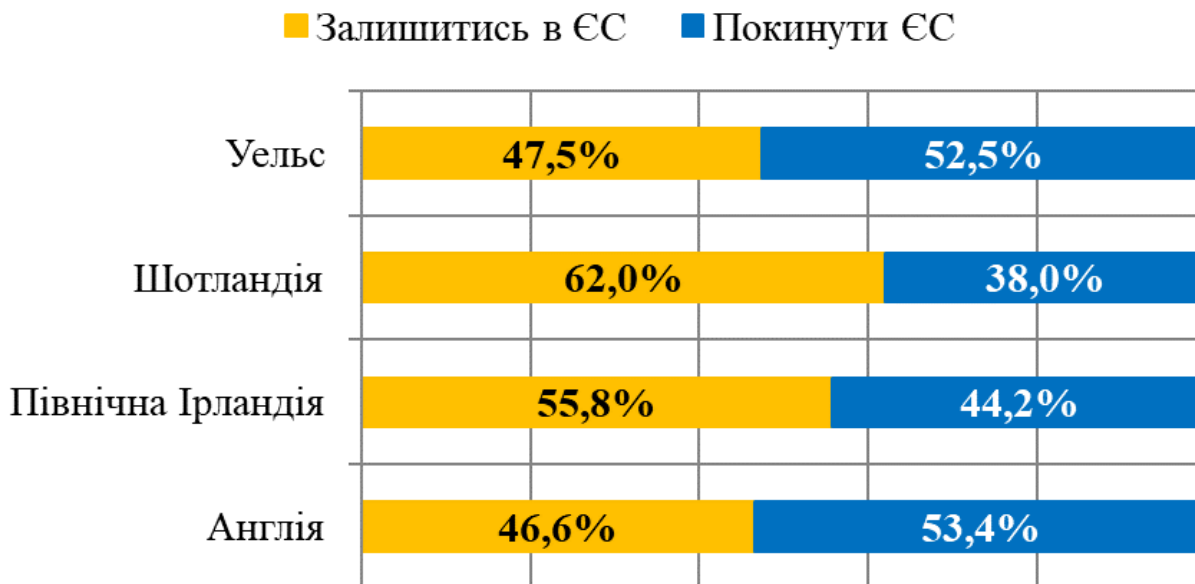

Рис. 6.1. Результати референдуму 2016 року: за та проти виходу Великої Британії з ЄС за територіальним поділом

Деякі з дослідників причин виникнення Brexit вважають, що це рішення базувалося значною мірою на спекуляціях, а не на реальних фактах. Але, в будь-якому випадку, вихід Сполученого Королівства з ЄС призвів до невизначеної ситуації та періоду як для Великої Британії, так і для ЄС, а також величезного розміру втрат обох сторін.

В контексті вищесказаного, причини виходу Великої Британії зі складу Європейського Союзу слід розділити на три групи (рис. 6.2).

Економічні причини – прості. Противники ЄС наголошують на тому, що цей союз не є функціональним економічним суб'єктом. Європа, в цілому, знаходиться в стані застою. Європейському Союзу так і не вдалося вирішити головні економічні проблеми, які почали вагомо загрожувати країнам-членам з початку світової фінансової кризи 2008-2009 рр., наприклад, рівень безробіття в Південній Європі сягав 20 %. Дослідивши показники безробіття провідних країн ЄС, наведемо такі результати (табл. 6.1).

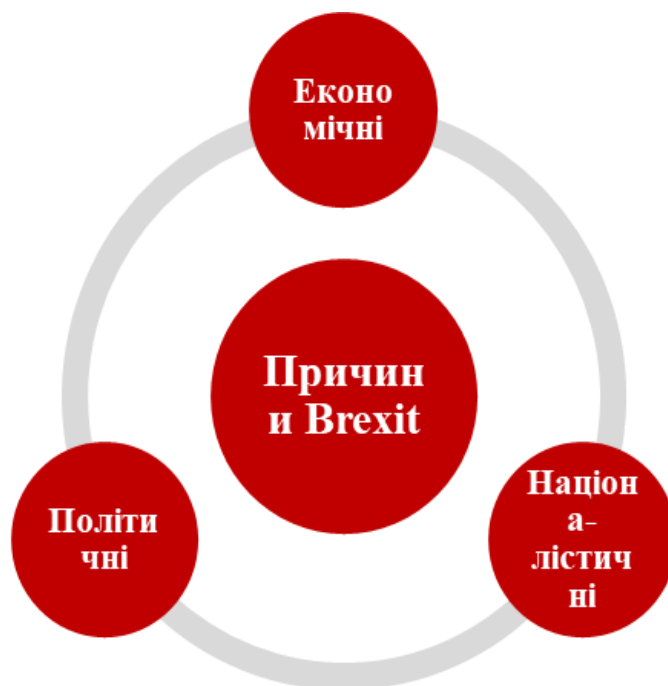

Рис. 6.2. Групи причин виникнення Brexit

Таблиця 6.1

Показник безробіття країн ЄС

(% від працездатного населення)

	2008	2010	2015	2018
ЄС	7,0	9,6	9,4	7,0
Велика Британія	5,6	7,8	5,3	4,0
Італія	6,7	8,4	11,9	11,3
Німеччина	7,4	7,0	4,6	3,4
Греція	7,8	12,7	24,9	21,5

Таким чином, середньо розвинені країни Південної Європи характеризуються високим рівнем безробіття (Італія – 11,3 % (2018), Греція – 21,5 % (2018)). Хоча, його середній показник по цілому Європейському Союзі значно нижчий. Високорозвиненим та провідним країнам, таким як Велика Британія, не вигідно підтримувати економічно слабші держави за рахунок власних коштів, членських внесків.

Європейський Союз не створив власних існуючих фінансових відносин, проте фінансова роль Великої Британії сягає практично двох століть. ЄС не створює фінансову реальність, а тільки

узгоджується з нею. Під час дебатів щодо Brexit, йшла мова про можливість «переїзду» банків Лондона до Франкфурта, але зрештою європейцям потрібен фінансовий центр у Лондоні, тому такий «переїзд» є неможливим.

Економіка Британії швидко «поправилась» після кризи, оскільки Велика Британія контролювала власну валюту і борги, тим самим розгортаючи ефективні фіскальні стабілізатори. Однак, Лондон зауважив, що через прив'язаність Єврозони до жорсткої економічної політики, Сполучене Королівство виступало амортизатором для Франкфурту.

Як вже зазначалось, найбільша частка експорту Німеччини – політичного центру ЄС, припадає на п'ять європейських країн: Італія, Франція, Велика Британія, Нідерланди, Австрія.

Сполучене Королівство є одним з найнадійніших торговельних партнерів Німеччини. Так, у 2014 р. зафіксовано найвищий показник експорту товарів та послуг до Великої Британії – 105, 1 млрд. дол. США. Станом на 2017 р. вартість експортованої продукції до Сполученого Королівства становила – 94,8 млрд. дол. США.

Сполучене Королівство – це відкрита економіка з порівняльною перевагою у сфері послуг, що значною мірою залежить від торгівлі з ЄС. Послуги складають 40 % британського експорту до ЄС з фінансовими послугами та іншими бізнес-послугами, що включають консультації з питань управління та юридичні послуги. Brexit в свою чергу призведе до скорочення та послаблення економічної інтеграції між Сполученим Королівством та його основним торговельним партнером – Німеччиною, але відкриє нові можливості співпраці з Китаєм та США.

Терміни дебатів та дискусій Brexit стрімко змінюються протягом перших місяців 2019 р. Переговори в Брюсселі здаються надто повільними та спірними.

Проте, на думку багатьох науковців, для підтвердження основних економічних причин виникнення процесу виходу Сполученого Королівства зі складу Європейського Союзу, слід здійснити ґрунтовний

експрес-аналіз стану економіки Великої Британії в період 2007-2017 рр. та провести паралелі між основними економічними показниками.

У 2016 р. приріст ВВП Сполученого Королівства становив 1,9 % (порівняно з минулим 2015 р. – 2,3 %), тим самим забезпечивши собі сьомий рік поспіль зростання після рецесії 2009 року. Здійснились очікування, що економіка Сполученого Королівства буде найшвидше зростаючою серед групи семи провідних промислових економік світу. Але через проведення референдуму в 2016 р. та через низку економічно-політичних причин, в 2017 р. темп економічного зростання, зокрема і приріст ВВП, у Великій Британії став найповільнішим серед країн Великої Сімки (1,8 %).

Рівень інфляції в 2016 і 2017 рр. становив 1,74 % та 3,58 % відповідно. Такий резонанс характеризується зростанням споживчих цін спільно із стрімким падінням курсу національної валюти – фунта стерлінга. Відбулися вагомні зміни цін між різними групами товарів та послуг.

Наприклад, вартість страхування зросла на 6,6 %, що зумовлено введенням більш високої ставки податку на страхові внески (з 6 % до 10 %). Окрім цього, ціни на безалкогольні напої знизились на 4,1 %, а ціни на овочі – на 4,8 % відносно 2015 р. Показник інфляції в 2017 р. перевищив очікування Банку Англії на 1 %. Рівень інфляції підсилює стрімке підвищення цін на нафту, які зросли з 55 доларів за барель у січні до 65 доларів у грудні 2017 р.

Загальний державний борг в 2016 р. становив 86,4 % від валового внутрішнього продукту країни, що на 26,4 % вище орієнтованого показника 60 %, зазначеного в Протоколі про процедуру надмірного дефіциту. Вперше, загальний державний борг перевищив 60 % Маастрихтського орієнтиру в березні 2010 р. і склав 69,6 % ВВП. Позитивних змін не відбулося і в 2017 р., показник державного боргу Сполученого королівства зріс до 86,5 % ВВП. Уряд країни впродовж 2016-2017 та 2020-2021 рр. планував запозичувати на 150 млрд. фунтів стерлінгів більше ніж до початку Brexit. З цієї суми, 59 млрд. фунтів стерлінгів відображають ефект впливу від

голосування про Brexit на казначейство та 9 млрд. фунтів стерлінгів – надходять з повідомлень нових політик. Інші 82 млрд. фунтів стерлінгів призначені для інших несприятливих економічних подій.

Наступною групою причин виникнення Brexit є – політичні. Уряд Сполученого Королівства поніс глибокі втрати. Виборці, які проголосували «покинути ЄС» відкинули інтереси обох партій – консервативної та трудової, оскільки обидві сторони схвалили рішення «залишитись в складі ЄС». Варто наголосити, що це була тристороння боротьба, оскільки дві партії хотіли, щоб Велика Британія залишилась в ЄС, а третя фракція, утворена опозиціонерами обох вищенаведених партій, виступила проти цього. Очевидно, що Brexit був причиною голосування проти британської еліти. Більшість виборців схилились до думки, що політики, бізнесмени, впливові урядовці та інші втратили «виключне» право контролювати систему. Головною претензією до еліти було їх зневажливе ставлення до цінностей британців – націоналізму та державних інтересів.

Політичний елітаризм зовсім не нове явище. Воно виникає тоді, коли особисті економічні інтереси переважають над державними, тоді, коли «економічна гонка» відбувається не між населенням держав, а між їх елітами. З кожним десятиліттям це явище поглинає різні куточки світу – Європу, Китай, США.

Останньою групою факторів, які вплинули на виникнення Brexit – націоналізм та суверенітет. Зростання націоналістичних настроїв відбувається по цілому світі. Посилюється недовіра до багатонаціональних фінансових, економічних, торгових, військових та оборонних організацій – ЄС, МВФ, НАТО та інші. В контексті відношення до політики ЄС існують два табори – прихильники та противники. З точки зору прихильників ЄС, організації подібного типу є цінними, їх політику можна скоординувати або внести деякі зміни, але не відмовляти від участі в них. Проте, інший табір – противників ЄС – вважають, що вище перелічені інституції не служать меті, яка була поставлена на початку їх заснування. Вони впевнені в тому, що політика ЄС здійснює занадто впливовий

контроль над невідповідними йому сферами, тобто тими питаннями, якими має займатись сама держава. Тому страх втратити контроль та недовіра до спрямованості політики ЄС зробили Brexit єдиним очевидним рішенням. Сам Європейський Союз не розуміє та не підтримує націоналістичні настрої, з однієї очевидної причини – йому це не вигідно.

Отже, варто зазначити що на рішення Сполученого Королівства вийти зі складу ЄС вплинули різноманітні фактори, які можна об'єднати у три загальні групи: економічні, політичні й націоналістичні. Вони тісно взаємопов'язані, а їх вплив відображає усю глибину незадоволеності країни політикою ЄС.

6.2. Дослідження виходу Великої Британії з ЄС: ризики та ланцюгова реакція країн-членів на дезінтеграційні процеси

Інтеграційні та дезінтеграційні процеси найбільш наглядно відбуваються в Європейському Союзі, якій до початку боргової кризи в зоні євро вважався найбільш успішним інтеграційним об'єднанням у світі. Дійсно, після кожного з розширень ЄС (або знакових подій в європейській економічній інтеграції) відбувалося прискорення економічного зростання в регіоні.

При цьому саме постійне збільшення споживчих витрат завдяки валютно-фінансовій інтеграції стало головною складовою економічного зростання країн євросони. Так, якщо проаналізувати структуру доданої вартості реального ВВП країн регіону, то сукупне зростання споживчих витрат, як відсотка від реального ВВП до попереднього року, за 1990-2011 рр. склало 21,5 %; аналогічне зростання для державних закупівель склало 8,5 %; інвестиційних витрат – 6,5 %.

В результаті, у низки країн ЄС, в яких фінансова інтеграція призвела до припливу іноземного капіталу і суттєвого збільшення споживання населення, накопичилися значні дисбаланси – тільки за 2008-2011 рр. середній показник співвідношення державного боргу до ВВП країн ЄС збільшився на 39,8 %, досягнувши на початку

2012 р 82,5 %; країн зони євро – на 31,5 %, досягнувши 87,2 % ВВП. І лише час покаже, чи дезінтеграційні процеси в Європі є латентними, чи пов'язані з глибинним конфліктом інтересів кредиторів зони євро, насамперед Німеччини, та боржників – Греції, Португалії, Іспанії, Італії.

Дж. Сорос, який не лише ще в 2011 р. проголосив, що «ЄС перебуває на межі розпаду», але й охарактеризував стан Євросоюзу саме як трагедію. А американські професори Н. Гілман та С. Вебер проводять пряму паралель між нинішнім станом ЄС та періодом розпаду СРСР.

Шлях від євроєйфорії до євроскептицизму і навіть до певної євроапокаліптики виявився не дуже тривалим. Наростає хвиля політичних заяв політиків найвищого рівня, які ставлять під сумнів перспективи ЄС; у самому Європарламенті майже третина місць належить представникам політичних партій, які скептично ставляться до розвитку євроінтеграції; а їх прихід до влади в ряді провідних країн Євросоюзу може стати реальністю.

Але найбільш серйозна ознака політичної кризи європейської інтеграції – рішення Великої Британії про вихід з ЄС, прийняте за результатами червневого (2016) референдуму в цій країні – т.зв. «Брексіт». Президент США Д. Трамп ставиться до цієї події із симпатією і навіть більше – прораховує, хто може наслідувати британський приклад. Цей новий політичний «мейнстрім», який можна було б назвати *«ренесансом націоналізму»*, спирається на істотне розчарування широких верств населення Євросоюзу в практичних результатах розвитку євроінтеграції, що супроводжується помітним падінням рівня суспільної довіри до ключових інститутів ЄС – і це переконливо підтверджують регулярні соціологічні опитування «Євробарометра» та інших соціологічних служб світу.

Британські аналітичні центри та експерти дають абсолютно різні прогнози, та в більшості йдеться про три можливі сценарії:

1-й – швидкий перехід до зростання економіки Великої Британії. Цей сценарій є можливим лише за умови, якщо уряд дуже оперативно

вирішить низку питань, завдяки чому не допустить паніки на фінансовому ринку, ринку капіталу та інших. Для британського бізнесу вкрай бажано зберегти участь в єдиному ринку Євросоюзу. Швидше за все – з певними виключеннями. Доведеться розробити нові торговельні угоди з ключовими партнерами, перш за все – з Євросоюзом. До того ж доведеться змінити міграційну політику стосовно інших країн. Передусім йдеться про мігрантів з країн ЄС, але не лише про них. Питання трудової міграції на референдумі було ключовим, і перш за все піднімалася проблема трудових мігрантів зі східної частини Євросоюзу. Певну допомогу бюджету надасть зменшення або ж навіть повна відмова від сплати щорічних членських внесків до бюджету ЄС, що становили 13 млрд. фунтів стерлінгів щороку. На перший погляд, від членських внесків можна було б відмовитися взагалі, однак практика інших держав (приміром, Норвегії) свідчить, що за збереження доступу до спільного ринку ЄС може вимагати від третіх країн значні фінансові внески.

2-й – складний перехідний період орієнтовно до кінця 2020 р. Цілком можливо, що дотриматися найоптимістичнішого сценарію уряд не зможе. В цьому разі країна увійде у складний транзитний період економічної нестабільності та більш тривалого погодження нових торговельних стосунків з ЄС. Враховуючи, що фунт стерлінг вже почав падати, така нестабільність відлякуватиме інвесторів, яких Велика Британія приваблювала, зокрема, через можливість вільного доступу до спільного ринку ЄС. Призупиняться темпи зростання ВВП, почнеться незначне зростання безробіття, також можуть постраждати фармацевтична та автомобільна галузі, які залежні від європейського регулювання. Окрім цього, можливе незначне падіння цін на ринку нерухомості. В цьому разі на час перехідного періоду Великій Британії доведеться змістити торговельні акценти з ЄС на інші країни світу. За даним сценарієм стабілізація економіки Великобританії очікується з 2020 р.

3-й – затяжна економічна криза до 2030 року при умові, якщо переговори щодо виходу з ЄС та про умови торговельних стосунків з

європейською спільнотою суттєво затягнуться. Передбачається, що у короткостроковій перспективі Brexit призведе до зниження темпів зростання ВВП до 1,9 % в 2020 р., порівняно з темпом зростання у 2,7 % в разі, якби Британія лишилася в ЄС. У довготерміновій – можливе подальше зниження темпів зростання, а можливо – навіть значне зменшення економіки. Йдеться про втрату від 1,5 % до 7,8 % ВВП у 2030 році порівняно зі сценарієм, за якого Велика Британія залишилась би членом ЄС.

Водночас статус Лондона як глобального фінансового хабу опиниться в небезпеці. Компанії заради збереження доступу до вільного ринку ЄС переноситимуть операції з Лондона, наприклад, до Франкфурта чи Парижа, надавши економічну вигоду саме їм. Падіння фунта щодо долара прогнозується до 15 %. У довгостроковій перспективі його курс може зрівнятися з курсом євро. При цьому співвідношення євро до долара похитнеться не на користь євро. Прогнозується зниження ВВП за рівнем купівельної спроможності до 2030 року на рівень від 2,4 % до 9,2 % в порівнянні з тими показниками, які би Велика Британія мала у разі збереження членства. Зараз валовий дохід за ПКС складає 35 тис. дол. США, тобто падіння може перевищити 3000 дол. США. Безробіття досягне свого піку на рівні 6 % в 2020 р.

Невизначеність торкнеться й енергетичного ринку Великої Британії, зокрема щодо правил регулювання Єдиного енергетичного ринку ЄС, від якого Британія стає все більш залежною. Спад очікує і автомобільну індустрію – падіння продажів автомобілів розтягнеться не на один рік. Хоча з іншого боку Brexit може створити й додаткові торговельні бар'єри для імпорту автомобілів на внутрішньому ринку, що буде на руку британським виробникам. Під питанням – фармацевтичний експорт. Ця сфера може серйозно постраждати, оскільки існує ризик, що Лондон буде неспроможний швидко відновити торговельні домовленості після Brexit. Невизначеність щодо регулювання стане на заваді для запуску продукції іноземних компаній на британському ринку.

Отже, формальний вихід Великобританії зі складу ЄС відбувся 31 січня 2020 році на основі референдуму (23 червня 2016 році). Процес виходу Великої Британії відбувся на основі жорсткої полеміки як між провідними партіями в парламенті, так і всередині уряду Великої Британії. В результаті цього вихід країни кілька разів відтерміновувався. Вихід Великої Британії означає втрату представництва та права голосу в органах ЄС, але при цьому країна залишається частиною Єдиного Економічного Простору до кінця 2020 року. Протягом 11 місяців Велика Британія та ЄС повинні домовитися про нові умови торгівлі та співпраці.

6.3. «М'який» та «жорсткий» Brexit – ефекти для країн Європейського Союзу та Сполученого Королівства

Усі 27 держав-членів Європейського Союзу виявились дисциплінованими з точки зору основних питань, пов'язаних з ухваленням угоди про вихід Сполученого Королівства зі складу ЄС. Але з кожним днем все більше ускладнюється ситуація з обговоренням майбутніх відносин між країнами ЄС та Великою Британією. Усі вони вже розпочали розробку так званої політичної декларації, яка юридично супроводжуватиме обов'язкову угоду. Розглянемо ключові аспекти одинадцяти основних держав-членів ЄС стосовно Brexit (табл. 6.2).

Таблиця 6.2

Заходи підготовки країнами-членами ЄС до Brexit

Країна	Консультативні заходи в контексті Brexit
1	2
Ірландія	Департамент закордонних справ і торгівлі має спеціальний веб-сайт, який надає консультації підприємствам щодо грантів та кредитів, які надаються для їх підготовки до Brexit.
Іспанія	Міжвідомчі комісії з координації підготовки до Brexit розробили плани, що включають підготовку додаткових співробітників митниці, а також винесли термінові положення про торгові протоколи або фітосанітарні стандарти.

1	2
Естонія	Уряд Естонії розробив веб-сайт, який консультує бізнес про зміни, пов'язані з Brexit.
Польща	Міністерство закордонних справ Польщі видало консультативну довідку для бізнесу, яка надаватиме усю необхідну інформацію в контексті Brexit.
Нідерланди	Найбільший порт в Європі – порт Роттердама прокладає – найкращі шляхи для вантажних перевезень до Сполученого Королівства.
Бельгія	Митний орган Бельгії буде змушений найняти більше 140 осіб додаткового персоналу, щоб впоратись з очікуваним попитом на імпорتنі товари після Brexit, а також надавати різноманітні консультації для компаній та фірм.

Ірландія одна з країн, яка найбільше готова до Brexit. Згідно із звітом, уряд Ірландії витратив 18 млрд. євро на підготовку ірландської економіки до Brexit. Німеччина знаходиться в процесі розробки своїх планів на випадок непередбачуваних обставин. В листопаді 2017 р. доповідачі Brexit парламенту Нідерландів порадили уряду розпочати відповідну підготовку. Вплив Brexit на Угорщину є досить вагомим, оскільки за оцінками британського уряду, в Лондоні проживає близько 250 тис. угорців. Уряд Італії не запровадив спеціального законодавства, але міністерствам країни було запропоновано вивчити вплив Brexit і провести відповідну підготовку. Прем'єр-міністр Франції призначив координатора Brexit для управління та аналізу наслідків Brexit. За даними Міністерства закордонних справ, у Сполученому Королівстві проживає близько 300 тис. французьких громадян.

В призмі останніх дискусій та дебатів щодо правильних умов для виходу Великої Британії з Європейського Союзу часто розглядають дві концепції конфлікту: «м'який» та «жорсткий» Brexit. Перша, як правило, підтримується тими, хто на референдумі 2016-го року голосував «залишитись в складі ЄС», друга – тими, хто голосував за вихід Сполученого Королівства. У зв'язку з цим,

важливо визначити практичну відмінність між ними, та можливість об'єднання вищенаведених концепцій.

Поняття «м'якого Brexit», як правило, застосовується для позначення того, що Велика Британія тісно пов'язана з Європейським Союзом. Головна мета полягає в мінімізації перебоїв у торгівлі, ланцюгах виробництва, постачання та бізнесу в цілому, які можуть бути створені внаслідок відхилення від норм і стандартів ЄС, тим самим знижуючи вартість Brexit. На практиці «м'який» Brexit означає перебування Сполученого Королівства в межах єдиного ринку ЄС (наприклад, так як Норвегія) та його митного союзу (наприклад, так як Туреччина). Прихильники «м'якого» Brexit прагнуть залишити правила та тарифи ЄС, навіть в тому випадку якщо Велика Британія втратить велику частину коштів для забезпечення цього пункту, а також наголошують на тому, що неминучим наслідком буде складність, і навіть неможливість, укладання будь-яких торгових угод з третіми країнами.

У зв'язку з вищенаведеним ключовими елементами та ефектами «м'якого» Brexit є:

- Британія тісно узгоджуватиме питання з Європейським Союзом;
- Сполучене Королівство може отримати особливий доступ до єдиного ринку, але в цьому випадку може йти мова про компроміс щодо імміграційних угод;

- одна з основних цілей – залишаючись у митному союзі, мінімізувати вплив на торгівлю та бізнес;

- в результаті «м'якого» Brexit, Велика Британія все одно буде пов'язана з певною системою правил блоку, проте її участь в ухваленні та прийнятті рішень буде мінімальною;

- виникне проблематичність в підписанні Сполученим Королівством власних торговельних угод.

Тим не менш, «м'який» Brexit буде коштувати Європі значно менше, ніж «жорсткий». В цьому випадку, щорічні втрати для Сполученого Королівства становитимуть 32 млрд. євро, а для інших країн ЄС – близько 22 млрд. євро.

Для порівняння основних аспектів обох концепцій, основними ефектами «жорсткого» Brexit є:

- повний вихід Великої Британії зі складу ЄС – включаючи як єдиний ринок, так і митний союз (скасування спільних тарифів та правил);

- посилення контролю Сполученого Королівства над власними кордонами та процесами імміграції;

- «жорсткий» Brexit спричинить більші економічні збитки як для Великої Британії, так і для Європейського Союзу, хоча його прихильники вважають, що це не досить вагомі втрати, якщо в перспективі Сполучене Королівство могло б укласти свої незалежні торговельні угоди та контракти.

Більше того, згідно з результатами дослідження німецького фонду Bertelsmann Stiftung, щорічні втрати від «жорсткого» виходу Сполученого Королівства для країн ЄС будуть складати 40,4 млрд. євро, а для Великої Британії – 57,3 млрд. євро (рис. 6.3).

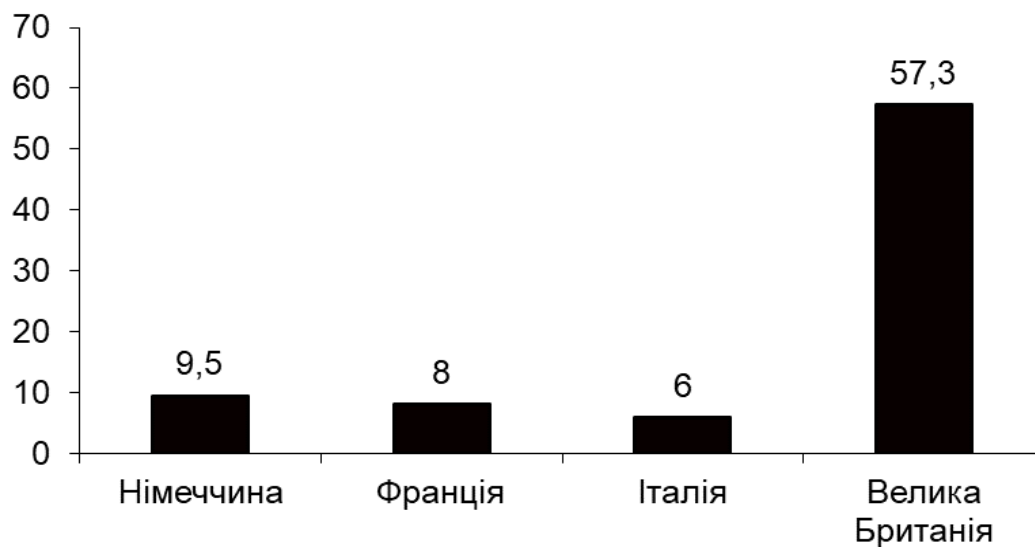

Рис. 6.3. Прогноз динаміки щорічних втрат доходів основних країн-партнерів ЄС в результаті «жорсткого» Brexit

Однак, для деяких країн які не є членами Європейського Союзу, Brexit є позитивним явищем. Дослідження ілюструють, що доходи в Сполучених Штатах можуть щорічно зростати приблизно на 13 млрд. євро, а в Китаї – на 5 млрд. євро на рік. Це пояснюється тим, що за

умови виходу Великої Британії зі складу ЄС, торгівля в Європі стане дорогою, а торгівельні операції з рештою світу – більш привабливими.

Більшість іноземних дослідників та економістів стараються систематизувати результати своїх праць та спрогнозувати наслідки Brexit за будь-яких сценаріїв його протікання. Найголовнішим аспектом в цій ситуації є прогноз макроекономічних показників (табл. 6.3).

Таблиця 6.3

**Вплив Brexit на макроекономічні показники у 2020 році
(відсоток зміни відносно початкових рівнів)**

Елементи	М'який Brexit		Жорсткий Brexit	
	ЄС-27	ВБ*	ЄС-27	ВБ*
ВВП				
Нетарифні бар'єри	-0,10	-0,82	-0,18	-1,47
ПШ	-0,06	-0,41	-0,12	-0,83
Тарифи			-0,06	-0,39
Усього	-0,16	-1,23	-0,35	-2,53
Заробітна плата				
Нетарифні бар'єри	-0,12	-0,97	-0,22	-1,75
ПШ	-0,05	-0,29	-0,09	-0,63
Тарифи			-0,10	-0,88
Усього	-0,17	-1,26	-0,39	-2,83
Сукупний експорт				
Нетарифні бар'єри	-1,47	-7,63	-2,52	-12,86
ПШ	-0,07	0,08	-0,13	0,15
Тарифи			-1,48	-7,98
Усього	-1,54	-7,54	-3,48	-16,94
Сукупний імпорт				
Нетарифні бар'єри	-1,68	-6,23	-2,87	-10,55
ПШ	-0,01	-0,22	-0,02	-0,37
Тарифи			-1,66	-6,63
Усього	-1,69	-6,44	-3,82	-14,42
Індекс споживчих цін				
Нетарифні бар'єри	-0,08	0,31	-0,16	0,57
ПШ	0,02	0,02	0,04	0,08
Тарифи			-0,12	0,89
Усього	-0,06	0,33	-0,20	1,14

*ВБ – Велика Британія

У таблиці 6.3 представлені середньострокові впливи обох концепцій Brexit на зміну основних економічних агрегатів Великої Британії та 27 країн Європейського Союзу. Він представляє собою окремі ефекти від різних «шоків», разом з їх спільним впливом на перспективу 2020 року. Перешкоди для нетарифних бар'єрів в торгівлі та прямих іноземних інвестицій зростають набагато швидше згідно «жорсткого» варіанту Brexit, ніж «м'якого».

Для усіх макроекономічних змінних негативний вплив обох концепцій значно більший для Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, ніж для 27 країн Європейського Союзу. ВВП у Великій Британії, за прогнозами, скоротиться на 1,23 % і 2,53 % відповідно до «м'якого» та «жорсткого» Brexit. На противагу цьому, для ЄС падіння ВВП буде значно меншим: на 0,16 % за умови «м'якого» Brexit і на 0,35 % при «жорсткому».

Результати зміни показників заробітної плати паралельні змінам ВВП. Середній рівень заробітної плати у Великій Британії, за прогнозами, зменшиться на 2,83 % згідно «жорсткого» виходу країни з ЄС, та на 1,26 % відповідно з «м'яким» виходом. Скорочення заробітної плати буде приблизно в сім разів більшим, ніж у Європейському Союзі.

Вплив Brexit на стан торгівлі у Великій Британії за двома сценаріями є доволі драматичним. Скорочення експорту при «жорсткому» виході країни з ЄС складе (-16,94 %), в той час як в країнах Євросоюзу скорочення буде відбуватися на рівні (-3,48 %). Якщо ж розглядати торгівельні зміни згідно «м'якого» Brexit, то експорт для Великої Британії знизиться на 7,54 %, а для 27 країн ЄС на 1,54 %. Невтішні результати можемо спостерігати і в динаміці сукупного імпорту: «м'який» Brexit – Велика Британія (-6,44%), ЄС-27 (1,69 %), «жорсткий» Brexit – Сполучене Королівство (-14,42 %), ЄС-27 (-3,82 %). Що ж стосується індексу споживчих цін: скорочення відбудеться тільки в країнах ЄС – «м'який» Brexit (-0,06 %), «жорсткий» Brexit (-0,20 %). Велика Британія при цьому матиме позитивні значення – «м'який» Brexit (0,33 %), «жорсткий» Brexit (1,14 %).

Отже, варто зазначити, що ефекти від «м'якого» та «жорсткого» Brexit є негативними як для Сполученого Королівства, так і для ЄС. Найбільший вплив на стан відносин між ними будуть здійснювати саме економічні ефекти впливу.

6.4. Нові підходи співпраці країн Східного Партнерства з країнами ЄС в євроінтеграційних намірах

Неспроможність інституцій ЄС подолати виклики призводить до зменшення легітимності європейських інституцій та ідеї об'єднаної Європи. А це у свою чергу лише посилює відцентрові та євроскептичні настрої, які ставлять національні інтереси вище загальноєвропейських, і унеможлиблює атмосферу євроентузіазму та взаємної підтримки, що існувала в ЄС 20 років у часи минулого розширення Євросоюзу. У такій ситуації основна увага лідерів ЄС прикута до призупинення дезінтеграційних тенденцій і збереження єдності, без якої неможливе вирішення будь-якої проблеми всередині Євросоюзу.

При цьому відносинам ЄС з сусідами відведена другорядна роль, стосунки з ними все більше розглядаються через призму позитивного чи негативного впливу внутрішньополітичного дискурсу в країнах ЄС. У свою чергу, системна криза ЄС ставить Україну перед викликами, які негативно позначаються на європейській інтеграції України. Відсутність єдності всередині ЄС буде гальмувати прийняття будь-якого важливого рішення, яке стосується не лише внутрішніх справ ЄС, а й відносин із зовнішніми партнерами. Нідерландський референдум може бути далеко не останнім випадком, коли позиція однієї з держав-членів може ускладнити зближення України з ЄС.

Нещодавнє зволікання уряду бельгійського регіону Валлонія навколо підписання Всеосяжної економічної і торговельної угоди між Канадою та ЄС (СЕТА) показало, що внутрішні протиріччя в ЄС можуть зашкодити не лише конструктивним відносинам з економічно слабкими країнами Східного партнерства (Україна, Молдова, Грузія), а й з лідерами світової економіки.

Занурення ЄС у внутрішні протиріччя може надовго відсунути Україну та інші країни Східного партнерства на периферію пріоритетів Брюсселя. Будь-яка ідея подальшого зближення України з ЄС буде критично сприйматися серед європейської еліти з огляду на безпекові міркування та «втому від розширення».

Дезінтеграційні процеси всередині ЄС необов'язково мають негативний контекст для України. Нам потрібно активніше входити у внутрішньоєвропейські дебати щодо створення різнорівневої Європи, Європи різних швидкостей та рівнів інтеграції. Якщо повноцінний вступ в ЄС неможливий протягом десятиліть, то інтеграція в окремі галузі чи сектори є цілком реальна і залежить лише від інституційної спроможності України здійснити реформи.

Політика розширення та сусідства ЄС є одним з пріоритетів для Вишеградської групи, під час кожного головування традиційно проводяться зустрічі у форматі В4+СхП. Останній такий захід було проведено в кінці серпня 2017 р. у Будапешті. Результати саміту Східного партнерства в Брюсселі вказують на значну увагу європейських інституцій до питання реалізації завдань країнами-партнерами відповідно до 4 пріоритетів Саміту Східного партнерства в Ризі, з урахуванням яких побудовано спільний робочий документ «Східне партнерство – 20 досягнень до 2020 року».

Зокрема, у нових досягненнях необхідно буде врахувати прагнення асоційованих партнерів до секторальної інтеграції з ЄС і водночас залишити можливість розширеної участі у освітніх та інвестиційних програмах ЄС для всіх партнерів. Такий підхід відповідатиме Стратегічному порядку денному ЄС до 2024 р. та Глобальній стратегії ЄС.

Потенційно корисним може стати започаткування нових форматів В4+3 (Грузія, Молдова та Україна) чи В4+2 (Грузія та Україна) в залежності від напрямів співпраці. Такі зустрічі та консультації можуть тематично спрямовуватись на питання безпеки та оборони, проведення спільних навчань. Формат також може бути використаний для просування на рівень офіційного Брюсселя питання

створення спеціального інвестиційного чи трастового фонду для підтримки країн, що демонструють успіхи на шляху виконання Угод про асоціацію з Європейським Союзом, та наповнення реальним змістом концепції СхП+.

Так, організація IpsosMORI, яка функціонує у Великобританії та Ірландії, провела соціологічне опитування в одинадцяти європейських країнах (Швеції, Польщі, Німеччині, Великій Британії, Іспанії, Нідерландах, Ірландії, Бельгії, Франції, Італії та Угорщині) з приводу введення санкцій ЄС та США щодо Росії. Загалом було опитано 8333 респонденти віком від 16 до 64 років, які дали відповідь на питання: «Чи погодитесь Ви з фактом введення вашою країною санкцій проти Росії?». Як з'ясувалося, лише в Угорщині більшість населення не підтримала ідею введення санкцій щодо РФ, викликаних кризовою ситуацією в Україні. Якщо громадськість Угорщини виразила проросійську позицію (31 % повністю або частково підтримали санкції, 37 % – повністю або частково не підтримали санкції, 30 % – не дали відповіді на питання), то Польща продемонструвала однозначну Україні, категорично засуджуючи дії Росії (53 % повністю або частково підтримали санкції, 23 % – повністю або частково не підтримали санкції, 24 % – не дали відповіді на питання).

Позицію та специфіку українсько-чеських відносин можна пояснити відсутністю спільного кордону. Тому, на відміну від інших країн Вишеградської групи, Чехія більшою мірою орієнтована не на Схід, а на Захід. Формат словацько-українських міждержавних взаємин, навпаки, посилюється наявністю територіального сусідства, а також залежністю Словацької Республіки від російських енергоносіїв, які надходять через територію України. Братислава проводить зовнішню політику щодо українців відповідно до «Стратегії розвитку відносин з Україною» (2001 р.), яка спрямована на реалізацію національних інтересів Словаччини через нарощення співпраці з ЄС, НАТО та Україною як важливою складовою

загальноєвропейської системи стабільності. Загалом Братислава підтримує політику Брюсселя щодо Києва та Москви, а забезпечення з її боку реверсу газу по своїй території до України допомогло протистояти російському «газовому тиску».

Таблиця 6.4

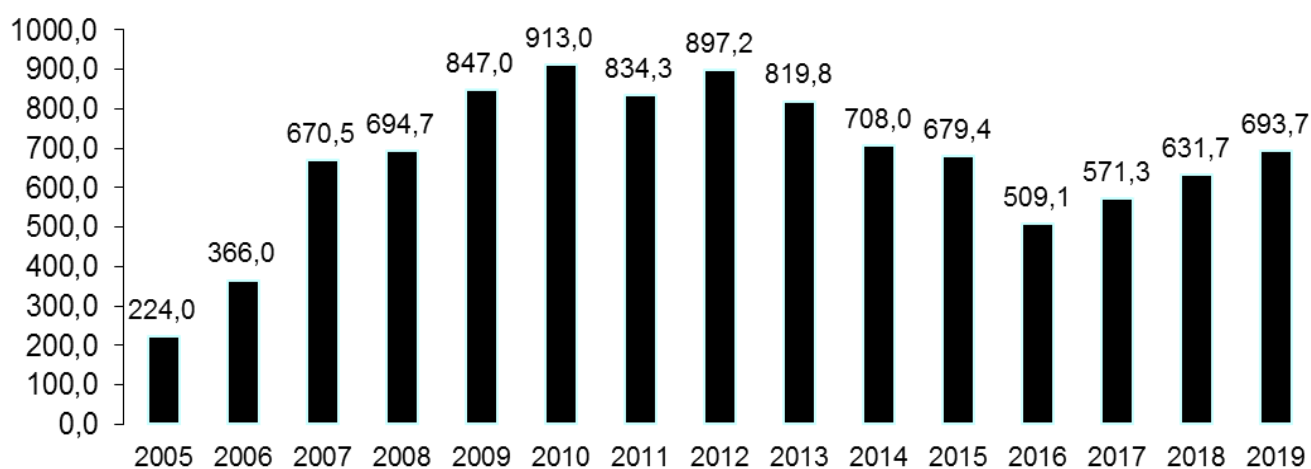
ВВП на душу населення для країн Вишеградської четвірки

(дол. США)

Країна	Показник	2013	2014	2015	2016
Чехія	ВВП на основі купівельної спроможності (ППС) ВВП на душу населення	27 200,051	28 086,483	29 115,997	30 261,345
Угорщина	ВВП на основі купівельної спроможності (ППС) ВВП на душу населення	20 065,084	20 817,433	21 597,298	22 422,366
Польща	ВВП на основі купівельної спроможності (ППС) ВВП на душу населення	21 214,302	22 201,121	23 339,843	24 581,780
Словаччина	ВВП на основі купівельної спроможності (ППС) ВВП на душу населення	24 605,348	25 524,656	26 710,975	28 137,028

Вишеградська група прагне зробити свій внесок у побудову європейської архітектури безпеки та економічного співробітництва на основі ефективної співпраці в межах європейських інститутів. Вся діяльність Вишеградської групи спрямована на зміцнення стабільності в регіоні Центральної Європи. Всі чотири країни у Вишеградській групі є країнами з високим рівнем доходу і з дуже високим індексом розвитку людського потенціалу. Країни В4 характеризуються стійким зростанням економіки (табл. 6.4).

Польща має найбільшу економіку регіону (ВВП за ПКС загалом 1004,5 млрд. доларів США, займає 23 місце у світі). За даними Організації Об'єднаних Націй і Світового банку це країна з високим рівнем доходу, з високою якістю життя і дуже високим рівнем життя. Що ж до співпраці Польщі з Україною, то вона знаходиться на якісно високому рівні. Станом на 31 грудня 2015 р. обсяги польських інвестицій в Україну становили 785,9 млн. дол. США, що становить 1,8 % від загального обсягу іноземних інвестицій в Україну (рис. 6.4).

(млн. дол. США)

Рис. 6.4. Загальні обсяги польських інвестицій в Україні

Найвагомішими польськими інвестиціями в Україні є фабрика будівельної кераміки «Церсаніт», фабрика паркету «Барлінек», меблева фабрика «Новий Стиль», фабрика упаковки «Кен-Пак» та інші.

Чехії є другою за величиною (ВВП за ПКС загалом займає п'ятдесяте місце в світі) у групі. Сьогодні Чеська Республіка є промислово розвиненою країною і, згідно з даними Світового банку, однією з тридцяти найбільш розвинених країн світу. Основною з проблем, з якими вона стикається, є нерівність між регіонами. Промисловість становить 35 % у чеській економіці. Чеська Республіка виробляє на душу населення найбільше автомобілів.

Протягом 2015 р., як і в 2014 р., продовжилась тенденція до зменшення обігу товарами та послугами між Україною та Чеською Республікою. Згідно з даними Державної служби статистики України загальний обіг товарами та послугами за 2015 р. становив 1117,9 млн. дол. США, що на 29,1 % менше, ніж за 2014 р. В той же час у 2017 р зовнішньоторговельний обіг товарами і послугами між країнами становив 1,7 млрд. дол. США та зріс у порівнянні з 2016 р. м на 29,2 %. Протягом I кварталу 2018 року товарообіг між Україною та Чеською Республікою зріс на 35% та становив 426,3 млн. дол. США.

Угорщина має третю за величиною економіку групи (загальний обсяг ВВП – 255,3 млрд. доларів, 57-ме місце в світі). Сектор послуг становить велику частину бюджету, і його роль в угорській економіці неухильно зростає. Що ж до співпраці Угорщини з Україною в економічній сфері, то за даними Державної служби статистики України у 2015 р. загальний обсяг торгівлі товарами та послугами між Україною та Угорщиною зменшився порівняно з 2014 р. на 17,1 % (на 537,7 млн. дол. США) і становив 2,6 млрд. дол. США. За 2 місяці 2019 року зовнішньоторговельний оборот України з Угорщиною складав 455,3 млн.дол.США. і зменшився у порівнянні з аналогічним періодом 2018 року на 5,1% або на 24,3 млн.дол.США. За абсолютним розміром показника Угорщина посідає 4 місце у переліку найбільших бізнес-партнерів України серед 28 держав-членів ЄС (табл. 6.5).

У Словаччині досить потужна економіка (ВВП – 158,4 млрд. дол. США, 70-те місце в світі). Сьогодні Словаччина є передовою промисловою державою. Автомобільна промисловість має життєво важливе значення для економіки Словаччини. Великі автомобільні компанії, такі як Volkswagen, PSA Peugeot-Citroen, KIA (а з 2018 р. – Jaguar-Land Rover) мають складальні лінії в країні. Станом на 1 січня 2015 р. в економіку України залучено 75,1 млн. дол. США інвестицій зі Словацької Республіки, що становить близько 0,2 % від загального обсягу іноземних інвестицій в Україну.

**Показники зовнішньої торгівлі товарами між
Україною та Угорщиною**

млн. дол. США

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015/2014 (+, -, %)
Товарообіг	2074,6	2667,4	2669,8	2957,5	2973,9	2464,4	82,9
Експорт	860,0	1340,7	1510,2	1556,9	1509,9	909,7	60,3
Імпорт	1214,6	1326,7	1159,6	1400,5	1464,0	1554,7	106,2
Сальдо	-354,5	14,0	350,6	156,4	45,9	-645,0	

Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина мають тісні відносини та активно співпрацюють в економічній галузі з Україною. Діяльність В-4 охоплює всі сфери співпраці – безпекову, політичну, економічну, соціокультурну тощо. Вишеградська четвірка, як і Україна, приділяє великого значення розвитку регіонального та транскордонного співробітництва. Партнерство є надзвичайно вигідним економічно, тому що йдеться насамперед про необхідність створення належної прикордонної інфраструктури (включаючи технічну модернізацію пунктів перетину на кордоні України з Польщею, Словаччиною та Угорщиною), розвиток вигідного економічного співробітництва прикордонних областей України та країн-сусідів, рух робітників. Необхідно також активізувати спільні дії на регіональному рівні з метою розв’язання екологічних проблем, проблем працевлаштування тощо.

Транскордонне співробітництво України та країн В-4 повинно надалі відбуватися у таких формах, як:

- 1) діяльність єврорегіонів;
- 2) дія програм сусідства;
- 3) діяльність міжнародних регіональних організацій та асоціацій;
- 4) міжрегіональна співпраця (угоди про транскордонне співробітництво).

Сьогодні в Україні є декілька єврорегіонів, два з яких – із країнами Вишеградської четвірки: «Буг» (Україна, Польща, Білорусь)

та «Карпатський єврорегіон» (Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія).

Створення єврорегіону є економічно вигідним для Вишеградської групи. На базі Карпатського регіону та створеної The Carpathian Euroregion Strategy 2020 & beyond передбачено покращення бізнес сфери, туристичної інфраструктури та інвестиційної сфери (табл. 6.6).

Співробітництво країн Вишеградської четвірки у форматі 4 + Україна на прикладі Карпатського єврорегіону проілюструвало, що воно принесе вигоди не лише для України, але й для країн Вишеградської четвірки.

Європейська Комісія (ЄК) підготувала 12 програм сусідства, у трьох з яких бере участь Україна разом із партнерами з Вишеградської групи:

1) Програма сусідства «Польща – Білорусь – Україна». В Україні поширюється на Волинську, Закарпатську, Львівську області.

2) Програма сусідства «Угорщина – Словаччина – Україна». В Україні поширюється на Закарпатську область.

3) Україна також приєдналась до четвертого раунду транснаціональної програми CADSES (Програма Ініціатив ЄС, за якою співтовариство активно сприяє розвитку транснаціональної співпраці для Зони Центральної Адриатики – Дунаю – Південно-Східної Європи. В Україні поширюється на Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Одеську, Чернівецьку та Тернопільську області.

Співпраця країн В-4 з Україною відбувається у рамках таких об'єднань, як Асамблея європейських регіонів (AER) – (Львівська, Одеська області), Конгрес Регіональних та Місцевих влад Європи (CLRAE) (Черкаська, Закарпатська, Чернігівська області та інші), Асоціація європейських прикордонних регіонів (AEBR) (Волинська, Львівська, Івано-Франківська області).

В4 завжди допомагає Україні на міжнародній арені і представляє її як демократичну державу, яка може стати частиною 4В+, а в майбутньому – і Європейської співдружності. Але для того,

Таблиця 6.6

**Приблизний перелік проектів 2016–2020 рр.
(Indicative list of projects 2016–2020)**

Назва проекту	Мета	Заплановані дії	Результати	Заплатований бюджет у тис. EUR	Джерело можливого співфінансування
Бізнес-портал Карпатсько-го регіону	Економічна і бізнес інтеграція з Карпатським євро регіоном: збільшують прикордонну торгівлю, інвестиції і мобільність робочої сили	Створення спільних двомовних (на 5 мовах, в тому числі ENG) інформаційних порталів (бази даних ЦЄ компаній, інтернет пошук ділових партнерів, конференц-гід, бізнес практика і поради, комунікацій-на платформа для компаній та інших зацікавлених сторін тощо).	I-services, Web site Company database, Conference centre guide developed (I-послуги, веб сайт бази даних компаній, Конференц центр розвитку	1000	ENI HU-RO-SK-UA&ENI PL-BY-UA 2014-2020 Programmes Danube Straregy Central Europe Programme
Карпатський євро регіон у просуванні туризму	Збільшення конкурентоспроможності Карпатського євро регіону через його	Розроблення туристичних досліджень / Стратегія ЦЄ, PR&маркетингова діяльність, організація заходів (наради експертів,	Туристична стратегія поширення інформації і рекламна компанія	490	ENI HU-RO-SK-UA 2014-2020 Programmes Danube Straregy Central Europe

Назва проекту	Мета	Заплановані дії	Результати	Заплато-ваний бюджет у тис. EUR	Джерело можливого співфінансування
	просування туристичного напряму як	семінари, конференції, people to people events), публікації, реклама, брошури.	просування туристичних напрямів. Наради експертів, семінари, конференції, брошури.		Programme
Карпатський єврорегіон для інвесторів	Підняття привабливо-сті Карпатського Єврорегіону для потенційних інвесторів, залучення інвесторів для місцевого та транскордонного розвитку співробітництва.	Створення мережі взаємопов'язаних центрів підтримки інвестицій, таких як агентства. Регіонально-го розвитку, бізнес-центри, комерційні палати тощо	Інвестиційна підтримка, реалізову-ється мережа створення стимулюва-ти інвестицій-ної діяльності.	600	ENI HU-RO-SK-UA&ENI PL-BY-UA 2014-2020 Programmes Central Europe Programme

щоб дійти до цього, Україна повинна зробити певні кроки – реформувати деякі сфери, підняти економіку, покращити політичний мікроклімат, реформувати судову систему та інше.

Також країни Вишеградської групи підтримують Україну на шляху вступу в ЄС та НАТО. До того ж країни Вишеградської групи допомагають Україні у проведенні реформ. Так, Словаччина допомагає у здійсненні реформи сектору енергетики та безпеки в Україні. Польща – у децентралізації, реформі місцевого самоврядування та управлінні публічними фінансами. Чехія – в освіті і засобах масової інформації. Угорщина – в економічній політиці, розвитку бізнесу.

Отже, активізація економічної співпраці між Україною та країнами Вишеграду дасть змогу частково нівелювати негативний вплив від запроваджених санкцій щодо РФ. Незважаючи на певні розбіжності щодо ухвалення тих чи інших рішень, відкриті та латентні конфлікти, Вишеградська четвірка все ж має достатній потенціал впливу на загальноєвропейську політику, зокрема щодо країн Східної Європи. Для України важливою є як політична підтримка з боку країн Вишеграду, так і використання їхнього позитивного інтеграційного досвіду демократизації та модернізації, сприйняття європейських цінностей та стандартів, а також долучення до європейської системи безпеки. Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС варто створити центральний орган виконавчої влади, який буде координувати практичний процес європейської інтеграції, адаптацію вітчизняного законодавства до вимог ЄС тощо. Саме тут досвід країн Вишеграду варто використати, а окремі фахівці центральноєвропейських країн можуть залучатися до діяльності цієї структури для передачі навичок трансформації постсоціалістичної моделі до стандартів ЄС. Одночасно потрібно вживати заходів, спрямованих на пом'якшення етнічних, історичних чи культурних суперечностей, які склалися між країнами Центрально-Східної Європи. У цьому разі ефективним є інструмент використання різноманітних гуманітарних та освітніх проектів, що

дають змогу сформувати певну центральноєвропейську ментальність, частиною якої повинна стати і Україна.

Крім того, вкрай важливо продовжувати нарощувати військову співпрацю з країнами Вишеградської групи, насамперед через залучення до формування спільної бойової тактичної групи ЄС, що є важливим внеском у розбудову європейської оборонної системи та адекватною відповіддю на сучасні виклики безпекової та оборонної політики. Посилення співробітництва з В4 дасть змогу Україні інтегруватися до Європи через її культурну, політичну, економічну та безпекову складові.

Тема 7. Україна в процесах європейської економічної інтеграції

7.1. Особливості підписання Україною Угоди про асоціацію з країнами ЄС.

7.2. Торговельна політика України в контексті європейської інтеграції.

7.3. Процес лібералізації візового режиму між Україною та країнами ЄС.

7.1. Особливості підписання Україною Угоди про асоціацію з країнами ЄС

Можна виділити три основні періоди еволюції відносин між Україною та ЄС.

I період – до підписання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариством й їхніми державами-членами (1931-1994 рр.);

II період – від підписання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством та їхніми державами-членами до прийняття Порядку денного про асоціацію (1994-2009 рр.);

III період – підготовка до парафування, підписання, репатріації та імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (з 2009 р. і по теперішній час).

16 червня 2009 р. в Люксембурзі Радою з питань співробітництва між Україною та ЄС було затверджено Порядок денний про асоціацію, який був спроектований замінити план дій Україна-ЄС. Він набув чинності 24 листопада 2009 р. процедурою взаємного обміну нотами.

Двічі (2012 та 2013 рр.) документ підлягав змінам з метою його оптимізації.

Наміри України підписати Угоду про асоціацію з ЄС стали не лише її прагненням до створення нових, більш тісних політичних, економічних відносин з Європою, а й документально реалізували обраний вектор розвитку нашої країни

Протягом 2007-2012 рр. було здійснено 21 раунд переговорів щодо підготовки Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. 11 листопада 2011 р. в Брюсселі відбувся фінальний 21 раунд переговорів щодо Угоди про асоціацію, коли усі пункти Угоди були узгоджені.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС була парафована 19 липня 2012 р. На підставі Розпорядження Кабінету Міністрів України «Питання укладання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 21 листопада 2013 р. №905-р. підписання Угоди було відтерміновано на невизначений строк.

На саміті «Східне партнерство» 28-29 листопада 2013 р. президент того часу В. Янукович не підписав угоди, що спричинило появу Євромайдану.

Новий Уряд України, сформований після Революції Гідності, відновив курс на євроінтеграцію України. Відтак, Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 р. №905-р. було скасовано на підставі Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 березня 2014 р. №113-р.

В Брюсселі 6 березня 2014 р. відбувся нагальний саміт ЄС, присвячений українській політичній кризі, на якому було обговорено

запит постреволуційних органів влади якнайшвидше підписати угоду. Був знайдений компроміс, де усі учасники саміту погодилися підтримати – поділити угоду на політичну й економічну частини та підписати спочатку політичну, а потім економічну частини.

Політична частина Угоди про асоціацію була підписана 21 березня 2014 р., а економічна – 27 червня 2014 р. Як зазначає В. М. Стешенко, факт підписання Угоди про асоціацію створив правові підстави для наступного й найбільш важливого етапу надання згоди на обов'язковість цього міжнародного договору – ратифікації Угоди всіма сторонами, які її підписали.

Згідно з пунктом 2 ст. 486 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, ця Угода набере чинності після її ратифікації всіма Сторонами в перший день другого місяця, що настане після дати здачі на зберігання до Генерального Секретаріату Ради Європейського Союзу останньої ратифікаційної грамоти або останнього документа про затвердження. Таким чином, Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом почне діяти через місяць після здачі на зберігання документів про ратифікацію чи схвалення всіма державами-членами ЄС.

Процедура надання згоди на обов'язковість Угоди і, відповідно, набуття нею чинності виглядає таким чином:

1) Перший етап – після ухвалення рішення Радою ЄС про підписання Угоди і, власне, її підписання, Угода має бути схвалена Європейським парламентом.

2) Другий етап передбачає дії на національному рівні. На цьому етапі кожна держава-член ЄС повинна ратифікувати або схвалити Угоду відповідно до її національного законодавства. Національні процедури держав-членів досить суттєво відрізняються. Наприклад, у деяких державах має відбутися ратифікація національним парламентом, а в деяких – схвалення. В окремих випадках може використовуватись референдум. Щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у більшості випадків матиме місце саме ратифікація цієї Угоди парламентами держав-членів Союзу.

Верховна Рада України та Європейський Парламент 16 вересня 2014 р. синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. З огляду на ратифікацію з боку України зазначеної Угоди, – іншими словами, з огляду на виконання Україною необхідних для набрання чинності цією Угодою внутрішніх процедур згідно із статтею 486, Генеральний Секретаріат Ради ЄС у Вербальній ноті від 30 вересня 2014 р. визнав за можливе тимчасове застосування Угоди про асоціацію з 1 листопада 2014 р. до моменту повного набрання зазначеною Угодою чинності. У період тимчасового застосування Угоди про асоціацію продовжують діяти ті положення Угоди про партнерство і співробітництво між Україною, з однієї сторони, і Європейськими Співтовариствами та їхніми державами – членами, з іншої сторони, від 14 червня 1994 р., що не охоплюються тимчасовим застосуванням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Наразі свою згоду на обов'язковість Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом висловили усі 28 держав-членів ЄС.

Разом з тим 6 квітня 2016 р. у Нідерландах відбувся референдум про затвердження Угоди про асоціацію між Європейським Союзом та Україною. 12 квітня 2016 р. були опубліковані остаточні результати референдуму, згідно з якими 61 % учасників референдуму висловилися проти Угоди про асоціацію, а 38 % підтримали її. Незважаючи на те, що референдум мав консультативний (коригувальний) характер, його результати були враховані Урядом Нідерландів, тому Угода про асоціацію між Україною та ЄС наразі не може набрати чинності у її повному обсязі і продовжує застосовуватися тимчасово.

Попри тривалі терміни, необхідні для набрання чинності Угоди Європейським Союзом та його державами-членами, її послідовна та ефективна імплементація може стати дієвим механізмом подальшого сталого економічного розвитку та модернізації нашої держави, оновленою стратегією реформування усіх ключових сфер і впровадження європейських стандартів з метою дійсного підвищення

рівня життя населення України та реалізації нашої стратегічної мети – набуття повноправного членства в Європейському Союзі.

Угода про асоціацію з Європейським Союзом передбачає проведення масштабних інституційних та структурних реформ. Виконання зобов'язань вимагає відповідних зусиль з боку органів державної влади.

На даний час Європейський Союз є одним з найбільших донорів, який підтримує проведення реформ в Україні у всіх секторах державного управління. Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу був створений спільно з Національним агентством України з питань державної служби, яке є національним координатором впровадження інструментів європейських інституцій розвитку, таких як Twinning, TAIEХ, SIGMA та проектів Всеосяжної програми розвитку інституцій України та ЄС.

З метою підтримки України в імплементації Угоди про асоціацію від 10 квітня 2014 р. Європейською Комісією була створена Група підтримки для України. Робоча група базується на Порядку денному асоціації Україна-ЄС (2014 р.), що є спільним практичним інструментом для навчання та сприятиме повному виконанню Угоди про асоціацію. Цей документ є основним механізмом моніторингу та оцінки прогресу України в імплементації Угоди про асоціацію, а також моніторингу та оцінки всіх досягнень цілей політичної асоціації та економічної інтеграції.

Підписання Угоди про підтримку розвитку приватного сектору та відновлення економіки (ЄС SURE) був важливим кроком на шляху підтримки малого та середнього бізнесу України з боку Європейського Союзу (2015 р.). Відповідно до програми – ЄС SURE (Підтримка ЄС Україні для відновлення економіки), у 15 регіонах України будуть створені центри розвитку бізнесу, які надаватимуть консультативну допомогу для малого та середнього бізнесу.

Обсяг донорської допомоги за програмою ЄС SURE становить 55 млн. євро. Перш за все, новостворені центри допоможуть

запустити бізнес у таких галузях, як сільське господарство, енергетика, управління довкіллям, покращення якості державних послуг та інфраструктури й інноваційних технологій. Центри надаватимуть консультації з юридичних та ринкових питань ведення бізнесу в Україні та за кордоном в сучасних умовах. Як додаткова ініціатива надати Україні допомогу з розвитку малих та середніх підприємств, Європейський Союз також планує виділити 40 млн. євро для фінансування фонду гарантій позики.

Наступним кроком у цьому напрямку відбулося приєднання України до європейської програми підтримки малих та середніх підприємств у 2016 р. і (COSME). Програма на 2016 р. складалася з 25 підпрограм, які були класифіковані за трьома напрямками: спрощення процедури виходу малих та середніх підприємств на зовнішні ринки, підвищення конкурентоспроможності та створення культури ведення бізнесу. Ця програма підтримує проекти з різних питань, включаючи туризм, хімічну промисловість, полегшує доступ до державних закупівель; зменшує адміністративний тягар, захищає права інтелектуальної власності компаній, що працюють в країнах за межами ЄС.

У 2014 р. Європейська Комісія запропонувала низку заходів, спрямованих на стабілізацію економічної і фінансової ситуації в Україні та заохочення політичних й економічних реформ. Фінансова допомога була запропонована у січні 2015 р. на суму 1,8 млрд. євро. Впродовж 2020 р. планується залучити понад 11 млрд. євро.

Допомога ЄС в Україні здійснюється в різних програмах, консультативних місіях, проектах, галузевій та прямій бюджетній підтримці. Зважаючи на важливість європейської допомоги для здійснення реформ в Україні, сьогодні завданням номер один для України є не лише збільшення обсягу фінансової допомоги, що, безумовно, дуже важливо для макроекономічної стабільності країни, але й підвищення її ефективності.

Якщо Росія є найбільш серйозною зовнішньою загрозою для України, то найбільш внутрішньою загрозою для України є нездатність та небажаність органів влади боротися з корупцією. Крім

того, іноземні інвестиції в Україні безпосередньо залежать від ситуації щодо боротьби з корупцією. За словами президента Американської торговельної палати в Україні, «корупція – це гостре питання, яке хвилює всіх потенційних інвесторів, оскільки це перешкода номер один для ведення бізнесу в Україні» (Ендрю Гундер, 2016).

Отже, Угода про асоціацію між Україною та Євросоюзом є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли-небудь укладеним Європейським Союзом. Угода визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і слугує стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні.

7.2. Торговельна політика України в контексті європейської інтеграції

Метою створення ЗВТ є спрощення взаємного доступу до ринків товарів та послуг, а також узгодження українських правил та регламентів із нормами ЄС.

До запровадження вільної торгівлі українська продукція під час ввезення товарів до ЄС багато років користувалася преференціями у рамках Генералізованої системи преференцій ЄС (GSP).

Так, із 1 січня 2016 р. почалося тимчасове застосування Зони вільної торгівлі, що дозволяє скористатися преференціями у рамках вільної торгівлі з ЄС.

Із приходом ЗВТ Україна отримала торговельні преференції – безмитні тарифні квоти для 36 видів товарів (яловичина, свинина, м'ясо баранини, м'ясо птиці, молоко, вершки, йогурти, зернові, висівки, мед, цукор, крохмаль, гриби, часник, солод, виноградний і яблучний соки, вершкове масло, цигарки, етанол, яйця та альбуміни тощо). За 4 видами встановлено додаткові обсяги.

У свою чергу, Україна встановила тарифні квоти для 3-х видів товарів (м'ясо свинини; м'ясо птиці й напівфабрикати з м'яса птиці, цукор) та передбачила додаткові обсяги ще для 2-х.

У 2016 р. швидко вичерпалися 11 груп товарів за квотами. Основними драйверами прискорення закриття квот на експорт вітчизняної продукції до ЄС стали такі групи товарів, як глюкоза та сироп із неї (квоту в 2016 р. використано на 58,7 % проти 6,1 % у 2015 р.), ячмінь (99,8 % проти 77,7 %), солод і пшенична клейковина (100 % проти 72,9 %), м'ясо птиці (додаткова квота, 43 % проти 22,5 %), висівки (42,8 % проти 22,7 %), крохмаль (18,8 % проти 9,6 %).

Цього ж року Україна почала використовувати нові квоти. Зокрема, на безмитний експорт обробленої продукції з молочних вершків (квоту використано на 24,4 %), обробленої продукції з зернових (2,7 %) та грибів (0,1 %). Також Україна почала експортувати сухе молоко (30 %) і масло (46 %).

Наприкінці 2016 р. Європейська комісія прийняла пропозицію українських виробників і в травні 2017 р. збільшила квоту на крупи та борошно на 7,8 тис. т, овес — на 4 тис. т, кукурудзу — 650 тис. т, мед — 3 тис. т, пшеницю — 100 тис. т, виноградний сік — 500 т, перероблені томати — 5 тис. т, ячмінь — 350 тис. т.

Станом на 4 жовтня 2017 р. були вичерпані на 100 % імпорتنі тарифні квоти ЄС на такі українські товари, як: мед, цукор, ячмінна крупа та борошно, оброблені томати, виноградний та яблучний сік, овес, ячмінь, кукурудза, пшениця. На 98 % вичерпано квоту на безмитний експорт солоду та пшеничної клейковини. Але залишилася низка товарів, де квоти не вичерпано взагалі: баранина, яловичина, гриби, продукція з обробленого молока тощо.

У серпні 2017-го Рада ЄС ухвалила низку преференцій на 3 роки. Преференції включають у себе тимчасові (на 3 роки) додаткові річні імпорتنі квоти за нульовим тарифом на наступні сільськогосподарські продукти: природний мед — 2,5 тис. т; оброблені томати — 3 тис. т, виноградний сік — 500 т; овес — 4 тис. т; пшениця та борошно — 65 тис. т; кукурудза та борошно з неї — 650 тис. т; ячмінь та борошно з нього — 350 тис. т; ячмінна крупа — 7,8 тис. т.

З 1 жовтня 2017 р. додаткові квоти почали діяти вже на 5 позицій українських агротоварів із цього списку: мед, виноградний сік, ячмінне борошно, обробленні томати, овес. Квоти на пшеницю, кукурудзу та ячмінну крупу почали діяти з 1 січня 2018 р.

Що стосується імпорту, то за даними митниці, Україна придбала на 10 % більше товарів з ЄС, ніж у 2015 р. Зовнішня торгівля України з країнами ЄС була дефіцитною, але зараз цей дефіцит зростає. І коли український ринок відкриється для європейських компаній, цей дефіцит може ще більше зрости. У цій ситуації важливо нарощувати експорт України до ЄС досить швидко, або може трапитися ситуація, коли Україна змушена буде витратити більше валюти на купівлю європейських товарів, не отримуючи значних валютних доходів за українські товари з ЄС.

Серед продуктів, що визначають динаміку експорту до ЄС, головну роль відіграє продукція сільського господарства та харчової промисловості, що становить 31,5 % від загального обсягу експорту. Тим часом існуюча потенційна потужність українських підприємств використовується не повністю. Незавершена тарифна квота на сільськогосподарську продукцію є прикладом: українські експортери використовують можливості в межах 26 діючих квот із загальної кількості 40.

Тим часом експорт вершкового масла до ЄС збільшився у 130 разів у 2016 р., а український експорт фруктів та овочів до ЄС – від 7 до 15 разів. Але через недотримання норм ЄС щодо безпеки харчових продуктів (продукція, що ввозиться в ЄС, повинна відповідати тим же високим стандартам, що і продукція, що виробляється в ЄС), можливість спрощеного доступу на європейський ринок майже не використовується.

Незважаючи на проблеми з продажем вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейському ринку, станом на листопад 2016 р. понад 270 українських підприємств експортували свою сільськогосподарську продукцію до ЄС. У 2014 році загальний оборот товарів у цьому секторі з ЄС становив лише 10 % від

загальної кількості, а у 2016 році – це понад 40 % від загального товарообігу. На сьогодні вітчизняна сільськогосподарська продукція впевнено завойовує світові агроринки. Особливо швидко зростають обсяги експорту сільгосппродукції до країн Євросоюзу. І цьому неабияк сприяють створена зона вільної торгівлі з ЄС (митні преференції) та нульова експортна ставка ПДВ, яка надає платникам ПДВ право претендувати на бюджетне відшкодування податку, сплаченого у вартості товарів/послуг, використаних на виробництво вивезеної за кордон сільгосппродукції. До ТОП-5 країн, які найбільше імпортували українську сільськогосподарську продукцію у 2018 р. увійшли Китай (10,2%), Єгипет (10,1 %), Іспанія і Нідерланди (по 8,0 %), Туреччина (6,6 %).

Щодо промислової продукції та сировини, то слід зазначити, що середній рівень тарифного захисту на ринку ЄС коливається для України в межах 4,4-5 %. Тому основними бар'єрами для торгівлі промисловими товарами з ЄС є не імпортні тарифи, а технічні бар'єри.

Система технічного регулювання ЄС вважається найбільш ефективним і успішним прикладом усунення технічних бар'єрів у торгівлі. Основні вимоги класифікуються в галузі, а саме: безпека продукції, технічна стандартизація, упаковка та маркування продукції.

Слід зазначити, що вітчизняна металургія вимагає особливої уваги. Велика енергоємність галузі, високі ціни на природний газ, низький попит на металеві вироби на міжнародному ринку та незначне споживання на внутрішньому ринку значно погіршують фінансові умови галузі та викликають підвищений попит на державну допомогу. Однак, на відміну від більшості країн, де реструктуризація галузі відбувалася, до підписання угоди, за активної участі держави, уряд України суттєво не переймався радикальною модернізацією вітчизняних металургійних компаній, залишаючи її реалізацію безпосередньо власникам підприємств. Це означає, що українські металурги майже 15 останніх років не

отримували цільової допомоги для модернізації виробничих потужностей від держави.

У той же час, згідно з умовами Угоди, така можливість взагалі не існує. Єдиний спосіб отримати державну допомогу, яка б не спотворювала умови конкуренції, – це зміна структури державної допомоги в Україні на користь так званих горизонтальних цілей – охорони навколишнього середовища, наукових досліджень і розробок та регіональної допомоги. Але, на жаль, ці зміни потребують часу та певних витрат.

Що стосується сировини, то експорт вибраних товарів, включаючи чорні, кольорові метали та сплави, не зазнав суттєвих змін з 1 січня 2016 року. Враховуючи поступове скасування експортних мит Україною, цей процес потребуватиме тривалого часу – від 3 до 10 років, а у разі перевищення встановлених обсягів – до 15 років, що означає, що провідні вітчизняні виробники стали принципово не постраждають. Зазначене насамперед стосується підприємств Дніпропетровської, Запорізької та Донецької областей.

Однією з причин відносно високих бар'єрів для виходу вітчизняних виробників на європейський ринок є той факт, що Україна перебуває на нижчому рівні технологічного розвитку, ніж ЄС. Підтвердженням цього є, по-перше, частка експорту високотехнологічної продукції (% від загального промислового експорту) України порівняно з деякими країнами ЄС: Україна – 5 %; Угорщина – 29 %; Фінляндія – 21 %; Швеція – 17 %; Франція – 19 %; по-друге, зростаюча залежність українського машинобудування від імпоротної високотехнологічної продукції – як від кінцевого споживання, так і від компонентів, що використовуються в будівництві машин відомих зарубіжних брендів.

Обмеження відносин з Росією спричинило падіння виробництва машинобудування, продукція якого традиційно експортувалося на російський ринок, а перспективи модернізації виробництва та переорієнтації його на інші ринки пов'язані з багатьма труднощами. ЄС в цілому більше зацікавлений у збереженні сировинної орієнтації

українського експорту. Для порівняння, частка промисловості в структурі економіки України в 2013 р. становила 29 %, у 2015 р. 24,4 %, а у 2017 р. впала до 12,4 %.

ЄС використовують доступні інструменти захисту внутрішнього ринку. З-поміж найяскравіших прикладів: тарифне регулювання імпорту. Так, рівень митного обкладання імпортової готової продукції в ЄС більший за рівень ставок мита на сировину в 7,7 рази. Це говорить про те, що Україна й надалі залишається в якості постачальника сировини, але не продуктів з доданою вартістю.

Незважаючи на складні соціально-політичні умови в країні, українські підприємства мають значний потенціал для виходу на європейський ринок, але також існує ряд перешкод для подальшого розвитку торгових відносин на європейському напрямку. Можливо, вперше в історії нашої країни виникає нагальна потреба у розробці ефективних стратегій розвитку на всіх рівнях – національному, регіональному, галузевому (бізнес-асоціації) та соціально-гуманітарному (неурядові організації різного профілю). Наразі в українському суспільстві немає єдиного розуміння того, що Угода про асоціацію поширюється на кожного. Дійсно, створення ЗВТ торкнеться насамперед тих, хто експортує українську продукцію, але широкомасштабна гармонізація законодавства, технічне регулювання, санітарні та фітосанітарні норми стосуватимуться навіть тих, хто продає продукцію виключно на внутрішньому ринку.

Отже, Зона вільної торгівлі дала поштовх Україні до інтеграції з Європейським законодавством та стала додатковою можливістю для експорту для багатьох виробників.

7.3. Процес лібералізації візового режиму між Україною та країнами ЄС

Спільна робота України та Європейського Союзу у напрямку лібералізації руху осіб ведеться вже давно. Так, у 2005 р. між Україною та Європейським Співтовариством був підписаний План дій «Україна – Європейський Союз», схвалений Кабінетом Міністрів

України від 12 лютого 2005 р. Від 26 липня 2005 р. Указом Президента України в односторонньому порядку був введений безвізовий режим для громадян держав-членів ЄС.

Між Україною та Європейським Союзом 18 червня 2007 р. була підписана угода про лібералізацію візового режиму і реадмісію, яка передбачає полегшення на взаємній основі видачі віз для осіб, які мають намір знаходитися в країні терміном до 180 днів, фіксовану ціну візового збору в 35 євро, надання безкоштовних віз певним категоріям громадян, а також можливість видачі багаторазових і довгострокових віз (до 5 років), чіткі критерії щодо повернення осіб, які незаконно проживають на території країн-членів ЄС та України.

Крім цього лібералізація руху громадян України територією держав-членів Європейського Союзу стала предметом розгляду на декількох самітах: саміт Україна – ЄС у Парижі у вересні 2008 р.; саміт «Східного партнерства» у Празі 7 травня 2009 р.; саміт Україна – ЄС у Брюсселі 22 листопада 2010 р. Так, на 14-му Саміті «Україна-ЄС» Україна стала першою з країн Східного Партнерства поза межами Балкан, яка отримала від Євросоюзу План дій щодо лібералізації безвізового режиму для короткострокових поїздок українських громадян до держав Євросоюзу (ПДЛВР). У січні 2011 р. подібний ПДЛВР отримала Молдова, а в 2013 році – Грузія.

Для того щоб приєднатись до держав, громадянам котрих не потрібні візи для в'їзду на територію держав-членів Європейського Союзу, Україна мала виконати чотири блоки завдань, а саме: безпека документів, включно із запровадженням біометричних даних; управління міграцією, зокрема розробка заходів із протидії нелегальній міграції та реадмісії; громадський порядок та безпека, забезпечення основних прав і свобод людини.

Для пришвидшення виконання ПДЛВР 22 квітня 2011 р. Президента України був виданий Указ «Про Національний план з виконання Плану дій щодо лібералізації Євросоюзом візового режиму для України», основною метою якого було активізувати діяльність українських органів влади у міграційній сфері.

З метою реалізації ПДЛІВР Верховна Рада України ухвалила Закон «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус», який передбачав виконання вимог Європейського Союзу щодо введення в обіг закордонних паспортів громадян України з біометричними даними: відцифровані підпис, образ обличчя особи, відбитки пальців рук.

Після підписання політичної частини Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, 27 червня 2014 р. обидві сторони підписали економічну частину угоди, яка була ратифікована Верховною Радою України та Європейським парламентом 16 вересня 2014 р. Відповідно до ст. 19 цього документа, рух осіб між ЄС та Україною мав регулюватися чинними угодами про реадмісію 2007 р., спрощення видачі віз 2007 р., а також шляхом поступового запровадження для громадян України безвізового режиму, який визначений в Плані дій щодо лібералізації візового режиму 2010 р.

Згідно Індексу лібералізації візового режиму Східного партнерства, який розроблений експертами Фонду Стефана Баторія спільно з Об'єднанням за Європу без віз, Україна мала досить високі показники виконання критеріїв ЄС. Рівень відповідності української системи документації європейським стандартам в Індексі становив 6,5 балів з 10, реформування системи контролю за міграцією – 7,3, зрушення у сфері громадської безпеки та порядку – 7,3, а реформа зовнішніх відносин та гарантування прав людини – 7 балів. Серед держав Східного партнерства найсуттєвіший прогрес простежувався лише у Молдові, яка згодом отримала безвізовий режим з 28 квітня 2014 р. У таких країнах як Азербайджан та Білорусь робота в цьому напрямку тільки починалася.

Результатом поступової лібералізації візового режиму для українців було стабільне зростання чисельності оформлених їм шенгенських віз: у 2014 р. громадяни України отримали 1,3 млн. віз, що на 16 % більше, ніж у 2013 році. Україна за кількістю отриманих шенгенських віз посіла друге місце в світі після Росії. Слід також

відзначити, що 38,56 % віз були багаторазовими, а частка відмов в оформленні візи незначна: 2,03 % в 2014 р. проти 3,3 % в 2013 р.

Незважаючи на такі позитивні тенденції, основними труднощами, із якими стикалися громадяни України при отриманні віз, були такі:

по-перше, країни-члени ЄС проводили власну візову політику, при якій були створені можливості для відмови на основі неповного комплекту документів; недостатньо доведеної «укоріненості в українське суспільство». Часом консульства відмовлялися приймати документи про заброньовані через Інтернет готелі, а також вимагали документи, що підтверджують передоплату готелю. Загалом середня кількість додаткових документів, які подавалися у консульства українськими громадянами, крім закордонного паспорта й анкети, становила від 3 до 8 залежно від країни.

по-друге, країни-члени ЄС штучно зменшували кількість видачі багаторазових віз: від 86 % до 100 % багаторазових віз Литви, Словенії, Португалії та Бельгії видані на період менший за 6 місяців, переважна більшість віз – на один місяць. В той же час за Візовим Кодексом ЄС багаторазові візи мають видаватися терміном від 6 місяців і до 5 років.

по-третє, відсутність відмітки щодо основної країни перебування під час тривалої поїздки, яка передбачає у свою чергу відвідання кількох країн, також призводила до відмови у наданні шенген візи.

Як показує практика, українські громадяни часом самі не дотримуються основних правил Візового кодексу ЄС, а саме не перетинають кордон тієї країни, яка видала візу, що є порушенням правила першого в'їзду. Крім того громадяни України при перетині кордону декларують іншу мету поїздки, ніж зазначена у шенгенській візі, що є також серйозним порушенням та однією з найчастіших причин відмови у в'їзді на територію ЄС.

Україна в повному обсязі виконала першу – законодавчу фазу Плану дій, оскільки 13 травня 2014 р. ухвалила низку законодавчих актів, стратегічних та програмних документів в таких сферах як

захист персональних даних, правовий статус іноземців, управління кордонами та міграцією, боротьба з торгівлею людьми, незаконним обігом наркотичних засобів та дискримінацією, взаємна допомога у кримінальних справах, запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, протидія корупції та запровадження біометричних документів для виїзду за кордон, а також ратифікувала ключові міжнародні документи.

Після ухвалення Україною всіх необхідних законів, Комісія ЄС 24 травня 2014 р. рекомендувала перейти до другої – імплементаційної фази. Місія ЄС 2 жовтня 2014 р. відзначила, що Україна робить ефективні кроки у формуванні необхідних правових, політичних та інституційних засад для реалізації ПДЛВР. Так, станом на початок 2015 р. Уряду України вдалось розпочати видачу біометричних паспортів, також обладнати 39 пунктів пропуску доступом до системи Інтерполу. Крім того в Україні були проведені антикорупційні реформи, а саме створені спеціальні незалежні органи для запобігання корупції та розслідування корупційних злочинів: Національне агентство запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро, Спеціальна антикорупційна прокуратура, відбувся запуск електронного декларування активів державних службовців.

Національне антикорупційне бюро станом на квітень 2016 р. відкрило 120 кримінальних проваджень у справах про корупцію за участю українських посадовців, передало до суду 9 справ щодо 12 фігурантів, вручило 25 повідомлень про підозру, арештувало 220 млн. грн. Однак, Україна повинна надалі продовжувати план дій у реформах боротьби з корупцією.

Після схваленого звіту щодо виконання Україною Плану дій з візової лібералізації (ПДВЛ) Єврокомісія у 2015 р. рекомендувала Раді ЄС надати Україні безвізовий режим. Дискусії всередині ЄС щодо скасування віз для громадян України тривали довгий час. Як зазначають експерти, деякі країни ЄС були неготові надавати Україні безвізовий режим через конфлікт на сході та можливості збільшення

кількості осіб, які будуть шукати притулок за кордоном. Хоча така тенденція є дискусійною. У випадку з Молдовою кількість поданих молдованами заяв про надання притулку в ЄС залишається незначною, порівняно з громадянами інших країн.

Незважаючи на полеміку щодо запровадження безвізового режиму Україні 11 червня 2017 р. відповідне рішення набуло чинності, тобто Україна стала другою країною з шести країн-учасниць Східного партнерства після Молдови, що отримала безвізовий режим. Більшість експертів стверджують, що запровадження безвізового режиму між Україною та ЄС може призвести як до позитивних, так і негативних економічних наслідків для обох сторін. Існують думки, що після лібералізації візового режиму трудовий ринок Євросоюзу заповниться українськими робітниками. Однак, слід не забувати, що візова лібералізація для України стосується тільки короткотермінових віз, тобто перебування у зоні Шенген терміном до 90 днів та не дає права на роботу. Хоча це зможе призвести до збільшення кількості громадян України, які схочуть поїхати до країн Шенген зони, на сезонні заробітки протягом свого тримісячного перебування. Так, Польща є однією з країн Шенген зони, яка дозволяє українцям легально працювати при наявності не лише робочій, а й шенген візі. Компанія GfK в дослідженні на замовлення Міжнародної організації з міграції виявила, що кількість неофіційно працевлаштованих громадян України за кордоном зменшується: з 328 тисяч у 2006 р. до 209 тисяч у 2015 році.

Досвід Молдови показує, що після запровадження безвізового режиму проблема нелегального працевлаштування за кордоном знизилася майже до нуля. У січні 2015 р. жоден молдовський громадянин не був затриманий при спробі незаконно потрапити до ЄС через зелений кордон у порівнянні з 2014 р. Обсяг незаконної міграції з Молдови до Польщі скоротився, а кількість заяв про легалізацію перебування в країні різко знизилася.

Результати останніх соціологічних досліджень в Україні свідчать, що запровадження безвізового режиму важливе для 57 %

українців: 80 % для жителів західних та 64 % для жителів центральних регіонів України. Кількість українців, що отримують біометричні паспорти, поступово збільшується: у 2016 році – 2,3 млн. осіб; у 2017 році приблизно 3 млн. українців отримали біометричні паспорти; у 2018 році було зареєстровано рекордну кількість виданих закордонних паспортів – понад 5 мільйонів; за перший квартал 2019 року видано менше мільйона документів.

З 2014 року Молдова користується безвізовим режимом, а її громадяни, які мають біометричні паспорти, можуть подорожувати до ЄС без віз. Протягом першого року після лібералізації візового режиму понад 460 тис. молдован відвідали ЄС без віз. За даними Національного агентства з туризму Молдови збільшились поїздки молдован, в умовах безвізового режиму, до Греції. Кількість порушень була низькою. Це свідчить, що молдовські громадяни значною мірою дотримуються правил – з однієї сторони, а з іншої – уряд Молдови провів якісну інформаційну та комунікаційну кампанію щодо лібералізації візового режиму.

Щодо України, то вже можна оцінити перші результати безвізового режиму між Україною та Європейським союзом. Так, з 11 червня 2017 р. українці вільно перетинають кордони 26 держав-членів ЄС, а також в'їжджати в чотири держави-асоційованого члена союзу: Ісландію, Ліхтенштейн, Норвегію та Швейцарію. Винятками залишаються Великобританія та Ірландія, куди, як і раніше, потрібно оформляти національні візи.

Безвізовий режим з Європою запрацював в Україні 11 червня 2017 року. Відтоді до країн ЄС та Шенгенської зони українці здійснили 33 мільйони поїздок. При цьому скористалися безвізом два мільйони українців, тобто приблизно – 16 поїздок на людину за два роки. У 2018 році Державна прикордонна служба зафіксувала 555 тисяч українців, що подорожували за «безвізом», а 2017-го – 355 тисяч. Також у 2018 році частіше за все українці подорожували до Польщі – саме через неї в країни ЄС потрапляє найбільша кількість українців. Найменший потік мандрівників з України до ЄС зафіксували на словацькому кордоні.

У 2017 році було зафіксовано 50 випадків відмов у в'їзді. Більшість причин відмов були пов'язані із порушенням міграційного законодавства країни ЄС під час попереднього перебування та із нездатністю обґрунтувати мету перебування.

При візовій та прикордонній перевірці крім біометричного паспорта на кордоні прикордонник може вимагати перелік документів, що залежатиме від мети поїздки. Якщо бізнес-поїздка, то прикордонник може вимагати запрошення на зустріч або інший документ, що підтверджує торгову або ділову мету поїздки. В той же час для туризму або приватних поїздок на кордоні вимагають бронювання проживання або запрошення, в кого ви збираєтеся зупинитися, зворотний квиток; а також виписку з банківського рахунку (гроші на картці) або мінімальну суму коштів. Кожна країна має свої вимоги до мінімальної суми коштів, які потрібно мати з собою під час перетину кордону: Бельгія – 95 євро на день (якщо гостюєте у знайомих чи рідних, то 45 євро); Швейцарія – 91 євро; Ліхтенштейн – 91 євро; Естонія – 86 євро; Іспанія – 71 євро, Нідерланди – 34 євро; Франція – 32,50 євро; Фінляндія – 30 євро; Латвія – 14 євро; Угорщина – 3 євро, Норвегія – 500 норвезьких крон (1580 грн.); Швеція – 47 євро; Литва – 40 євро; Польща – 300 польських злотих до трьох днів перебування; Німеччина – 45 євро; Чехія – 40 євро на день до 30 днів; Словаччина – 56 євро; Австрія – на індивідуальній основі; Словенія – 70 євро; Італія – 269,60 євро на термін до 5 днів, для груп туристів – менше; Португалія – 75 євро; Мальта – 48 євро; Греція – 50 євро, мінімум 300 євро на 5 днів. Як показує досвід інших безвізових країн, іноді про гроші можуть не запитати, а іноді вимагають пред'явити карту міжнародних платіжних систем та усно сказати, скільки там грошей.

Якщо українці будуть перебувати на території країн Шенгенської зони без візи більше 90 днів протягом періоду у 180 днів або поїдуть за кордон і там залишаться, то після цього можуть бути суттєві наслідки: заборона на повторний в'їзд. До того ж, зростання кількості незаконних мігрантів та шукачів притулку на 50 % у

порівнянні з попередніми двома місяцями є чітким індикатором, за яким країни ЄС можуть ліквідувати безвізовий режим для України.

Отже, при здійсненні SWOT-аналізу умов розвитку регіональних ринків праці при лібералізації візового режиму з ЄС можна побачити позитивні, негативні ефекти, а також можливості й загрози запровадження безвізового режиму для української економіки. Передбачається ріст попиту на туристичному ринку, оскільки відбудеться зниження фінансових витрат на оформлення пакету документів та зниження цін на авіаквитки. У свою чергу туристичні агенції та візові центри втратять основне джерело доходу. Загалом відкриття кордонів є величезним фактором інтеграції українців в ЄС.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Суть міжнародної економічної інтеграції.
2. Рівні міжнародної економічної інтеграції.
3. Передумови міжнародної економічної інтеграції.
4. Шляхи формування міжнародних регіональних інтеграційних угруповань.
5. Етапізація формування міжнародних інтеграційних об'єднань.
6. Статичні ефекти інтеграційних процесів.
7. Динамічні ефекти інтеграційних процесів.
8. Передумови створення ЗВТ.
9. Моделі ЗВТ.
10. Позитивні ефекти для країн-учасниць від створення ЗВТ.
11. Негативні ефекти для країн-учасниць від створення ЗВТ.
12. Історичні аспекти створення ЄС.
13. Особливості укладення Маастрихтського договору.
14. Особливості розширення ЄС у 2004 році.
15. Сутність дезінтеграції.
16. Класифікація дезінтеграційних процесів та їх характеристики.
17. Негативні наслідки дезінтеграції.
18. Переваги від дезінтеграції.
19. Друга світова війна: наслідки для країн Західної Європи.
20. Економічні передумови виникнення Плану Маршалла.
21. Політичні передумови виникнення Плану Маршалла.
22. Поетапність реалізації надання міжнародної допомоги в рамках Плану Маршалла для відновлення країн Західної Європи.
23. Форми та обсяги надання міжнародної допомоги в рамках Плану Маршалла в розрізі країн Західної Європи.
24. План Маршалла: успіхи його реалізації та передумова створення міжнародних організацій.
25. Фінансово-економічна політика країн ЄС.
26. Особливості торговельної політики країн ЄС.

27. Екологічна політики країн ЄС.
28. Зовнішня політика безпеки країн ЄС.
29. Причини та особливості поглиблення євроінтеграційних процесів.
30. Диференціація соціально-економічного розвитку країн ЄС.
31. Політика подолання відсталості регіонів країн ЄС.
32. Бюджетно-боргова криза країн ЄС.
33. Проблема безробіття країн ЄС.
34. Євроскептицизм на європейському континенті.
35. Виклики міграційної кризи країн ЄС.
36. Економічні причини виходу Великої Британії з ЄС.
37. Політичні причини виходу Великої Британії з ЄС.
38. Націоналістичні причини виходу Великої Британії з ЄС.
39. Наслідки виходу Великої Британії для країн ЄС.
40. Наслідки виходу Великої Британії для країни та ланцюгова реакція.
41. Заходи підготовки країнами-членами ЄС до Brexit.
42. Виклики для співробітництва між країнами Східного Партнерства та країнами ЄС.
43. Країни Вишеградської четвірки та Україна.
44. Угода про асоціацію між Україною та Євросоюзом.
45. Міграційна політика ЄС.
46. Сутність горизонтальної інтеграції.
47. Причини дезінтеграційних процесів.
48. Особливості підписання безвізового режиму між Україною та Європейським Союзом.
49. Передумови підписання Лісабонського договору.
50. Спільний ринок: позитивні та проблемні аспекти його функціонування.

ГЛОСАРІЙ

Безвізовий режим між Україною та Європейським Союзом – українці вільно перетинають кордони 26 держав-членів ЄС, а також мають право в'їжджати в чотири держави-асоційованого члена союзу: Ісландію, Ліхтенштейн, Норвегію та Швейцарію. Винятками залишаються Великобританія та Ірландія, куди, як і раніше, потрібно буде оформляти національні візи.

Вертикальна інтеграція – об'єднання фірм, які функціонують у різних виробничих циклах.

Горизонтальна інтеграція – злиття фірм, які виробляють подібні або однорідні товари з метою їх подальшої реалізації через спільну систему розподілу й отримання при цьому додаткового прибутку, і супроводжується виробництвом за кордоном товарів, аналогічних тим, що виробляються в країні базування.

Дезінтеграція – це розпад цілого об'єкту на складові частини; ситуація, в якій об'єднання/союз/угруповання втрачають країну-члена через невдоволеність останньої загальними економічними, політичними, соціальними курсами політики; рішення країни припинити участь в певному об'єднанні/союзі/угрупованні.

Демонстраційний ефект – здебільшого в країнах, які є членами певних інтеграційних об'єднань, відбуваються позитивні зрушення, такі як: прискорення темпів економічного зростання, зниження рівня інфляції, підвищення соціального захисту населення, зменшення рівня безробіття тощо). Такі позитивні зрушення мають певний психологічний вплив на країни, які є за межами даного регіонального інтеграційного об'єднання, та проявляють демонстраційний ефект якнайшвидше стати його членом, навіть не маючи для цього макроекономічних передумов.

Дивергентна дезінтеграція – проявляється через фрагментацію економіки, що безпосередньо пов'язана з переорієнтацією економічних взаємовідносин. Це свідчить про те, що властивою рисою дивергентної дезінтеграції є зміна структури торгівлі та руху факторів виробництва.

Динамічні ефекти – економічні наслідки, які виявляються на віддаленіших стадіях функціонування митного союзу.

Диференціація соціально-економічного розвитку регіонів в країнах ЄС – спостерігається при аналізі показників NUTS 2-го та 3-го рівнів, що є наслідком великих розбіжностей адміністративно-територіального устрою країн та їх соціально-економічного розвитку, обумовлених їх духовно-моральними, історичними, культурними, етнічними, соціальними, економічними та іншими чинниками.

Договір про функціонування Європейського Союзу – встановлює конкретні цілі політики ЄС, співпрацю з третіми країнами та гуманітарну допомогу.

Договірна дезінтеграція – головною ознакою цього типу є договірний характер економічної взаємодії між двома сторонами через укладення відповідних угод та розгляду певних зобов'язань;

«Жорсткий» Brexit – повний вихід Великої Британії зі складу ЄС – включаючи як єдиний ринок, так і митний союз (скасування спільних тарифів та правил); посилення контролю Сполученого Королівства над власними кордонами та процесами імміграції.

Економічний союз – передбачає не лише ліквідацію будь-яких торговельних обмежень між країнами-учасницями, проведення єдиної зовнішньоторговельної політики та вільне переміщення товарів, послуг, капіталу, громадян, а й гармонізацією внутрішньої та зовнішньої економічної, фінансової та соціальної політик (по суті – єдність). В країнах-учасницях функціонує, як правило, єдина грошова одиниця

Економічні інтеграційні угруповання країн «згори-донизу» – коли з різних політичних та соціально-економічних причин створюється інтеграційне угруповання країн, які ще не повністю відповідають критеріям інтеграційної сумісності, але в процесі подальшого регульованого і скоординованого на наднаціональному рівні співробітництва досягають тієї чи іншої форми міжнародної економічної інтеграції.

Економічні інтеграційні угруповання країн «знизу-догори» – процес поглиблення інтернаціоналізації та транснаціоналізації господарського життя, коли домовленостям між країнами про створення зони вільної торгівлі, митного союзу чи спільного ринку передують досить тривалий період розвитку міжнародних економічних зв'язків на рівні підприємств, фірм та корпорацій.

Емігрант – особа, яка здійснює еміграцію.

Еміграція – виїзд з однієї країни з метою оселитися в іншій.

Ефект відхилення торгівлі (потоківідхиляючий ефект) – переорієнтація місцевих споживачів із закупівлі товару у ефективнішого позаінтегрального джерела постачання на менш ефективне внутрішньоінтеграційне джерело, яка відбулася внаслідок ліквідації імпорتنих мит у рамках митного союзу.

Ефект доміно – країни, які залишилися за межами регіонального інтеграційного об'єднання здебільшого відчують певні труднощі взаємовідносин із країнами, які є членами даного угруповання. Це нерідко призводить до скорочення торгівельних обсягів між партнерами, що вимагає від країни чим швидше вступити в дане інтеграційне об'єднання.

Ефект створення торгівлі (товарний ефект) – переорієнтація місцевих споживачів з менш ефективного внутрішнього джерела постачання товару на ефективніше зовнішнє джерело (імпорт), яка стала можливою внаслідок усунення імпорتنих мит у рамках митного союзу.

Зона вільної торгівлі (ЗВТ) – країни-члени усувають внутрішні тарифи на вироблені товари всередині угруповання, зберігаючи при цьому власну тарифну політику з іншими країнами.

Іммігрант – особа, яка здійснює імміграцію.

Імміграція – процес, за якого негромадяни в'їжджають в країну з метою поселення.

Інтеграція – дія або процес успішного приєднання або змішування з іншою групою людей: расової, культурної інтеграції; дія або процес ефективного взаємопроникнення двох або більше

суб'єктів; процес об'єднання двох або більше об'єктів в одну систему; процес інтернаціоналізації господарського життя, зближення, об'єднання економік ряду країн.

Компенсації – це безпосередні виплати з бюджету новим державам- членам, призначені для зрівняння різниці між розміром їх внесків до союзного бюджету та коштів, отриманих з нього.

Конфліктна дезінтеграція – особливість полягає у взаємодії держав з високою швидкістю розпаду, у цьому випадку політична система ініціює процес дезінтеграції, а економіка змушена приймати удар та підлаштовуватись під дезінтеграційні процеси.

Лісабонський договір – Європейський Парламент разом із Радою ЄС бере участь в ухваленні практично всіх законодавчих рішень; ЄС представлений Президентом Європейської Ради та Високим представником Європейського Союзу з закордонних справ і політики безпеки; Рада Євросоюзу ухвалює рішення кваліфікованою більшістю; один мільйон громадян може започаткувати громадянську ініціативу; національні парламенти мають ще тісніше співпрацювати на законодавчому рівні.

Маастрихтський договір – громадяни союзу мають отримати більше прав; необхідно продовжити співпрацю у питаннях зовнішньої політики та політики безпеки; необхідно впровадити спільну грошову одиницю (з 2002 р. євро стало такою у багатьох країнах-членах ЄС); Європейське Співтовариство має бути перетворене на союз держав під назвою Європейський Союз.

Митний союз – усунення внутрішніх тарифів між країнами-учасницями та встановлення спільного зовнішнього тарифу по відношенню до третіх країн.

Міграційна політика – цілеспрямована діяльність держави, пов'язана з регулюванням та контролюванням міграційних процесів, а також сукупність засобів для її реалізації та досягнення.

Міграція – переміщення через міжнародний кордон або територіально адміністративні межі в кордонах власної держави.

Міжнародна економічна інтеграція – якісно новий етап розвитку і форма прояву інтернаціоналізації господарського життя, що передбачає зближення і взаємоприспосування, переплетення всіх структур національних господарств.

«М'який» Brexit – перебування Сполученого Королівства в межах єдиного ринку ЄС (наприклад, так як Норвегія) та його митного союзу (наприклад, так як Туреччина).

План Маршалла – програма технічної та фінансової допомоги, в межах якої було розроблено низку проектів технічної допомоги, інженерних проектів та економічних досліджень, які здійснювались за допомогою американських експертів з метою відновлення основних виробничих фондів та підвищення ефективності європейської промисловості.

Платник нетто – це країна, яка протягом багатьох років свідомо більше сплачує до союзного бюджету, ніж отримує з нього.

Преференційна торговельна угода – дві чи декілька країн зменшують тарифні бар'єри на імпортовані товари, зберігаючи при цьому рівень тарифів в торгівлі з іншими країнами.

Програма COSME – спрощення процедури виходу малих та середніх підприємств на зовнішні ринки, підвищення конкурентоспроможності та створення культури ведення бізнесу.

Програма ISPA – призначена для підтримки великих інвестицій, пов'язаних з охороною середовища та транспортом.

Програма PHARE – охоплює інструменти інституційного розвитку та засоби для підтримки економічної та суспільної єдності.

Програма SAPARD – підтримка розвитку сільського господарства і сільських територій.

Програма ЄС SURE – підтримка ЄС Україні для відновлення економіки та розвитку приватного сектору.

Силова, примусова дезінтеграція – здійснюється внаслідок воєн, незаконного захоплення територій і т.п., в сучасних умовах силова дезінтеграція проявляється через приховану або відкриту агресію деяких держав світу.

Спільний ринок – передбачає не лише ліквідацію митних податків між державами-учасницями та розробку єдиної торгівельної політики щодо третіх країн, а й розробку спільної політики розвитку окремих галузей й секторів економіки, створення умов для вільного переміщення капіталу, робочої сили, послуг, інформації та формування спільних фондів сприяння соціальному й регіональному розвитку.

Стагнуюча (латентна) дезінтеграція – характеризується тривалим періодом протікання, здебільшого виникає внаслідок об'єднання держав, які відрізняються за різними ознаками, або взаємодія країн з різними етапами інтеграції.

Статичні ефекти – економічні наслідки, які виявляються негайно після утворення митного союзу як його безпосередній результат;

Трудова міграція – пересування осіб з власних держав в інші держави з метою працевлаштування.

Трудовий мігрант – особа, яка займатиметься, займається або займалася оплачуваною діяльністю в зарубіжній державі.

Угода про асоціацію між Україною та Євросоюзом – якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» та слугує стратегічним орієнтиром системних соціально – економічних реформ в Україні.

Шокова дезінтеграція – неочікуване, швидке рішення та вихід з інтеграційного об'єднання; є характерною для таких типів інтеграції, які були побудовані на неформальній торгівлі.

Шокова терапія – умовна назва комплексу радикальних економічних реформ, що спрямовані на «лікування» економіки держави, виведення її з економічної кризи. До таких реформ належать: Лібералізація цін, скорочення грошової маси тощо.

Brexit – процес виходу Сполученого Королівства зі складу Європейського Союзу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бенчмаркінг регіонального розвитку країн Східної Європи: Болгарія Польща, Словаччина, Україна: моногр. / за наук. ред. докт. наук, проф. А. І. Крисоватого та докт. екон. наук, проф. Є. В. Савельєва. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 672 с.
2. Гайдуцький А. П. Євровалютна інтеграція та інвестиційні процеси // Актуальні проблеми економіки. 2003. №12. С. 97-102.
3. Гайдуцький А. П. Зростання ролі міграційного капіталу на міжнародному фінансовому ринку // Інвестиції: практика та досвід. 2007. №22. С. 8-12.
4. Гайдуцький А. П., Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції. Під ред. О. М. Бородіної. Ужгород.: «Іва», 2006. 496 с. С. 322-342.
5. Гайдуцький А. П. Вступ України до СОТ та підвищення інвестиційної привабливості вітчизняного аграрного сектору на міжнародному ринку капіталів // Агроінком. 2004. № 9-10 С. 57-63.
6. Гайдуцький П. І. Незалежна економіка України. К.: ТОВ «Інформаційні системи», 2014. 528 с.
7. Євроінтеграція, міжнародне публічне управління та безпека: навчально-методичний посібник для самостійної роботи для магістрів спеціальності: 281 «Публічне управління та адміністрування» / уклад. Птахіна О. М.; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2018. 193с.
8. Кермач Р. Проблема біженців в ЄС: довгострокові наслідки нового виклику. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. 2015. URL: <http://dif.org.ua/article/problema-bizhentsiv-v-es-dovgostrokovyi-naslidki-novogo-vikliku>.
9. Киреев А. П. Международная экономическая интеграция. М.: Норма, 2008. С. 182.
10. Комар Н. В. Еволюція інтеграційних процесів в Європі. Україна в процесі імплементації Угоди про асоціацію з ЄС : зб. тез

доповідей Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. студ. та молодих вчених. 23-24 квіт., 2015 р. Тернопіль / відп. за випуск Є. В. Савельєв. Тернопіль : ТНЕУ. 2015. С. 118-120.

11. Комар Н. В., Белюх Т. В., Пилипчук К. С. Дезінтеграційні процеси в Європі. Проблеми сталого, креативного і прозорого розвитку: глобальний, європейський та український виміри. Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції студентів та молодих вчених. (14-15 березня 2019 р.). Тернопіль. 2019. 244 с.

12. Комар Н. В., Белюх Т. В., Пилипчук К. С. Brexit: виклики для Європейського союзу. Вісник Львівського університету. 2019. Випуск 46. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/index>

13. Комар Н. В. Вигоди та втрати Греції в процесі європейської інтеграції. Вісник Львівського університету. 2018. Випуск 45. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/index>. (Серія «Міжнародні відносини»).

14. Комар Н. В. Виклики BREXIT для країн Європи. Міжнародний науковий економічний форум «New economics-2019». 14-15 листопада 2019 р. Київ. С. 67-71.

15. Комар Н. В. Зони вільної торгівлі: еволюція і ефекти для країн-учасниць. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2015. №1. С. 68-79.

16. Комар Н. В. Напрямки надання міжнародної фінансової та технічної допомоги в рамках Плану Маршалла. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2012. № 1. С. 172-181.

17. Комар Н. В. Перспективи безвізового режиму для України. Напрямки стійкого зростання у світовій економіці: зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. студ. та молодих вчених, 20-21 квіт., 2017 р., Тернопіль / відп. за випуск В. Є. Куриляк. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. С. 89-92.

18. Комар Н. В. Процес візової лібералізації між Україною та

країнами ЄС. Науковий вісник УжНУ. Вип.14/2017. С. 142-145. (Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство).

19. Копійка В. В. Розширення Європейського Союзу. Теорія і практика інтеграційного процесу. К.: Вид-во КНУ ім. Тараса Шевченка, 2004. 253 с.

20. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. К.: Видавничий дім «ІнЮре», 2001.

21. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посібник / за ред. Л. В. Губерського. 2-е вид. К.: Знання, 2012. 759 с.

22. Коппитерс Б., Эмерсон М., Хейссен М. Европеизация и разрешение конфликтов: конкретные исследования европейской периферии: пер. с англ. М. : Весь мир, 2005. 312 с.

23. Костюнина Г. М. Интеграционные объединения мира. Мировая экономика и международные экономические отношения: учебник / под ред. А. С. Булатова и Н. Н. Ливенцева. М.: Магистр, 2008. С. 164-187.

24. Либман А. М., Хейфец Б. А. Модели экономической дезинтеграции. Интеграция и дезинтеграция. Евразийская экономическая интеграция. Май 2011. № 2 (11). С. 4-18.

25. Ломакина В. К. Мировая экономика. М.: Анкил, 2009. С. 174.

26. Мальська М. П., Антонюк Н. В. Основи європейської інтеграції. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 320 с.

27. Новий світовий економічний порядок та глобальні виклики для України: моногр. / за ред. Є. В. Савельєва, А. І. Крисоватого, В. В. Козюка та ін. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 504 с.

28. Піт Дж. Барометр Brexit. Світ у 2017 році. 2017. С. 23.

29. Посельський В. Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції. Київ: Смолоскип, 2002. 166 с.

30. Проді Р. Задум об'єднаної Європи. К. : К.І.С., 2002. 140 с.

31. Римська декларація ЄС: чотири пріоритети розвитку

Євросоюзу. Європейська правда. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/03/25/7063585/>

32. Розпад ЄС неминучий? URL: <https://dostyp.com.ua/top-novina/rozpad-ies-nieminuchii>

33. Румянцев А. П. Міжнародна економіка: підручник. К.: Знання, 2009. 541 с.

34. Рыбалкина В. Е. Международные экономические отношения. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. С. 106.

35. Рябінін Є. Етапи розширення ЄС: ретроспективний аналіз. Зовнішні справи. 2013. № 7. С. 12-15.

36. Савельєв Є.В. Європейська інтеграція і маркетинг: Наукові нариси. Тернопіль: Економічна думка, 2003. 482 с.

37. Світ у цифрах: Країни. The Economist. Світ у 2015 році. С. 26.

38. Сіденко В. Р. Европейская интеграция и экономическое развитие. НАН Украины; Ин-т экон. и прогнозирова. Киев, 2011. 448 с.

39. Сіденко В. Р. Політика завершення формування Європейського економічного і валютного союзу: основні тенденції і можливі наслідки для України. Економіка України. 2014. № 10. С. 51-66.

40. Сіденко В. Р. Сучасні глобальні кризові процеси і деградація клімату довіри в міжнародних відносинах. Творення простору суспільної довіри в Україні XXI століття: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 17-19 лютого 2016 року). Київ: ДВНЗ «Університет банківської справи», 2017. С. 307-311.

41. Солодько А., Фітісова А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики. Аналітичний центр CEDOS. 2016. URL: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>.

42. Статистичні дані Європейського комітету статистики. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/>

43. Толуб'як В. С., Королюк Ю. Г. Політика економічної безпеки України в умовах глобальних загроз. Електронне фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток» 2019, №6 <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1448>

44. Толуб'як В. С., Мосора Л. С. Роль держави у формуванні міграційної привабливості регіонів України. Держава та регіони. 2018. № 4 (64) http://www.pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2018/33.pdf

45. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини : підруч. для студ. економ. спец. вищ. навч. закл. К. : Либідь, 2008. 408 с.

46. Філіпенко А. С., Будкін В. С., Дудченко М. А. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: моногр. К.: Знання, 2004. 304 с.

47. Франція і Італія хочуть перетворити ЄС на федерацію, але Берлін проти – Rzeczpospolita. Дзеркало тижня. 22 серпня 2016.

48. Штратеншульте Е. Д. Европейский Союз – просто и понятно: факты и связи. Берлин : Konrad Adenauer Stiftung, 2009. 34 с.

49. Щербина Т. В. Теорії регіональної економічної інтеграції в контексті розвитку міжнародних відносин. Проблеми і перспективи розвитку банківської справи України. 2014. Вип. 38. С. 306-314.

50. Юмашев Ю. М. Региональная интеграция и международные отношения. Московский журнал международного права. 2006. № 1. С.71-87.

51. A reminder of how Britain voted in the EU referendum – and why. LordAshcroftPolls. URL: <https://lordashcrofthpolls.com/>

52. Berend, T. Iván. The Contemporary Crisis of the European Union: Prospects for the Future. New York: Routledge, 2017. 170 p.

53. Between Flexibility and Disintegration: the Trajectory of Differentiation in EU Law. Northampton, MA: Edward Elgar Pub., 2017. 448 p.

54. Briefing paper: Statistics on UK-EU trade, by Matthew Ward. 11 January 2019. p.13.

55. Cadier D. Is the European Neighbourhood Policy a substitute for

enlargement? The Crisis of EU Enlargement; IDEAS Special Report SR018. London : LSE IDEAS, Nov. 2013. P. 52-58.

56. Enrico Spolaore. What Is European Integration Really About? A Political Guide for Economists. June 2013. p. 24.

57. EU Referendum – Results. BBC News. URL: https://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results

58. European Neighbourhood Policy – Strategy Paper. Commission of the European Communities; Communication from the Commission. Brussels, 2004. 35 p. URL: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf

59. Feldstein Martin. «The Failure of the Euro. The Little Currency That Couldn't». Foreign Affairs, 2012. January/February.

60. Five Presidents' Report, 2015: Completing Europe's Economic and Monetary Union. Report by Jean-Claude Juncker in close cooperation with Donald Tusk, Jeroen Dijsselbloem, Mario Draghi and Martin Schulz. Brussels: European Commission. 23 p.

61. G20: Brexit посилює глобальні економічні ризики. 112.ua. 2016. URL: <http://ua.112.ua/svit/g20-brex-it-posyliuie-hlobalni-ekonomichni-ryzyky-327162.htm>

62. Galbraith, James K. Welcome to the Poisoned Chalice: The Destruction of Greece and the Future of Europe. New Haven, CT: Yale University Press, 2016. 232 p.

63. Garton Ash, Timothy. «The Crisis of Europe», Foreign Affairs, 2012. September/October.

64. Gilman, Nils and Steven Weber. Back in the USSR. Is the European Union heading for a Soviet-style collapse? The American Interest. Vol. 12, No. 3. December 12, 2016. URL: <http://www.the-american-interest.com/2016/12/12/back-in-the-ussr/>

65. Haydutskyy Andriy. Emigracja zarobkowa jako wazny element rozwoju gospodarczego Ukrainy // Zeszyty naukowe. № 5 (78). 2008. S. 83-96.

66. Hayward, Jack and Wurzel, Rüdiger (eds.) European Disunion:

Between Sovereignty and Solidarity. New York: Palgrave Macmillan, 2012. xiv, 337 p.

67. Hooghe, Liesbet and Marks, Gary 2009: A Postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus. *British Journal of Political Science*. No 39 (1). P. 1-23.

68. J.H.H. Weiler and Martina Kocjan. European community system: the political institutions. NYU School of Law. 2004-2005. p. 112.

69. Jan Suchaček. European integration after World War II: The Way to the Treaties of Rome. 1 November 2002. 8 p.

70. Jan van der Harst. *Journal of European integration history*. 2008, Volume 14, Number 1. 160 p.

71. Katarzyna Śledziowska. Theory of Economic Integration. URL: www.wne.uw.edu.pl/~sledziowska

72. Krastev, Ivan. A Fraying Union. *Journal of Democracy*. October 2012. Vol. 23, No. 4. P. 23–30.

73. Leach R. Europe: A Concise Encyclopedia of the European Union from Aachen to Zollverein. London : Taylor & Francis, 2000. 273 p.

74. Lehne S. Time to reset the European Neighborhood Policy. Washington, D. C. : Carnegie Endowment for International Peace, 2014. 16 p.

75. Member States' notifications of the temporary reintroduction of border control at internal borders pursuant to Article 25 et seq. of the Schengen Borders Code. European Commission. 2017. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen/reintroduction-border-control/docs/ms_notifications_

76. Milusheva B., Gal P. Income per capita varies by 1 to 4 across EU countries. Eurostat. *Statistics in focus*. № 35. 2012. URL: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-12-035/EN/KS-SF-12-035-EN.PDF

77. Missiroli A., Whitman R., Wolff S. The ENP in Future

Perspective. The European Neighbourhood Policy in Perspective: Context, Implementation and Impact. New York : Palgrave Macmillan, 2010. P. 259-270.

78. Office for National Statistics – The UK's largest independent producer of official statistics and the recognised national statistical institute of the UK. URL: <https://www.ons.gov.uk/businessindustryandtrade/internationaltrade>

79. Patten C., Solana J. Wider Europe. Official Documents: Letter by Chris Patten and Javier Solana. Lithuanian Foreign Policy Review. 2002. №. 2 (10). URL: <http://www.lfpr.lt/uploads/File/2002-10/Letter.pdf>

80. Prodi R. The future of the Union of 25 . SPEECH/04/417. Lille, 2004. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-04-417_en.htm?locale=enreintroduction_of_border_control_en.pdf.

81. Rousselin, Pierre. «Après les pompiers, l'UE attend les architectes»: interview avec Jacques Delors. Le Figaro. 15/06/2010. URL: <http://www.lefigaro.fr/politique/2010/06/15/01002-20100615ARTFIG00681-delors-l-europe-attend-les-architectes.php>

82. Scharpf, Fritz W. 2013: The Costs of Non-Disintegration: The Case of the European Monetary Union, in: Eppler, Annegret/Scheller Henrik (ed.) 2013b: Zur Konzeptionalisierung europäischer Desintegration. Zug- und Gegenkräfte im europäischen Integrationsprozess, Baden-Baden. Nomos Verlagsgesellschaft P. 165-184.

83. Scharpf, Fritz W. Forced Structural Convergence in the Eurozone – Or a Differentiated European Monetary Community. MPIfG Discussion Paper 16/15. Köln: Max-PlanckInstitut für Gesellschaftsforschung, December 2016. iv, 52 p.

84. Scharpf, Fritz W. Monetary Union, Fiscal Crisis and the Preemption of Democracy: LEQS Annual Lecture Paper 2011: Paper presented at the LEQS Annual Lecture 'Saving the Euro – at the expense of democracy in Europe?' on 12 May 2011 at the London School of Economics. 50 p.

85. Scheller, Henrik and Annegret Eppler. European Disintegration – non-existing Phenomenon or a Blind Spot of European Integration Research? Preliminary Thoughts for a Research Agenda. Institute for European Integration Research Working Paper No. 02/2014. Institut für europäische Integrationsforschung, Wien. 46 p. URL: https://eif.univie.ac.at/downloads/workingpapers/2014_02_Eppler_Scheller.pdf
86. Schmitter, Philippe C. and Zoe Lefkofridi. Neo-Functionalism as a Theory of Disintegration. Chinese Political Science Review. 2016. №. 1. P. 1-29.
87. Soros, George and Schmitz, Gregor Peter. The European Union is on the Verge of Collapse – An Interview. The New York Review of Books. Vol. 63, No. 2, Feb. 11, 2016. URL: <http://www.nybooks.com/articles/2016/02/11/europe-verge-collapse-interview/>
88. Soros, George with Gregor Peter Schmitz. The Tragedy of the European Union: Disintegration or Revival? New York: Public Affairs, 2014. xxx, 173 p.
89. Spolaore, Enrico. «National Borders, Conflict and Peace», in Michelle R. Garfinkel and Stergios Skaperdas (eds), Oxford Handbook of the Economics of Peace and Conflict, Oxford: Oxford University Press, 2012. P. 763-786.
90. Stiglitz, Joseph E. How a Common Currency Threatens the Future of Europe. New York – London: W. W. Norton & Company, 2016. xxix, 416 p.
91. Taylor, Paul Graham. The end of European integration: anti-Europeanism examined. London; New York: Routledge, 2008. 188 p.
92. The Development of European Identity/Identities: Unfinished Business. A policy review. Brussels: European Commission; Directorate-General for Research & Innovation, 2012. 124 p.
93. The end of the Eurocrats' dream: adjusting to European diversity. Cambridge. New York : Cambridge University Press, 2016. x, 353 p.
94. The Schuman Declaration. URL: http://europa.eu/about-eu/basic-information/symbols/europe-day/schuman-declaration/index_en.htm

95. The United Kingdom's exit from and new partnership with the European Union: Presented to Parliament by the Prime Minister, February 2017. 75 p. URL: www.gov.uk/government/publications

96. Vollaard, Hans. A Theory of European Disintegration. Fourth Pan-European Conference on EU Politics 25th – 27th September 2008, University of Latvia, Riga. 27 p. URL: <http://www.jhubc.it/ecpr-riga/virtualpaperroom/017.pdf>.

97. Vollaard, Hans. Explaining European Disintegration. *Journal of Common Market Studies*. Volume 52, Issue 5, September 2014. P. 1142–1159. Version of Record online: 17 FEB 2014. URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcms.12132/pdf>

98. Webber D. Enlargement, treaty reform and the brewing crisis of the EU. *The European Union Enlargement Project*. INSEAD Quarterly. 2004. Issue 7. P. 4–7.

99. Webber, Douglas. How Likely Is It That The European Union Will Disintegrate? A Critical Analysis of Competing Theoretical Perspectives. *Austrian National University, ANU Centre for European Studies Briefing Paper Series*, Vol. 2 No. 3 (October 2011). 21 p.

100. *Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*. Commission of the European Communities; Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Brussels, 2003. 26 p. URL: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf

101. *World Economic Outlook Database*. International Monetary Fund. April 14. 2015. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=59&pr.y=6&sy=2015&ey=2015&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=998&s=NGDPD%2CPPGDP%2CPPPPC&grp=1&a=1>

102. Zielonka, Jan. Disintegration Theory. *International Implications of Europe's Crisis*. *Georgetown Journal of International Affairs*. Winter/Spring 2015. P. 51-59.

Підписано до друку 22.04.2020 р.
Папір офсетний. Формат 60х90/16.
Гарнітура Times. Друк офсетний.
Умовн.-друк.арк. 7,85. Облік.видав.арк. 8
Наклад 300 примірників

Видрукувано з готових діапозитивів в СМП «ТАЙП»
вул. Чернівецька, 44, Тернопіль, 46020
тел. (0652) 52-75-00; (0352) 52-61-61